STAJALIŠTA LOKALNOG STANOVNIŠTVA O UČINCIMA TURIZMA NA PODRUČJU GRADA VRGORCA

Jujnović, Mia

Master's thesis / Diplomski rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Split, Faculty of economics Split / Sveučilište u Splitu, Ekonomski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:124:882561

Rights / Prava: In copyright / Zaštićeno autorskim pravom.

Download date / Datum preuzimanja: **2024-03-28**

Repository / Repozitorij:

REFST - Repository of Economics faculty in Split

zir.nsk.hr

UNIVERSITY OF SPLIT

dabar

DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJI

SVEUČILIŠTE U SPLITU
EKONOMSKI FAKULTET SPLIT

DIPLOMSKI RAD

STAJALIŠTA LOKALNOG STANOVNIŠTVA O UČINCIMA TURIZMA NA PODRUČJU GRADA VRGORCA

Mentor:
Izv. prof. dr. sc. Ljudevit Pranić

Student:
Mia Jujnović

Split, srpanj, 2021.

SADRŽAJ

1. UVOD 1

1.1. Problem istraživanja 1

1.2. Predmet istraživanja 3

1.3. Istraživačke hipoteze 3

1.4. Ciljevi istraživanja 5

1.5. Metode istraživanja 5

1.6. Doprinos istraživanja 6

1.7. Struktura rada 7

2. UČINCI TURIZMA 8

2.1. Ekonomski učinci turizma 9

2.1.1. Pozitivni ekonomski učinci 9

2.1.2. Negativni ekonomski učinci 12

2.1.3. Mjerenje ekonomskih učinaka 14

2.2. Društveno-kulturni učinci turizma 16

2.2.1. Pozitivni društveno-kulturni učinci 17

2.2.2. Negativni društveno-kulturni učinci 18

2.2.3. Mjerenje društveno-kulturnih učinaka 20

2.3. Prostorno-ekološki učinci turizma 21

2.3.1. Pozitivni prostorno-ekološki učinci 22

2.3.2. Negativni prostorno-ekološki učinci 23

2.3.3. Mjerenje prostorno-ekoloških učinaka 26

3. MEĐUODNOS LOKALNE ZAJEDNICE I TURIZMA 28

3.1. Definiranje lokalne zajednice 28

3.2. Doprinos turizma razvoju lokalne zajednice 30

3.3. Značaj lokalne zajednice za razvoj turizma 31

3.3.1. Uloga različitih dionika u turizmu 31

3.3.2. Uloga lokalne zajednice u turizmu 32

3.4. Stajalište lokalnog stanovništva o učincima turizma 36

4. RAZVOJ TURIZMA NA PODRUČJU GRADA VRGORCA 41

4.1. Prostorna obilježja, administrativni ustroj i stanovništvo 41

4.2. Turistički resursi 44

4.2.1. Prirodni resursi i zaštićena prirodna baština 44

4.2.2. Kulturni resursi 46

4.2.3. Manifestacije 48

4.3. Turistička ponuda 49
4.3.2. Ostala ponuda....50
4.4. Turistička potražnja....51
4.5. Potencijal razvoja turizma na području Grada Vrgorca....53
5. ISPITIVANJE STAJALIŠTA LOKALNOG STANOVNIŠTVA O UČINCIMA TURIZMA NA PODRUČJU GRADA VRGORCA 56
5.1. Metodologija istraživanja....56
5.2. Uzorak istraživanja 58
5.3. Rezultati istraživanja 60
5.4. Testiranje hipoteza 65
5.4.1. Testiranje prve hipoteze....65
5.4.2. Testiranje druge hipoteze....70
5.4.3. Testiranje treće hipoteze....80
5.5. Ograničenja istraživanja....86
6. ZAKLJUČAK 87
LITERATURA....90
POPIS SLIKA, GRAFIKONA I TABLICA 97
PRILOZI 100
SAŽETAK 104
SUMMARY 104

1. UVOD

1.1. Problem istraživanja

Turizam predstavlja određeni globalni fenomen koji se brzo razvija i mijenja, a spaja različite grane djelatnosti kojima je cilj formiranje turističke ponude u svrhu zadovoljenja različitih potreba turista. Svojim djelovanjem donosi brojne koristi za turističku destinaciju te kao takav zauzima važnu poziciju unutar gospodarstva određene zemlje. Turizam vrši utjecaj na razini društva i pojedinca, a njegovi učinci se mogu kategorizirati kao ekonomski, društveno-kulturni te prostorno-ekološki. Svaka pojedina vrsta turističkih učinaka može djelovati pozitivno, ali i negativno na destinaciju.

Ekonomski učinci donose brojne koristi za gospodarstvo pojedine zemlje poput stvaranja novih radnih mjesta, stimuliranja rasta trgovine, prihoda i poduzetništva, razvijanja infrastrukture, regeneracije depopulariziranih područja i slično. S druge strane turizam može uzrokovati i rast troškova života, povećanje uvoza, problem sezonalnosti itd. Društveno-kulturni učinci turizma mogu biti poboljšanje kvalitete življenja, bolje razumijevanje između različitih zajednica, ali i sukob između turista i lokalne zajednice, gubitak identiteta, povećanje stope kriminala i sl.[1] Prostorno-ekološki učinci turizma u određenoj destinaciji većinom se manifestiraju kao negativni učinci jer dolazi do onečišćenja mora i kopna raznim otpadima, zagađenja zraka, stvaranja buke i prekomjerne gradnje objekata u neposrednim obalnim zonama. Međutim, turizam može i pozitivno utjecati na okoliš jer može doprinijeti očuvanju prirodnih resursa koji su sastavni dio turističke ponude.

Različiti dionici su uključeni u razvoj turizma poput privatnog sektora, javnog sektora, civilnog društva i lokalnog stanovništva. Suradnja svih dionika u destinaciji je ključna za razvoj održivog turizma u kojem će se umanjiti negativni učinci turizma i postići razvojni ciljevi. Lokalna zajednica predstavlja ključnog dionika u destinaciji jer njihova podrška i suradnja je preduvjet uspješnom turističkom razvoju, a razumijevanje njihovih stavova prema turizmu je od velike važnosti za donosioce turističke politike.[2] Brojni znanstvenici koji su proveli istraživanje na temu stajališta lokalnog stanovništva prema turističkim učincima,

[1] Inkson, C., Minnaert, L. (2018): Tourism Management: An Introduction, SAGE Publications, str. 189-193.
[2] Stylidis, D., Biran, A., Sit, J., Szivas, E. M. (2014): Residents' support for tourism development-The role of residents' place image and perceived tourism impacts. Tourism Management, Vol. 45., str. 2.

složni su u tome da potpora turističkom razvoju od strane lokalnog stanovništva, direktno ovisi o njihovoj percepciji ekonomskih, društveno-kulturnih i ekoloških učinaka turizma.[3]

Na percepciju lokalnog stanovništva prema učincima turizma mogu utjecati različiti faktori, a istraživanje autora Besculides, Lee i McCormick[4] pokazalo je da stanovnici koji dugo žive na nekom području te oni koji su rođeni tu imaju manje pozitivan stav prema turizmu i više su svjesni negativnih učinaka turizma. Autori Haley, Snaith i Miller[5] u svojem istraživanju potvrdili su takve nalaze, dok s druge strane autori Davis, Allen i Cosenza[6] u svom istraživanju sugerirali su da osobe koje dugoročno borave na nekom području imaju pozitivniji stav prema turizmu. Ekonomska ovisnost stanovništva o turizmu je još jedna varijabla koja može značajno utjecati na formiranje njihovog stajališta prema turizmu. Autori Kuvan i Akan[7] u svom istraživanju potvrdili su da stanovnici koji su zaposleni u turizmu imaju pozitivniji stav i pokazuju veću toleranciju prema negativnim turističkim učincima. Međutim, istraživanje autora Teye, Sönmez i Sirakaya[8] pokazalo je da osobe zaposlene u turizmu posjeduju negativan stav prema njemu.[9]

Dakle, zaključci pojedinih istraživanja se razlikuju što komplicira bilo kakav pokušaj predviđanja stajališta stanovništva prema turizmu i njegovim učincima na nekom području bez provedenog istraživanja, a u slučaju ovog rada to se odnosi na područje Grada Vrgorca. Problem predstavlja nedostatak takvog provedenog istraživanja na području Vrgorca jer nije poznato stajalište lokalnog stanovništva o turističkim učincima. Postavlja se pitanje zapravo kakvo mišljenje ima lokalno stanovništvo prema razvoju turizma i njegovim učincima, jesu li stanovnici upoznati sa svim pozitivnim učincima koje turizam uzrokuje u destinaciji, ali jesu li svjesni i negativnih učinaka koji mogu nastati kao posljedica neplaniranog razvoja turizma. Ukoliko primjerice većina stanovništva posjeduje negativan stav prema turizmu i nisu svjesni pozitivnih učinaka, to može bitno otežati daljnji razvoj turizma na području Vrgorca. Shodno

[3] Pavlić, I., Puh, B., Mišković, LJ. (2019): Residents' attitudes towards tourism impacts in rural area, Tourism in Southern and Eastern Europe, Vol. 5., str. 1-2.
[4] Besculides, A., Lee, M. E., McCormick, P. J. (2002): Residents' perceptions of the cultural benefits of tourism, Annals of Tourism Research, Vol. 29.
[5] Haley, A. J., Snaith, T., Miller, G. (2005): The social impacts of tourism- A case study of Bath, Annals of Tourism Research, Vol. 23.
[6] Davis, D., Allen, J., Cosenza, R. M. (1988): Segmenting local residents by their attitudes, interests, and opinions toward tourism, Journal of Travel Research, Vol. 28.
[7] Kuvan, Y., Akan, P. (2005): Residents' attitudes toward general and forest-related impacts of tourism-the case of Belek, Antalya, Tourism Management, Vol. 26.
[8] Teye, V., Sönmez, S. F., Sirakaya, E. (2002): Residents' attitudes toward tourism development, Annals of Tourism Research, Vol. 29.
[9] Almeida, F., Balbuena, A., Cortes, R. (2015): Resident's attitudes towards the impacts of tourism, Tourism Management Perspectives, str. 5.

tome, fokus ovog istraživanja predstavlja ispitivanje stavova lokalnog stanovništva o turističkim učincima na području Grada Vrgorca.

1.2. Predmet istraživanja

Iz opisanog problema istraživanja proizlazi i predmet istraživanja. Dakle, turizam može generirati različite učinke u destinaciji koji mogu biti pozitivni, ali i negativni, a isti mogu izazvati različite stavove lokalnog stanovništva. Preduvjet daljnjem razvoju turizma na području Vrgorca predstavlja potpora lokalnog stanovništva, ali kako bi nositelji turističke politike mogli uključiti lokalnu zajednicu u razvoj, nužno je znati na koji način stanovnici percipiraju turizam i njegove učinke. Stoga, predmet istraživanja predstavlja utvrđivanje učinaka koje turizam može uzrokovati u destinaciji te ispitivanje stavova lokalnog stanovništva o učincima turizma na području Grada Vrgorca.

Na stajalište lokalne zajednice prema učincima turizma mogu utjecati različiti faktori, a u ovom radu će se nastojati utvrditi utječe li zaposlenost u turizmu i posljedično ostvarivanje ekonomskih koristi od turizma od strane lokalnog stanovništva, na njihovu percepciju turističkih učinaka. Privrženost zajednici također može biti značajan faktor koji utječe na formiranje stavova prema turističkim učincima, a isti će biti uključen unutar ovog istraživanja. Utvrđivanjem načina na koje prethodne varijable utječu na percepciju prema turističkim učincima, doprinijet će boljem razumijevanju stajališta lokalne zajednice. U sklopu istraživanja ispitat će se i potpora daljnjem razvoju turizma na području Vrgorca te pokušati utvrditi posljedična veza između percipiranih učinaka i potpore razvoju turizma.

1.3. Istraživačke hipoteze

Na temelju problema i predmeta istraživanja definirat će se hipoteze koje će se testirati te potom prihvatiti ili odbaciti kako bi se donijeli određeni zaključci o provedenom istraživanju.

H1: Stavovi stanovnika Grada Vrgorca o učincima turizma ovise o tome jesu li zaposleni u turizmu.
H1a: Stavovi stanovnika Grada Vrgorca o ekonomskim učincima turizma ovise o tome jesu li zaposleni u turizmu.
H1b: Stavovi stanovnika Grada Vrgorca o društveno-kulturnim učincima turizma ovise o tome jesu li zaposleni u turizmu.

H1c: Stavovi stanovnika Grada Vrgorca o prostorno-ekološkim učincima turizma ovise o tome jesu li zaposleni u turizmu.

H2: Stavovi stanovnika Grada Vrgorca o učincima turizma ovise o njihovoj vezanosti za zajednicu.
H2a: Stavovi stanovnika Grada Vrgorca o ekonomskim učincima turizma ovise o njihovoj vezanosti za zajednicu.
H2b: Stavovi stanovnika Grada Vrgorca o društveno-kulturnim učincima turizma ovise o njihovoj vezanosti za zajednicu.
H2c: Stavovi stanovnika Grada Vrgorca o prostorno-ekološkim učincima turizma ovise o njihovoj vezanosti za zajednicu.

H3: Potpora daljnjem razvoju turizma na području Grada Vrgorca ovisi o percipiranim učincima turizma.
H3a: Potpora daljnjem razvoju turizma na području Grada Vrgorca ovisi o percipiranim ekonomskim učincima turizma.
H3b: Potpora daljnjem razvoju turizma na području Grada Vrgorca ovisi o percipiranim društveno-kulturnim učincima turizma.
H3c: Potpora daljnjem razvoju turizma na području Grada Vrgorca ovisi o percipiranim prostorno-ekološkim učincima turizma.

Prva hipoteza pretpostavlja kako na stavove lokalnog stanovništva u Vrgorcu o turističkim učincima utječe njihova zaposlenost u turizmu. U slučaju da su pojedinci zaposleni u turističkom sektoru te posljedično ostvaruju i ekonomske koristi od turizma, realno je očekivati da će oni biti svjesniji pozitivnih turističkih učinaka. Iduća hipoteza ukazuje na vezu između privrženosti prema zajednici i formiranja stavova prema učincima turizma. Pretpostavka je da će stanovnici koji su privrženiji zajednici, posljedično biti više skeptični prema turizmu te svjesniji njegovih negativnih učinaka.

Treća hipoteza stavlja u odnos percipirane učinke turizma i potporu razvoju turizma, a pretpostavlja se kako percepcija različitih potencijalnih učinaka turizma direktno utječe na potporu razvoju turizma na području Vrgorca. U sklopu glavnih hipoteza, definirane su i pomoćne hipoteze prema različitim kategorijama turističkih učinaka koji se javljaju. Pomoćne hipoteze će pomoći pri uvažavanju ili odbacivanju glavnih hipoteza.

1.4. Ciljevi istraživanja

Glavni cilj istraživanja proizlazi iz definiranog problema i postavljenih hipoteza, dakle, utvrditi stajalište stanovnika Grada Vrgorca o učincima turizma. Osim temeljnog cilja, definirani su i sljedeći pomoćni ciljevi:

- Teorijski obraditi različite kategorije turističkih učinaka koji se mogu pojaviti u destinaciji
- Teorijski obraditi vezu između lokalne zajednice i razvoja turizma te utvrditi važnost sudjelovanja lokalne zajednice u samom razvoju turizma
- Predstaviti turističku ponudu Grada Vrgorca i utvrditi njegov potencijal za daljnji razvoj turizma
- Utvrditi utječu li i na koji način faktori poput zaposlenosti u turizmu, vezanosti za zajednicu na stav stanovnika Grada Vrgorca prema turističkim učincima
- Utvrditi utječu li percipirani turistički učinci na potporu od strane lokalnog stanovništva daljnjem razvoju turizma na području Vrgorca.

1.5. Metode istraživanja

Rad se sastoji od dva dijela, teorijskog i empirijskog dijela. Prvi teorijski dio temelji se na prikupljanju sekundarnih podataka iz postojeće stručne i znanstvene literature koja je tematikom povezana s ovim radom. U radu će se koristiti sljedeće znanstvene metode:

- Induktivna metoda – primjena induktivnog zaključivanja gdje se na temelju pojedinačnih činjenica dolazi do zaključka o općem sudu.
- Deduktivna metoda – primjena deduktivnog načina zaključivanja gdje se na temelju općih sudova dolazi do pojedinačnih sudova.
- Metoda analize – raščlanjivanje složenih pojmova, sudova ili zaključaka na njihove jednostavnije dijelove u svrhu izučavanja svakog dijela posebno i u odnosu na druge dijelove.
- Metoda sinteze – spajanje jednostavnih misaonih tvorevina u složenije pri tome povezujući izdvojene elemente, pojave, procese koji su međusobno povezani u jednu jedinstvenu cjelinu.

- Metoda klasifikacije – sistematska podjela općeg pojma na posebne, a koje taj pojam obuhvaća.
- Metoda deskripcije – jednostavno opisivanje određenih činjenica, procesa i pojava te empirijsko potvrđivanje njihovih odnosa i veze.
- Metoda anketiranja – prikupljanje željenih informacija, podataka, stavova i mišljenja o predmetu istraživanja putem anketnog upitnika.[10]

U empirijskom dijelu rada prikupit će se primarni podaci uz pomoć anketnog upitnika, dakle primijenit će se već navedena metoda anketiranja. Anketiranje će se izvršiti tijekom lipnja 2021. godine, a obuhvatit će samo ispitanike sa stalnim prebivalištem u Gradu Vrgorcu, a pod Gradom Vrgorcem podrazumijeva se Vrgorac s pripadajućih dvadeset i četiri gradskih naselja. Distribuiranje anketnih upitnika vršit će se preko poznanika te putem društvenih mreža. Nakon prikupljanja podataka, isti će se obraditi u softverskom paketu za obradu statističkih podataka, SPSS (Statistical Package for the Social Sciences). Zaključak o prihvaćanju ili odbacivanju definiranih hipoteza donijet će se na temelju signifikantnosti testova pomoću kojih se testiraju hipoteze.

1.6. Doprinos istraživanja

Uvažavajući važnost sudjelovanja lokalne zajednice u razvoju turizma, rezultati istraživanja mogu poslužiti kao vodilja pri planiranju turističkog razvoja na području Grada Vrgorca. Stajalište lokalne zajednice je ključno za uspješan i održivi razvoj turizma jer razumijevanje njihovih stavova i gledišta prema turizmu te njegovim učincima može biti vrijedna informacija za donositelje odluka. Zajednica predstavlja najvažnijeg dionika u destinaciji s obzirom na to da će lokalno stanovništvo biti pod najvećim utjecajem planiranja i razvoja turizma u pozitivnom ili pak negativnom smislu. U tome kontekstu, identificiranje stajališta lokalnog stanovništva prema turizmu može biti osnova za kreiranje politika i programa koji će umanjiti sraz između lokalnog stanovništva i turista.[11]

Kada se dođe do spoznaje u kojoj mjeri lokalna zajednica percipira pojedine kategorije pozitivnih i negativnih turističkih učinaka, kreatori turističke politike na odabranom području mogu eventualno iskoristiti dobivene zaključke i u svrhu dodatnog informiranja lokalnog

[10] Zelenika, R. (2000): Metodologija i tehnologija izrade znanstvenog i stručnog djela, Ekonomski fakultet u Rijeci, str. 323-368.
[11] Eshliki, S. A., Kaboudi, M. (2011): Community Perception of Tourism Impacts and Their Participation in Tourism Planning: A Case Study of Ramsar, Iran, Procedia-Social and Behavioral Sciences, str. 2-3.

stanovništva o svim pozitivnim učincima turizma. Informiranje lokalne zajednice će biti ključno za njihovo odobravanje, sudjelovanje i doprinos u samom planiranju razvoja turizma.

1.7. Struktura rada

Rad je podijeljen na šest poglavlja, uključujući uvod i zaključak.

U prvom, uvodnom poglavlju definiran je predmet i problem istraživanja. Na temelju predstavljenog problema i predmeta istraživanja, definirane su istraživačke hipoteze koje se trebaju prihvatiti ili odbaciti. Nadalje, navedeni su ciljevi istraživanja, korištene metode istraživanja te na samom kraju uvodnog dijela, doprinos istraživanja te struktura rada.

U drugome poglavlju, teorijski su obrađeni učinci turizma koji se mogu pojaviti u određenoj destinaciji, a svaka pojedina kategorija učinaka posebno je opisana.

Treće poglavlje odnosi se na analizu veze između lokalne zajednice i turizma, prvo definiranjem pojma lokalne zajednice, zatim utvrđivanjem doprinosa turizma razvoju lokalne zajednice te značaju lokalne zajednice za razvoj turizma. U sklopu trećeg dijela, opisani su i različiti faktori koji utječu na formiranje stajališta prema turističkim učincima na temelju rezultata dosadašnjih istraživanja provedenih na temu stavova lokalnog stanovništva prema turističkim učincima.

U četvrtom poglavlju, opisano je geografsko područje na kojem je provedeno istraživanje, dakle, Grad Vrgorac. Osim općih podatka o Gradu poput administrativnog ustroja i stanovništva, predstavljena je turistička ponuda, resursi te analiza dosadašnje turističke potražnje Grada Vrgorca.

Peto poglavlje odnosi se na empirijsko istraživanje u kojem je opisana metodologija istraživanja, predstavljeni rezultati anketiranja i testirane su postavljene hipoteze.

U zadnjem, šestom poglavlju iznijeti su glavni zaključci provedenog ispitivanja s osvrtom na dobivene rezultate. Dodatno, na kraju rada nalazi se popis korištene literature u radu, prilozi te sažetak.

2. UČINCI TURIZMA

Turizam je jedna od najmasovnijih, najdinamičnijih i složenijih pojava novijeg doba, a predstavlja određeni složeni sustav koji obuhvaća različite odnose koji nastaju za vrijeme turističkog putovanja. Prema opće prihvaćenoj definiciji Svjetske turističke organizacije (UNWTO), turizam uključuje sve aktivnosti proizašle iz putovanja i boravka osoba izvan njihove uobičajene sredine na razdoblje ne duže od jedne godine radi odmora, poslovnog putovanja i drugih razloga nevezanih uz aktivnosti za koje bi primili bilo kakvu naknadu u mjestu koje posjećuju.[12]

Tijekom posljednjih desetljeća turizam je doživio kontinuiranu ekspanziju i diverzifikaciju kako bi postao jedan od najvećih i najbrže rastućih gospodarskih sektora na svijetu. Rast turizma bio je potaknut relativno snažnom globalnom ekonomijom, rastućom srednjom klasom i brzom urbanizacijom u zemljama u usponu, pristupačnim putovanjima i olakšavanjem viznog režima, kao i tehnološkim napretkom i novim poslovnim modelima. Turizam, kao globalna pojava uključuje tisuće milijuna ljudi u domaćim i međunarodnim putovanjima. Njegovoj masovnosti svjedoče i brojke prije početka globalne pandemije, gdje je u 2019. godini zabilježeno 1,5 milijardi međunarodnih turističkih dolazaka, a dok su prihodi od međunarodnog turizma iznosili 1,481 milijardi američkih dolara. Dodatno, turizam generira i milijune izravnih i neizravnih poslova, s visokim udjelom žena i mladih u strukturi zaposlenih.[13]

Turizam, kao važan oblik ljudske djelatnosti, može imati velike utjecaje u destinaciji. Kada se razmatraju ti isti utjecaj, većinom se razmišlja samo u kontekstu ekonomskih utjecaja. Međutim, raspon utjecaja turizma je širok i često utječu na područja izvan onih koja su obično povezana s turizmom.[14] Utjecaji turizma su vidljivi u odredišnoj destinaciji, gdje su turisti komunicirali s lokalnim okolišem, gospodarstvom, kulturom i lokalnim stanovništvom. Dakle, uobičajeno je razmatrati utjecaje turizma u okviru ekonomskih, društveno-kulturnih i prostorno-ekoloških učinaka. Učinci turizma mogu biti pozitivni ili korisni, ali i negativni ili štetni. Situacija u kojoj će se utjecaji percipirati kao pozitivni ili negativni ovisi o

[12] Hrvatska enciklopedija: Turizam, raspoloživo na: https://enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=62763 (pristupljeno 04.06.2021.)
[13] UNWTO (2020): International Tourism Highlights, 2020 Edition, raspoloživo na: https://www.e-unwto.org/doi/epdf/10.18111/9789284422456 (pristupljeno 04.06.2021.)
[14] Kreag, G. (2001): The Impacts of Tourism, Minnesota Sea Grant Program, str. 2.

vrijednosnom položaju i prosudbi promatrača.[15] Svaka pojedina kategorija učinaka će se posebno analizirati u nastavku.

2.1. Ekonomski učinci turizma

Jedan od najvećih utjecaja turizma je njegov utjecaj na gospodarstvo određene regije ili čitave zemlje, a zbog svog velikog doprinosa gospodarstvu, mnoge zemlje ekonomski su ovisne o turizmu. Pravi primjer tome predstavlja Hrvatska, gdje turizam ima velik udio u bruto domaćem proizvodu, taj udio u 2019. godini je iznosio 19,5%, a prihodi od turizma su iznosili 10.539,1 milijuna eura.[16]

Upravo zbog svojih brojnih prednosti za gospodarstvo, turizam i njegovi ekonomski učinci su predmet brojnih istraživanja. Ekonomski učinci se mogu definirati kao promjene koje nastaju u strukturi gospodarstva turističkih emitivnih, tranzitnih i turistički receptivnih područja kao posljedica kretanja turističke potrošnje i u konačnici turističkog razvoja.[17]

2.1.1. Pozitivni ekonomski učinci

Pozitivni ekonomski učinci turizma su vjerojatno glavni razlog tome zašto su brojne zemlje zainteresirane za razvoj turizma i doprinos turizma ekonomiji je značajan. Pozitivni ekonomski učinci mogu biti:[18]

- Stvaranje novih radnih mjesta i bolje mogućnosti zapošljavanja
- Stimuliranje trgovine, prihoda i poduzetništva, posebno kod malih poduzeća
- Razvoj infrastrukture koja nije samo dostupna za turističke svrhe
- Poticanje regionalnog razvoja te stimuliranje razvoja nedovoljno razvijenih područja
- Generiranje deviza, potraživanja izraženih u stranoj valuti
- Povećanje poreznih prihoda koji dovode do povećane državne potrošnje ili do smanjenja poreza na određene aktivnosti
- Djelovanje multiplikativnog efekta turističke potrošnje u gospodarstvu

[15] Mason, P. (2003): Tourism Impacts, Planning and Management, Butterworth-Heinemann, An imprint of Elsevier, str. 27-28.
[16] MINT (2020): Turizam u brojkama 2019., raspoloživo na: https://www.htz.hr/sites/default/files/2020-07/HTZ%20TUB%20HR_%202019%20%281%29.pdf (pristupljeno 05.06.2021.)
[17] Čavlek, N., Bartoluci, M., Prebežac, D., Kesar, O. (2011): Turizam-ekonomske osnove i organizacijski sustav, Ekonomski fakultet, Zagreb, str. 246.
[18] Harcombe, D. (1999): The economic impacts of tourism, ABAC Journal Vol 19 No. 2, Assumption University, str. 2.

Turizam je radno intenzivna djelatnost te kao takav je jedan od glavnih izvora zapošljavanja kod mnogih receptivnih turističkih zemalja. Prema procjenama Svjetskog vijeća za putovanja i turizam (World Travel Tourism Council-WTTC)[19], turistička ekonomija (djelatnosti direktno i indirektno povezane s turizmom) generirala je ukupno 334 milijuna radnih mjesta u 2019. godini, a u 2020. godini 272 milijuna. U Hrvatskoj ta brojka u 2019. godini je iznosila 377.200 što predstavlja 22,2% od ukupne zaposlenosti, a u 2020. godini 318.300 radnih mjesta što čini 19% od ukupne zaposlenosti. Brojke svjedoče tome da je turizam snažan generator zapošljavanja, a omogućuje zapošljavanje i onih kategorija stanovništva koje inače teže pronalaze posao (studenti, umirovljenici, žene). Pri tome turizam stvara direktnu zaposlenost koja se odnosi na zaposlenost u poduzećima koja su izravno povezana s turizmom, zatim indirektnu zaposlenost koja obuhvaća osobe koje rade u onim djelatnostima koje su ovisne o turizmu u određenim razdobljima poslovanja. U konačnici turizam generira i induciranu zaposlenost koja se odnosi na dodatno zapošljavanje koje se događa zbog multiplikativnog efekta turizma.[20]

Stvaranjem novih poslovnih prilika i generiranjem prihoda u nerazvijenim zemljama, turizam doprinosi njihovom gospodarskom razvoju. U izoliranim područjima alternativne prilike za razvoj su jednim dijelom ograničene te upravo u ovakvim područjima turizam može ostvariti svoj najznačajniji doprinos razvoju. Turizam također može imati pozitivan utjecaj na regionalni razvoj i može doprinijeti smanjivanju nejednakosti između različitih dijelova određene zemlje. Regije koje nemaju pristup određenim glavnim resursima ili nemaju veća gradska središta, pomoću turizma će moći poboljšati regionalne prihode i smanjiti iseljavanje stanovništva iz regije.[21]

Turizam je industrija u kojoj prevladavaju mala (mikro) poduzeća te lokalna poduzeća zahvaljujući turizmu mogu dobiti priliku da predstave svoje proizvode/usluge na turističkom tržištu te time ostvare veće prihode, posebice ona poduzeća kojima je otežan pristup velikim tržištima. Ovim putem, turizam potiče razvoj novih malih poduzeća i razvoj poduzetništva. Razvoj turizma, posebno kod nerazvijenih područja, zahtijeva postojanje odgovarajuće infrastrukture poput funkcionalne prometne infrastrukture, zračnih luka, željezničkog

[19] WTTC (2021): Economic Impact Reports, raspoloživo na: https://wttc.org/Research/Economic-Impact (pristupljeno 05.06.2021.)
[20] Petrić, L. (2007): Osnove turizma, Ekonomski fakultet u Splitu, Split, str. 153-155.
[21] Ennew, C (2003): Understanding the Economic Impact of Tourism, Nottingham Christel DeHaan Tourism and Travel Research Institute, str.5.

prijevoza, vodoopskrbe i sl., Izgradnjom takve infrastrukture za turističke potrebe, koja je ekonomski nedjeljiva, omogućuje se njeno korištenje i od strane lokalnog stanovništva.[22]

Temeljni uvjet da bi se bilo koji ekonomski učinak ostvario, predstavlja realizacija potrošnje privremenih posjetitelja, odnosno turistička potrošnja. Sa stajališta makroekonomske analize, turistička potrošnja se može definirati kao diskrecijski dio osobne, finalne potrošnje namijenjene zadovoljenju potreba pojedinaca vezanih uz turistička putovanja. Turistička potrošnja može biti domaća ili inozemna, domaća potrošnja ima relativno malen utjecaj na nacionalno gospodarstvo jer se stečeni dohodak zapravo preraspodjeljuje u okviru nacionalnog prostora. Inozemna potrošnja ima snažniji utjecaj na nacionalno gospodarstvo jer dolazi do odljeva dohotka iz gospodarskog sustava turističke emitivne zemlje uz istodobni priljev dohotka u gospodarstvo turistički receptivne zemlje.[23]

Shodno tome, u sklopu analiziranja ekonomskih učinaka turizma u gospodarstvu, primarni fokus predstavlja turistička potrošnja i njen doprinos ključnim makroekonomskim varijablama, BDP-u, zaposlenosti, raspoloživom dohotku kućanstava, dodanoj vrijednosti, platnoj bilanci i slično. Ekonomski učinci turističke potrošnje mogu biti:[24]

- Direktni - turistička potrošnja turista koja je umanjena za vrijednost uvoza dobara koja su potrebna za formiranje i pružanje temeljnih turističkih usluga.
- Indirektni - potrošnja turističkih poduzeća koja direktno ostvaruju prihode od turističke potrošnje, radi opskrbe na proizvode i usluge od drugih poduzeća u ekonomiji. Indirektni učinak ne uključuje cjelokupnu potrošnju posjetitelja jer dio novca, ostvarenog direktnom potrošnjom, odlazi na štednju, poreze i uvoz.
- Inducirani – direktna i indirektna potrošnja generira lokalnom stanovništvu plaće, nadnicu, rentu, profit i sl. Prihod kojeg je lokalna zajednica ostvarila u tom slučaju, ponovno će biti potrošen u lokalnoj ekonomiji na različita dobra i usluge, stvarajući tako dodatnu ekonomsku aktivnost.

Dakle, multiplikativni efekt turističke potrošnje se ogleda u njenoj cirkulaciji u gospodarstvu kroz veći broj transakcija. Prelijevanje bruto vrijednosti dohotka jednog područja, kroz

[22] Theobald, W. F. (2012): Global Tourism-Third edition, Butterworth-Heinemann, An imprint of Elsevier, str. 101-102.
[23] Čavlek, N., Bartoluci, M., Prebežac, D., Kesar, O. (2011) op. cit. str. 260-263.
[24] Mandić, A. (2016): Ekonomske, sociokulturološke i ekološke implikacije turističkog razvoja, raspoloživo na: https://antemandic.files.wordpress.com/2016/11/7-ekonomskesociokultuoloc5a1ke-i-ekoloc5a1ke-implikacije-turistic48dkog-razvoja-8-nosivikapaciteti-u-turizmu.pdf (pristupljeno 06.06.2021.)

potrošnju, pokreće i stimulira nove gospodarske procese različitih grana u nekoliko iteracija.[25] Kada se sve tri različite razine učinaka turističke potrošnje uzmu u obzir, dakle, direktni, indirektni i inducirani učinci, tek tada se može procijeniti ukupni efekt turističke potrošnje, tj. ekonomski učinak potrošnje u gospodarstvu.

2.1.2. Negativni ekonomski učinci

Osim brojnih pozitivnih ekonomskih učinaka, potrebno je također prepoznati i negativne ekonomske učinke koji se mogu pojaviti u destinaciji kao posljedica turističkog razvoja. Negativni ekonomski učinci mogu biti:[26]

- Odljevi koji nastaju kao rezultat potrošnje izvan lokalne ekonomije za kupnju inozemnih dobara
- Povećana sklonost uvozu
- Oportunitetni troškovi
- Efekt premještanja
- Pretjerana ovisnost o turizmu
- Inflacija i više vrijednosti zemljišta
- Problem sezonalnosti
- Pretjerano oslanjanje na inozemnu radnu snagu
- Stvaranje novih ili dodatnih troškova zbog većeg broja posjetitelja (komunalni troškovi, troškovi održavanja infrastrukture i sl.)
- Problemi u vezi stranih kapitalnih ulaganja

Situacija u kojoj se novostečena devizna sredstva plaćanja upotrijebe za kupnju inozemnih dobara u svrhu preprodaje turistima, predstavlja odljev za lokalnu ekonomiju, tj. gubitak prihoda. Odljev se može pojaviti i u obliku štednje kada lokalno stanovništvo novac stečen turističkom potrošnjom ne troši kroz duži period te tako ne stimulira lokalnu ekonomiju. Povećanje broja posjetitelja u destinaciji može dovesti do povećanih potreba za uvozom, u situaciji kada postoje zahtjevi od strane posjetitelja za određenim dobrima iz njihove zemlje. Ovaj problem je posebno prisutan kod manjih turističkih destinacija koje možda ne proizvode ona dobra određene marke koju turisti preferiraju.

[25] Geić, S. (2007): Organizacija i politika turizma, Sveučilište u Splitu, Split, str. 69.
[26] Harcombe, D. (1999) op. cit. str. 9.

U teoriji, svako sredstvo utrošeno u turističke svrhe moglo je biti usmjereno u neke druge svrhe, primjerice sredstva usmjerena za izgradnju novog hotela su mogla biti utrošena za izgradnju nove škole ili bolnice. Proizvodnja dobara i usluga za turističke svrhe zahtijeva alokaciju resursa koja su mogla biti alocirana za drugu svrhu. Pri tome oportunitetni trošak predstavlja trošak upotrebe ograničenih resursa u turističke svrhe, za razliku od upotrebe istih resursa za možda društveno poželjnije svrhe. Slično, efekt premještanja se događa kada razvoj turističkog sektora se negativno odražava na razvoj drugih sektora, tj. razvoj turizma supstituira razvoj drugih sektora.[27]

Turizam ima značajan doprinos brojnim gospodarstvima, međutim u određenim zemljama on predstavlja najvažniji sektor dok drugi sektori najčešće nisu dovoljno razvijeni što dovodi do pretjerane ovisnosti o turizmu. Prihodi od turizma mogu biti poprilično varijabilni, dio ove varijabilnosti nastaje kao rezultat sezonalnosti turizma, tj. situacije u kojoj dolazi do fluktuacije u potražnji, unatoč tome što je moguće predvidjeti takve fluktuacije, one mogu stvoriti neučinkovitost u pogledu korištenja resursa. Još veći problem može stvoriti nepredvidivo smanjenje broja posjetitelja i turističke potrošnje koji nastaju kao posljedica nepredvidivih događaja poput terorističkih napada ili ekstremnih vremenskih uvjeta. Slijedom navedenog, nagli pad potražnje može imati značajne negativne učinke na dohodak i zaposlenost u onim ekonomijama koje su u velikoj mjeri ovisne o turizmu.[28]

Usporedno s razvojem turizma, dolazi i do porasta potražnje za izgradnjom turističkih objekata što može dovesti do porasta cijene i rasta zemljišnih vrijednosti. Ulaganje u razvoj turističkih sadržaja zahtijeva velike izdatke i ponekad su potrebna inozemna kapitalna ulaganja. Međutim, u tome slučaju dolazi do odljeva profita inozemnim investitorima, a mnogi investitori neće ulagati u manje razvijene turistički receptivne zemlje ako nisu sigurni da će svojim ulaganjem osigurati vlastitu dobit. Kod zemalja u razvoju kod kojih postoji snažna potreba za ekonomskim i društvenim razvojem, nova turistička poduzeća u većoj mjeri su vođena od strane inozemne radne snage. Problem može predstavljati činjenica da njihova svrha rada u receptivnim zemljama može biti zapravo povratak štednje koja je stečena ovim radom u njihovu matičnu zemlju, što opet predstavlja jednu vrstu odljeva. Dodatno, strani rukovoditelji zbog vlastitih interesa možda neće educirati u dovoljnoj mjeri lokalno stanovništvo, koje je potrebno za preuzimanje vodstva. Također, u turizmu često prevladavaju

[27] Ibid. str. 9-10.
[28] Ennew, C. (2003) op. cit. str. 6.

poslovi niske kvalitete i nižih nadnica, stoga lokalno stanovništvo ponekad nije motivirano raditi u turističkom sektoru i u tome slučaju dolazi do uvoza inozemne jeftine radne snage.[29]

2.1.3. Mjerenje ekonomskih učinaka

S obzirom na brojne ekonomske prednosti koje turizam uzrokuje u gospodarstvu, iznimno je važno procijeniti ukupni doprinos turizma određenom gospodarstvu. Poteškoću u mjerenju turističkih ekonomskih učinaka, predstavlja činjenica da se turizam u nacionalnim računima ne iskazuje kao zaseban sektor. Turizam se ne može svesti na jednu gospodarsku djelatnost već on predstavlja skup različitih djelatnosti čija potražnja nije vezana samo uz turističku potražnju. Turisti troše novac u djelatnostima izravno povezanim s turizmom, ali dio njihovih sredstava ide i u druge sektore koji obično nisu povezani s turizmom. Dodatan problem u mjerenju doprinosa turizma, proizlazi iz obilježja turističkih proizvoda koji su dijelom neopipljivi i nije ih lako mjeriti ni fizičkim niti financijskim pokazateljima.[30]

Turistička satelitska bilanca (*Tourism Satellite Accounts,* TSA) mjeri izravni doprinos turizma gospodarstvu, a omogućuje pregled svih ekonomskih učinaka turizma na strani ponude i na strani potražnje. Na strani potražnje ključan aspekt predstavljaju posjetitelji i njihova potrošnja, a na strani ponude poduzeća koja opskrbljuju turističko tržište, dakle turistički proizvodi/dobra i turističke aktivnosti. Svrha turističke satelitske bilance je detaljna analiza svih aspekata potražnje za dobrima i uslugama koji se u određenoj ekonomiji mogu povezati s turizmom, da se uoči međuodnos s ponudom dobara i usluga u nacionalnoj ekonomiji i da se opiše međuodnos ponude tih dobara s ostalim aktivnostima.[31]

Ciljevi turističke satelitske bilance su:[32]

1. Pregled strukture turizma u određenoj regiji ili zemlji
2. Analiziranje utjecaja turizma na makroekonomske varijable poput BDP-a
3. Analiza turističke potrošnje i njene povezanosti s domaćom proizvodnjom i izvozom
4. Pregled proizvodnih računa turističkih industrija, analiza utjecaja turizma na zaposlenost te povezanosti turizma s ostalim proizvodnim aktivnostima i investicijama

[29] Harcombe, D. (1999) op. cit. str. 20.
[30] Šutalo, I., Ivandić, N., Marušić, Z. (2011): Ukupan doprinos turizma gospodarstvu Hrvatske; Input-output model i satelitski račun turizma, Ekonomski pregled : mjesečnik Hrvatskog društva ekonomista Zagreb, str. 2.
[31] Petrić, L. (2007) op. cit. str. 36.
[32] Ibid. str. 36.

5. Analiza veze između ekonomskih podataka i osnovnih elemenata turističkog informacijskog sustava

Kako bi se stekao bolji uvid u sveukupne učinke turizma, dakle ne samo direktne učinke, već i indirektne i inducirane učinke, potrebno je izračunati vrijednost multiplikatora. Turistički multiplikator omogućuje obuhvatniju analizu u kojoj se može procijeniti dodatni efekt turističke potrošnje na lokalno gospodarstvo, ali i onaj dio potrošnje koji se „odlije" iz gospodarstva. Multiplikator se temelji na konceptu u kojem stopa promjene finalne potražnje za outputima određenog sektora, osim utjecaja na industriju koja proizvodi taj output, ima utjecaj i na ostale industrije koje opskrbljuju proizvođača. Pri tome promjene u turističkoj potražnji utječu na promjene u razini produktivnosti, dohotku kućanstava, zapošljavanju, poreznim prihodima i priljevima stranih valuta.[33]

Za izračun multiplikatora koriste se različiti modeli od kojih je input-output model u širokoj primjeni, ovaj model primjenjuje model opće ravnoteže kako bi se procijenio ekonomski učinak. Zasniva se na pretpostavkama o fiksnim cijenama i fiksnim koeficijentima što može rezultirati precjenjivanjem ekonomskih učinaka turizma. Dakle, input-output analiza uzima u obzir samo pozitivan učinak turizma na ekonomsku aktivnost, uz zanemarivanje negativnih učinaka koji ponekad mogu biti i veći od pozitivnih. Navedeni nedostatak input-output analize potaknuo je sve učestalije korištenje modela izračunljive opće ravnoteže (Computable general equilibrium, CGE), kao skupa jednadžbi koje opisuju proizvodnju, potrošnju, trgovinu i aktivnosti države. Modeli izračunljive opće ravnoteže ukazuju na činjenicu da zbog utjecaja cijene resursa i realnu aprecijaciju tečaja, utjecaji turizma na sektore vezane uz turizam su manji od onih predviđenih input-output modelom. Ovi modeli omogućuju i sagledavanje negativnih učinaka turizma na druge sektore koji ovise o istim resursima kao i turistički sektor.[34]

U svrhu pružanja uravnoteženijeg pogleda na ekonomske učinke turizma, ali i sveukupne učinke turizma potrebno je uzeti u obzir i druge vrste učinaka koje turizam uzrokuje u destinaciji. Predmetom brojnih analiza su različiti ekonomski učinci turizma, ali ponekad su zanemarene druge kategorije turističkih učinaka. Turizam vrši značajan utjecaj na društvo i okoliš te uzrokuje različite kulturne, sociološke i okolišne promjene. Dakle, osim analiziranja

[33] Mandić, A. (2016) op. cit.
[34] Šutalo, I., Ivandić, N., Marušić, Z. (2011) op. cit. str. 3.

ekonomskih učinaka potrebno je sagledati i društveno-kulturne te prostorno-okolišne učinke turizma, koji se uglavnom promatraju u negativnom kontekstu.

2.2. Društveno-kulturni učinci turizma

Društveno-kulturni učinci turizma očituju se u populaciji kao rezultat izravnog ili neizravnog suživota s turistima, a njihovo proučavanje je započeto duži period nakon ekonomskih učinaka. Oni su rezultat odnosa stvorenog u određenom razdoblju između stanovnika i turista, a na njih utječu navike, običaji, društveni život, uvjerenja i vrijednosti određenog društva. [35] Društveno-kulturni učinci u odnosu na ekonomske i ekološke, predstavljaju kategoriju učinaka koju je teže procijeniti i izmjeriti. Dok ekonomski učinci su često glavni cilj turističkog razvoja određene destinacije, a ekološki učinci su vidljivi u prostoru oko nas, utjecaj turizma na lokalnu zajednicu i kulturu nastaje sporije, utječe na svaku destinaciju i na pojedince u njoj na različit način te ga je teško izolirati od drugih utjecaja.[36]

Različiti čimbenici mogu utjecati na društveno-kulturne učinke i njihovu realizaciju, a od posebne važnosti su sljedeći:

- Tko sudjeluje u odnosu
- Koje aktivnosti su uključene
- Mjesto na kojem se odvija turizam

Stupanj turističkog razvoja destinacije može biti još jedan važan čimbenik u kontekstu društveno-kulturnih učinaka i činjenica koliko dugo je turizam prisutan u određenoj destinaciji. Dodatno, na prirodu i opseg društveno-kulturnih učinaka može značajno utjecati i kultura zajednice iz koje potječu posjetitelji i domaćini. Kultura turista i lokalnog stanovništva može biti vrlo slična ili različita što će značajno utjecati na prirodu njihovog odnosa i međusobnu interakciju te samim time i na razmjer društveno-kulturnih učinaka.[37]

[35] Ferreira, F. A., Castro, C., Gomes, A. S. (2020): Positive and Negative Social-Cultural, Economic and Environmental Impacts of Tourism on Residents, u Advances in Tourism, Technology and Systems, Vol 1., Springer, str. 293.
[36] Inkson, C., Minnaert, L. (2018): Tourism Management: An Introduction, SAGE Publications, str. 189.
[37] Mason, P. (2003) op. cit. str. 103.

2.2.1. Pozitivni društveno-kulturni učinci

Poput ekonomskih učinaka, društveno-kulturni učinci također mogu imati pozitivan ili negativan utjecaj na turističku destinaciju. Jedan od čestih problema povezanih s turizmom odnosi se na njegov utjecaj na lokalno stanovništvo i kulturu te na pitanje premašuju li negativni društveno-kulturni učinci turizma pozitivne učinke. Međutim, mogu se prepoznati određeni pozitivni društveno-kulturni učinci turizma:[38]

- Bolje razumijevanje između različitih kultura
- Promicanje mira
- Oživljavanje kulture
- Poboljšani životni standard

Široke kulturne razlike se javljaju između različitih zemalja, ponekad i između različitih regija unutar iste države, a postojanje takvih razlika može biti jedan od glavnih poticaja razvoju turizma. U pojedinim zemljama u razvoju, tradicionalni obrasci ponašanja određene skupine ljudi privlače posjetitelje.[39] Turizam može doprinijeti boljem razumijevanju između različitih kultura, kroz socijalni kontakt između posjetitelja i lokalnog stanovništva. Na ovaj način obje strane imaju priliku upoznati se i naučiti o drugim kulturama te time i razviti bolje razumijevanje i empatiju prema pripadnicima druge kulture. Razumijevanje između domaćina i posjetitelja može dovesti i do razbijanja određenih zabluda te smanjenja distance između njih. Međutim, kako bi se navedeni pozitivni učinci stvarno ostvarili, ključan je doprinos obje strane budući da pozitivni i negativni ishodi turizma ovise o ljudskim čimbenicima, uključujući njihov stav i ponašanje tijekom interakcije.[40]

Turizam je prepoznat i kao pokretač mira, Svjetsko vijeće za putovanja i turizam (WTTC) u suradnji s Institutom za ekonomiju i mir (IEP) objavili su istraživanje koje potvrđuje tu ulogu turizma. Istraživanje je pokazalo da su zemlje s razvijenijim i stabilnijim turističkim sektorom u načelu sigurnije. Održivi i otvoreniji turizam podrazumijeva i višu razinu mira u tim zemljama, što je turistički sektor određene zemlje održiviji, to je niža stopa nasilja u njoj. U takvim zemljama u kojima prevladava mir, turizam je i otporniji na porast razine sukoba i nasilja te čak i na pojavu terorizma. Turizam doprinosi pokretanju mira vršeći zapravo

[38] Inkson, C., Minnaert, L. (2018) op. cit. str. 190.
[39] Theobald, W. F. (2012) op. cit. str. 88.
[40] Shahzalal, M. (2016): Positive and Negative Impacts of Tourism on Culture: A Critical Review of Examples from the Contemporary Literature, Journal of Tourism, Hospitality and Sports, Vol. 20., str. 3.

pritisak na vlast kako bi se uspostavili skladni odnosi između građana u svrhu privlačenja posjetitelja.[41]

Postojanje interesa od strane posjetitelja za lokalnom kulturom, umjetnošću, tradicijom ili određenim običajima, povećava ponos lokalnog stanovništva prema lokalnoj baštini. Ovim putem uz pomoć turizma mogu se ponovno oživjeti određeni aspekti lokalne kulture koji su možda bili zaboravljeni ili izgubljeni. U tom kontekstu razvoj turizma u zajednici utječe na njihovo očuvanje i valorizaciju.[42] Turizam može osigurati sredstva koja su potrebna za obnovu i očuvanje kulturne baštine, iako se turizam promatra kao prijetnja očuvanju kulturne baštine, on ustvari predstavlja platformu i sredstvo za predstavljanje te baštine javnosti, njeno očuvanje i osiguranje njene ekonomske i socijalne održivosti.[43] Usporedno s razvojem turizma, raste i potreba za razvojem različitih sadržaja u destinaciji poput restorana, festivala, kulturnih, sportskih ili zabavnih događanja, prirodnih i kulturnih atrakcija, mogućnosti rekreacije na otvorenome i sl. Razvojem ovih sadržaja u turističke svrhe, obogaćuje se ponuda različitih sadržaja u destinaciji koja može biti korištena i od strane lokalnog stanovništva. Veća ponuda lokalnih sadržaja koja će utjecati na porast zadovoljstva stanovnika, uz porast zaposlenosti i time veća primanja te razvoj ostale infrastrukture u destinaciji, zajedno će doprinijeti boljoj kvaliteti života lokalnog stanovništva.[44]

2.2.2. Negativni društveno-kulturni učinci

Usprkos pozitivnim društveno-kulturnim učincima, turizam može imati i značajne negativne društveno-kulturne učinke na lokalnu zajednicu, a koji mogu biti:[45]

- Sukob interesa
- Pritisak na ograničene resurse
- Razvijanje osjećaja nezadovoljstva prema turizmu
- Gubitak kulturnog ponosa
- Odglumljena (lažna) autentičnost

[41] WTTC (2016): Tourism as a Driver of Peace, raspoloživo na: http://peacetourism.org/wp-content/uploads/2018/05/Tourism-as-a-Driver-of-Peace.pdf (pristupljeno 08.06.2021.)
[42] Mandić, A. (2016) op.cit.
[43] OurWorldHeritage: Tourism and its impacts on conservation, raspoloživo na: https://www.ourworldheritage.org/tourism/ (pristupljeno 08.06.2021.)
[44] Andereck, K., Jurowski, C. (2006): Tourism and Quality of Life u Quality Tourism Experiences, Routledge, str. 138.
[45] Inkson, C., Minnaert, L. (2018) op. cit. str. 193.

- Komodifikacija
- Demonstracijski efekt
- Iseljavanje lokalnog stanovništva
- Porast kriminalnih aktivnosti

Posjetitelji percipiraju destinaciju kao mjesto odmora i opuštanja, a lokalnom stanovništvu ona predstavlja zajednicu u kojoj oni žive i rade što može dovesti do sukoba interesa između dvije skupine. Mnogi resursi koji se koriste u turističke svrhe (plaže, more), nisu u stvarnom vlasništvu pružatelja turističkih usluga. Turistički sektor ima malu kontrolu nad tim resursima, a situacija kada su resursi ograničeni, može prouzročiti sukob i negativne društvene učinke. Turizam vrši dodatni pritisak na lokalne resurse poput javnog prijevoza, bolnica, odvožnje otpada i sl., a ovaj problem se posebno javlja za vrijeme najviše potražnje. Pritisak turizma na lokalne resurse je posebno izražen u zemljama u razvoju ili u određenim slabo razvijenim regijama, gdje resursi mogu biti oskudni.

Negativni društveni utjecaji turizma mogu izazvati i osjećaj nezadovoljstva prema turistima što se posebno javlja kada ekonomski učinci turizma ne osiguravaju izravnu korist lokalnom stanovništvu. U tom slučaju kada koristi koje turizam donosi ne premašuju njegove negativne društvene učinke, lokalna zajednica može razviti averziju prema turizmu što će izraziti u svojim odnosima s turistima. Osjećaj odbojnosti prema turizmu može biti izazvan i samim ponašanjem turista, koje se može smatrati neprikladnim za određenu kulturu.[46] Turizam može izazvati i osjećaj manje vrijednosti kod lokalnog stanovništva što je čest slučaj kada postoji velika razlika u životnom standardu između posjetitelja i lokalne zajednice. Dodatno, kada postoje i izražene kulturne razlike između stanovnika i turista iz prosperitetnijih zemalja, lokalna kultura i običaji se mogu iskoristiti samo u svrhu zadovoljenja posjetitelja što može uzrokovati gubitak kulturnog ponosa i dostojanstva.[47] S razvojem turizma može doći i do komodifikacije koja označava negativan utjecaj turizma na kulturu i umjetnost, tj. iskorištavanje, prilagođavanje, banaliziranje umjetnosti i kulturno povijesnog naslijeđa s ciljem zabave posjetitelja. U destinaciji može doći i do standardizacije gdje sve postaje ujednačeno i gubi se autentičnost destinacije.[48]

[46] Ibid. str. 194-195.
[47] Theobald, W. F. (2012) op. cit. str. 88
[48] Mandić, A. (2016) op.cit.

Pojava komodifikacije, uzrokuje i pojavu posebnog problema, odglumljene ili lažne autentičnosti. Mnoge posjetitelje privlači druga kultura te oni u potrazi za autentičnim, žele doživjeti događaje, običaje, tradiciju i druge aspekte kulture koje oni doživljavaju kao izvorne i stvarne. Međutim, problem se javlja kada se posjetitelje zapravo uvjeri da su festivali i različite aktivnosti koje im se prezentiraju, odraz njihove lokalne kulture i njihovog stvarnog načina života, ali to u stvarnosti nije tako.[49]

Uz turizam se veže i pojava demonstracijskog efekta, naime kada lokalno stanovništvo dođe u doticaj s turistima, oni se počnu prilagođavati njihovim potrebama, stavovima i vrijednostima koje i oni sami često s vremenom usvoje. U tom slučaju stanovnici turističke destinacije prihvate i određena načela ponašanja koja nisu uobičajena niti svojstvena lokalnoj zajednici. Razvoj turizma može uzrokovati i iseljavanje lokalnog stanovništva, u pojedinim slučajevima stanovnici su prisiljeni odseliti se zbog izgradnje turističkih objekata na njihovom mjestu stanovanja ili jer je došlo do porasta cijene imovine i zemljišta u destinaciji. Dodatno, s razvojem turističkih aktivnosti i povećanim priljevom posjetitelja, dolazi i do povećanja kriminala u destinaciji gdje turisti postaju meta brojnih napada. Unatoč tome što to najviše utječe na posjetitelje, a ne izravno na lokalno stanovništvo, u destinaciji opet dolazi do smanjenja razine sigurnosti, a i sami stanovnici mogu postati žrtvama zločina.[50]

2.2.3. Mjerenje društveno-kulturnih učinaka

Iz navedenog vidljivo je da turizam može generirati pozitivne društveno-kulturne učinke, ali može izazvati i brojne negativne učinke, a o tome koji će učinci prevladati ovisi o odgovornosti različitih dionika u destinaciji koji su direktno uključeni u razvoj turizma.[51]
Kako bi mogli evaluirati društveno-kulturne učinke u destinaciji, nužno je postojanje mogućnosti za mjerenje njihovih troškova i koristi. Međutim, u procesu identifikacije učinaka turizma, najveći izazov predstavlja mjerenje društveno-kulturnih učinaka. Za mjerenje ekonomskih i ekoloških učinaka postoje određeni kvantitativni pokazatelji, a kod društveno-kulturnih učinaka u upotrebi su kvalitativne i subjektivne mjere. Shodno tome, društveno-kulturni učinci se mogu promatrati u određenom rasponu od onih učinaka koji su očiti i

[49] Theobald, W. F. (2012) op. cit. str. 88.
[50] Inkson, C., Minnaert, L. (2018) op. cit. str. 200.
[51] Ibid. str. 211.

mjerljivi (pojava određene zarazne bolesti) pa sve do onih učinaka koje je teže mjeriti i identificirati (promjene u kulturi i običajima). [52]

Problem kod mjerenja društveno-kulturnih učinaka predstavlja i dodjeljivanje odgovornosti turizmu. U situaciji kada su određeni učinci evidentni poput pojave kriminala, prepisivanje pojave tih učinaka turizmu nije jednostavno jer i drugi dionici imaju u tome odgovornost, primjerice mediji. U svrhu rješavanja problematike u svezi mjerenja i evaluiranja društveno-kulturnih učinaka, došlo je do razvoja različitih tehnika koje se bave prikupljanjem primarnih i obradom sekundarnih podataka. Kako bi se pružio bolji uvid u društveno-kulturne učinke turizma, došlo je i do primjene raznih tehnika poput multivarijatne analize, delfi tehnike, fokus grupe i slično. [53]

2.3. Prostorno-ekološki učinci turizma

Turizam gotovo u potpunosti ovisi o očuvanom i atraktivnom okolišu, prirodni resursi (plaže, more, planine, jezera, rijeke) i resursi koje je stvorio čovjek (kulturna baština, različiti lokaliteti, spomenici i sl.) čine primarni resurs turizmu. Međutim, turizam usporedno sa svojim razvojem generira i brojne negativne ekološke učinke, posebno kada se ne upravlja njegovim razvojem na adekvatan način, degradacija okoliša u tom slučaju može imati negativne posljedice na razvoj turizma.[54] Cijeli međuodnos turizma i okoliša je kompliciran jer postoji obostrana ovisnost jer turizam ovisi o očuvanom okolišu, a taj isti okoliš bi trebao biti zaštićen pod utjecajem mjera koje su usmjerene na njegovu zaštitu i održavanje njegove vrijednosti kao turističkog resursa. Dakle, neminovan je utjecaj turizma na okoliš, ali i utjecaj okoliša na turizam.[55]

Prostorno-ekološki učinci mogu biti pod utjecajem sljedećih faktora:

- Čimbenik „gdje“ jer su određena okruženja osjetljivija na turističke utjecaje
- Vrsta turističke aktivnosti
- Vrijeme kada se aktivnost odvija, pri tome sezonske promjene imaju značajan utjecaj

Kada se promatraju učinci turizma na okoliš, utjecaj će biti drugačiji u ruralnim sredinama u odnosu na gradska središta. Ruralne sredina, u kojima prevladava prirodni ili poluprirodni

[52] Mandić, A. (2016) op.cit.
[53] Ibid.
[54] Koncul, N. (2007): Environmental Issues and Tourism, Ekonomska misao i praksa br. 2., str. 2.
[55] Mason, P. (2003) op. cit. str. 53.

krajolik, osjetljivije su na utjecaje turizma jer zbog svog prirodnog okruženja se ne mogu nositi s velikim brojem posjetitelja. Gradsko okruženje za razliku od ruralnog okruženja, koje je uglavnom izgrađeno, može podnijeti daleko višu razinu posjećenosti kao rezultat procesa planiranja. Vrsta turističke aktivnosti u kojoj sudjeluju posjetitelji također ima važnu ulogu na realizaciju i intenzitet učinaka. Određene aktivnosti imaju minimalne utjecaje na okoliš i ne troše resurse, ali druge aktivnosti mogu biti iznimno štetne za okoliš. U mnogim dijelovima svijeta, turizam predstavlja sezonsku aktivnost što znači da će imati znatno veće utjecaje na okoliš samo u određenom dijelu godine kada je potražnja viša. [56]

2.3.1. Pozitivni prostorno-ekološki učinci

Unatoč tome što se prostorno-ekološki učinci turizma promatraju većinom u negativnom kontekstu, turizam može imati ulogu i u zaštiti okoliša, a pozitivni prostorno-ekološki učinci mogu biti:

- Mjere i financijska sredstva usmjerena za zaštitu okoliša, krajolika i divljih životinja
- Osnivanje parkova prirode, nacionalnih parkova i strogih rezervata
- Promicanje očuvanja kulturno-povijesnih lokaliteta, spomenika [57]
- Zaštita koraljnih grebena i plaža
- Održavanje šumskih područja [58]
- Razvijanje ekološke svijesti

Turizam može značajno pridonijeti zaštiti okoliša, očuvanju i obnovi biološke raznolikosti te može potaknuti održivo korištenje prirodnih resursa. Financijskom potporom, turizam može direktno doprinijeti očuvanju osjetljivih područja i staništa. Prihodi od naknada za parkiranje i ulaznica mogu se iskoristiti u svrhu zaštite i upravljanja ekološki osjetljivim područjima. Vlada može prikupiti i sredstva koja će biti usmjerena na cjelokupni program i aktivnosti očuvanja prirodnih resursa, na dalekosežnije i neizravnije načine koji ne moraju biti direktno povezani s određenim područjem zaštite. Porezi na dohodak, korisničke naknade, najam opreme za rekreaciju ili naknade za različite dozvole za aktivnosti poput lova i ribolova mogu osigurati vladi potrebna sredstva za upravljanje prirodnim resursima. Zaštiti okoliša može se pristupiti i donošenjem različitih regulatornih mjera koje pomažu ublažavanju negativnih

[56] Ibid. str. 54.
[57] Ibid. str. 55.
[58] Mandić, A. (2016) op.cit.

turističkih utjecaja. Primjerice, kontrola broja posjetitelja unutar zaštićenih područja može ograničiti utjecaje na ekosustav i pomoći održavanju vitalnosti staništa. Takva ograničenja također mogu smanjiti i negativne utjecaje na ograničene resurse.[59]

Prirodna i netaknuta područja zbog svoje atraktivnosti prepoznata su kao vrijedni prirodni turistički resursi što može dovesti do potrebe da se takva područja zaštite kako bi se zadržala njihova izvornost, a kako bi ih se zaštitilo osnivaju se parkovi prirode, nacionalni parkovi i strogi rezervati. Osnivanje rezervata za divlje životinje doprinijelo je očuvanju i zaštiti ugroženih životinjskih vrsta, ali i biljnih vrsta. Osim zaštite prirodnog okoliša, turizam može imati važnu ulogu i u očuvanju te obnovi kulturno-povijesnih lokaliteta, zgrada, spomenika i sl.

Turizam ima sposobnost razviti ekološku osviještenost dovodeći ljude u bliski kontakt s prirodom, ovaj susret može povećati svijest o vrijednosti prirode i potrebi za njenim očuvanjem te može potaknuti ljude na aktivnosti koje su usmjerene na njezino očuvanje. Turistička industrija može i trebala bi imati ključnu ulogu u pružanju informacija o okolišu i podizanju svijesti među turistima o posljedicama njihovih aktivnosti na okoliš. Velike količine proizvoda i usluga se konzumiraju u sklopu turizma, a zamjenom tih proizvoda za one koji su proizvedeni na održiviji način može imati značajne pozitivne učinke na okoliš.[60] Zbog sve važnije potrebe održivog razvoja turizma i uz rastuću svijest o potrebi zaštite okoliša, sve veći broj pružatelja turističkih usluga poput hotela, svoje poslovanje temelji na principima održivosti. Rezultat toga je sve veća ponuda eko hotela koji na racionalan način koriste energente i sredstva za rad te promiču širenje ekološke svijesti među osobljem hotela, gostima hotela te svima onima koji dolaze u doticaj s njihovim uslugama.

2.3.2. Negativni prostorno-ekološki učinci

Najčešći negativni učinci turizma se manifestiraju upravo u prostornoj-eko domeni. Nekontroliran razvoj turizma i njegova masovnost posebno doprinose generaciji brojnih negativnih prostorno-ekoloških učinaka turizma, a oni mogu biti:

- Onečišćenje vode i zraka

[59] Sunlu, U. (2003): Enviromental impacts of Tourism, u Local resources and global trades: Environments and agriculture in the Mediterranean region, Options Méditerranéennes : Série A. Séminaires Méditerranéens, br. 57., str. 7-8.
[60] Ibid. str. 8.

- Stvaranje buke i prenapučenosti u destinaciji
- Pritisak na prirodne resurse
- Erozija
- Neplanski razvoj infrastrukture koja dovodi do narušavanja estetskog izgleda destinacije
- Narušavanje staništa biljnih i životinjskih vrsta

Zračni, cestovni i pomorski promet se kontinuirano povećava kao odgovor na rastući broj turista i njihovu sve veću pokretljivost. Masovna turistička kretanja zahtijevaju upotrebu različitih prijevoznih sredstava, posebno zračnog prijevoza, iako su zrakoplovi sada dvostruko štedljiviji nego što su bili prije četiri desetljeća, zračni promet se je povećao deset puta u tom istom vremenu. Aktivnosti zračnog prometa direktno uzrokuju onečišćenje zraka emisijom stakleničkih plinova u atmosferi. Drugi oblici turističkog prijevoza također doprinose zagađenju zraka i vode, kod pomorskog prometa, kruzeri osim svakodnevnog sagorijevanja goriva, otpuštaju i velike količine otpadnih voda u ocean i more. U sklopu cestovnog prometa, veliki broj automobila u popularnim turističkim destinacijama osim stvaranja problema gužvi na cestama, otpuštaju i ispušne plinove što rezultira u visokoj koncentraciji ispušnih plinova na određenom području što može imati ozbiljne posljedice na zdravlje posjetitelja i stanovnika. Svi oblici prijevoza uzrokuju i stvaranje buke, bilo to u ruralnom ili urbanom području. Turisti također doprinose stvaranju buke u destinaciji što je posebno izraženo u destinacijama poznatim po noćnim izlascima, koje privlače posjetitelje mlađe dobne skupine. Buka uzrokovana turističkim aktivnostima, osim što može prouzročiti različite smetnje lokalnom stanovništvu, ali i drugim posjetiteljima koje borave u destinaciji, može negativno utjecati i na prirodna staništa te poremetiti ponašanje divljih životinja.[61]

Razvoj turizma može vršiti pritisak na prirodne resurse kada se povećava potrošnja na onim područjima u kojima su resursi već ugroženi. Voda predstavlja prirodni resurs koji je posebno ugrožen od strane turizma, prekomjerno korištenje vode za vrijeme turističke sezone često rezultira nestašicom vode i dolazi do stvaranja velike količine otpadnih voda. Turizam može stvoriti i veliki pritisak na lokalne resurse poput energije, hrane i drugih sirovina koje su možda već jednim dijelom u nedostatku. Dodatan problem stvara sezonski karakter turizma, jer mnoga odredišta imaju i do deset puta više stanovnika u sezoni čime postoji velika potražnja za ovim resursima i stvara se dodatni pritisak na njih. Izgradnja turističkih i

[61] Inkson, C., Minnaert, L. (2018) op. cit. str. 145-148.

rekreacijskih objekata povećava i pritisak na zemljišne resurse koji uključuju minerale, fosilna goriva, plodno tlo, šume i močvare. Šume su posebno ugrožene razvojem turizma jer dolazi do prekomjernog krčenja šuma u svrhu izgradnje turističkih objekata.[62]

Određena područja posebno su osjetljiva na bilo kakav oblik turističke aktivnosti. Procesima erozije tijekom vremena ozbiljno su ugrožene brojne pješčane dine ili je došlo do njihovog uništenja kao izravna posljedica rasta turizma. Erozija može dugoročno loše utjecati i na izgrađena mjesta, unatoč tome što su ona manje osjetljiva od prirodnih područja. Loše vremenske prilike, ali i najvećim dijelom prekomjerni broj posjetitelja kroz duži period ozbiljno narušavaju izvorni izgled brojnih povijesnih i arheoloških lokaliteta.[63] Izgradnja turističkih objekata često se ne uklapa s prirodnim obilježjima i jedinstvenom arhitekturom odredišta. Nedostatak planiranja pri izgradnji turističkih sadržaja i nedostatak građevinskih propisa posebno doprinose razvoju ovog problema. Izgradnjom hotela ili velikih odmarališta različitog dizajna koji nisu u skladu s obilježjima postojeće arhitekture ili prekomjernim razvojem turističkih objekata duž obale narušava se cjelokupni izgled destinacije. Ovime se gubi estetska vrijednost određenog okruženja, a koja u prvom planu i privlači posjetitelje.[64]

Turizam može predstavljati prijetnju brojnim životinjskim i biljnim vrstama. Postoje brojne destinacije u kojima obilazak prirode i životinja u njihovom prirodnom okruženju predstavlja glavni motiv dolaska posjetitelja, poput Velikog koraljnog grebena u Australiji ili safari tura u Africi. Međutim, turistički dolasci u takva mjesta mogu uzrokovati niz problema koji će imati štetni utjecaj na životinjske i biljne vrste. Izgradnjom turističke infrastrukture umanjuje se raspoloživo prirodno okruženje za biljke i životinje čime se ugrožavaju njihova prirodna staništa. Nadalje, prekomjerno nakupljanje, neadekvatno odlaganje i zbrinjavanje otpada može predstavljati prijetnju životinjama jer može doći do konzumacije plastičnih ambalaža i ostalog otpada opasnog za zdravlje životinja. Stvaranje buke u destinaciji, kao što je već spomenuto, također može imati negativne posljedice na životinjske vrste te poremetiti njihove uobičajene obrasce ponašanja po pitanju ishrane, razmnožavanja i obrambenih reakcija. U konačnici svi negativni učinci turizma mogu dovesti do smanjenja jedinki unutar određene populacije.[65]

[62] Sunlu, U. (2003) op. cit. str. 2-3.
[63] Inkson, C., Minnaert, L. (2018) op. cit. str. 155-158.
[64] Sunlu, U. (2003) op. cit.
[65] Inkson, C., Minnaert, L. (2018) op. cit. str. 158.

Važno je i napomenuti da su mnogi čimbenici okoliša međusobno ovisni te da stvaranje jednog učinka generira i druge učinke što uzrokuje lančanu reakciju. Primjerice, nestajanje prirodnih staništa i ugrožavanje biljnih i životinjskih vrsta kao posljedica izgradnje turističkih objekata, stvaranja buke, onečišćenja zraka i vode, dovodi do gubitka biološke raznolikosti. Gubitak biološke raznolikosti zatim predstavlja prijetnju cjelokupnom prehrambenom lancu i može uneravnotežiti vrste i stvaranje tla što može rezultirati manjom sposobnošću apsorpcije stakleničkih plinova. Uništavanje biološkog sustava može umanjiti i otpornost prirode na različite prirodne šokove poput potresa, poplava i uragana. Sve navedeno u konačnici može umanjiti privlačnost određene destinacije smanjenjem raznolikosti i bogatstva biljnih i životinjskih vrsta.[66]

2.3.3. Mjerenje prostorno-ekoloških učinaka

Iznimno je važno procijeniti prostorno-ekološke učinke povezane s razvojem turizma u ranim fazama procesa razvoja jer je u tom slučaju lakše spriječiti negativan utjecaj turizma na okoliš, pravovremenim planiranjem i eventualnim korekcijama u procesu strateškog razvoja. Nadalje, ako se utvrdi da realizacija određenih projekata će generirati značajne negativne učinke na prostor, moguće je odustati od izvođenja takvih projekata.

Ekološki učinci se mogu procijeniti definiranjem kontrolne liste i sustava umrežavanja kojima je cilj predvidjeti negativne ekološke posljedice turističkog razvoja. Prilikom definiranje kontrolne liste svih potencijalno negativnih učinaka turizma koji se mogu pojaviti, definiraju se i područja u kojima se ti učinci mogu pojaviti, a zatim i indikatori tih učinaka u svrhu sustavnog mjerenja i praćenja utjecaja na okoliš. Postoje brojni indikatori, a oni se mogu podijeliti u iduće kategorije:[67]

- Klimatske promjene i trošenje ozonskog omotača
- Eutrofikacija
- Acidifikacija (povećanje kiselosti)
- Zatrovanje
- Kvaliteta urbanog okruženja
- Društveno-ekonomski, sektorski i generalni indikatori
- Vodeni resursi
- Šumski resursi
- Riblji fond
- Degradacija tla

[66] Fletcher, J., Fyall, A., Gilbert, D., Wanhill, S. (2018): Tourism principles and practice, Pearson education UK, 6th Edition, str. 179.
[67] Mandić, A. (2016) op.cit.

- Bioraznolikost
- Kulturno okruženje
- Materijalni resursi
- Otpad

Kada se žele procijeniti ekonomski troškovi koji nastaju kao posljedica korigiranja negativnih učinaka na okoliš ili ako se žele usporediti ekološki učinci različitih industrija, potrebno je prilikom analize kombinirati ekonomske i ekološke indikatore zajedno. Također, potrebno je sve vrste turističkih učinaka procijeniti i razmotriti zajedno (ekonomski, društveno-kulturni i prostorno-ekološki učinci), što je ključno kako bi se donijele turističke strategije koje će spriječiti razvoj turizma koji premašuje nosive kapacitete destinacije.[68]

[68] Fletcher, J., Fyall, A., Gilbert, D., Wanhill, S. (2018) op. cit. str. 184.

3. MEĐUODNOS LOKALNE ZAJEDNICE I TURIZMA

Lokalna zajednica i turizam se nalaze u međusobno ovisnoj vezi, turizam značajno utječe na život lokalnog stanovništva, a lokalna zajednica kao ključni dionik u sklopu turističke destinacije ima važnu ulogu u razvoju turizma. Turizam može imati različit utjecaj na lokalnu zajednicu, za neke on predstavlja pokretačku snagu, a na druge može utjecati negativno i dovesti do raseljavanja lokalnog stanovništva, povećanja životnih troškova, postupnog nestajanja kulture, iscrpljenja lokalnih resursa i sl.[69] Uspjeh turističkog sektora direktno ovisi o potpori lokalnog stanovništva, a njihovim aktivnim uključivanjem u proces odlučivanja i planiranja destinacije, jača se socijalni kapital koji aktivno doprinosi gostoljubivosti, privlačnosti i konkurentnosti destinacije.[70] Uvažavajući važnost lokalne zajednice u sklopu turističkog razvoja, ovo poglavlje se fokusira na međuodnos lokalnog stanovništva i turizma.

3.1. Definiranje lokalne zajednice

Na samom početku potrebno je prvo definirati pojam zajednice koja će biti uključena u turističke aktivnosti. Postoje različite definicije lokalne zajednice i različiti pristupi definiranju, jedan pristup uključuje geografski aspekt gdje ljudi koji žive na istom zemljopisnom području čine jednu zajednicu. Drugi pristup temelji se na određenim zajedničkim interesima koji mogu biti lingvističke, kulturne, socijalne ili neke druge prirode, a koji povezuju ljude u zajednicu. Shodno tome, može se reći da postoje dvije osnovne vrste zajednica, zajednice jednog zemljopisnog područja i zajednice koje su utemeljene na zajedničkim interesima. Pri tome u ruralnim područjima postoje snažnije tendencije za formiranje zajednice jer u takvim sredinama ljudi najčešće dijele bliske jezične, društvene, kulturne pa čak i ekonomske veze.[71]

Autori Gilmour i Fisher definirali su lokalnu zajednica kao skup ljudi s uzajamno priznatim interesima za resurse određenog područja, a ne samo kao skupina ljudi koja živi na tom

[69] Nagarjuna, G. (2015): Local Community Involvement in Tourism: A Content Analysis of Websites of Wildlife Resorts, Atna Journal of Tourism Studies, str. 14-15.
[70] Magaš, D., Vodeb, K., Zadel, Z. (2018): Menadžment turističke organizacije i destinacije, Fakultet za menadžment u turizmu i ugostiteljstvu, Opatija, str. 61.
[71] UNESCO: Defining community broadcasting, raspoloživo na: https://en.unesco.org/sites/default/files/unesco_cmedia_sustainability_policy_1_defining.pdf (pristupljeno 15.06.2021.)

području.[72] U ovoj definiciji se može prepoznati korištenje drugog pristupa, gdje jednu zajednicu formiraju ljudi zajedničkih interesa. S druge strane, autori Aref, Gill i Farshid, definirali su lokalnu zajednicu kao skupinu pojedinaca koji žive ili rade na istom geografskom području s nekim zajedničkim interesima ili zajedničkom kulturom.[73] Koristeći zemljopisno područje kao glavni aspekt identificiranju lokalne zajednice, smatraju da je ova definicija ključna kako bi se razumjela povezanost između razvoja zajednice i njihove sposobnosti za poboljšanjem turističkog razvoja.

Sherl i Edwards opisali su lokalne zajednice kao skupine ljudi sa zajedničkim identitetom koji mogu biti povezani s nizom različitih aspekata koji se odnose na njihove živote. Nadalje, lokalne zajednice često imaju uobičajena prava povezana s tim područjem i njegovim prirodnim resursima te snažnu povezanost s tim područjem u kulturnom, društvenom, ekonomskom i duhovnom pogledu.[74]

James u svom radu, kategorizirao je zajednicu koristeći tri različita stajališta:[75]

- Zajednice mjesta – mogu se odnositi na lokalno susjedstvo, selo, grad pa sve do regije ili planeta kao cjeline.
- Zajednice koje su utemeljene na identitetu – skupina pojedinaca koji se okupljaju na temelju etničke pripadnosti, vjere ili kulture.
- Zajednice utemeljene na organizaciji – obuhvaćaju različite vrste neformalnih i formalnih udruženja.

Slično, sociolog Gusfield razlikovao je dvije dimenzije unutar zajednice, teritorijalnu i relacijsku dimenziju. Relacijska dimenzija zajednice povezana je s prirodom i kvalitetom odnosa unutar te zajednice i u tome slučaju ne mora postojati nikakva teritorijalna poveznica koja je nužna za formiranje jedne zajednice. U drugome slučaju, pojedine zajednice mogu se prvenstveno definirati teritorijalno kao što je to slučaj kod pojedinih kvartova ili određenog naselja ili grada, ali i u tim situacijama susjedstvo ili zajednički teritorij ne može sam

[72] Gilmour, D, A., & Fisher R, J. (1991): Villagers, forests and foresters: The Philosophy, process and practices of community forestry in Nepal, Kathmandu, Nepal: Sahyogi Press.
[73] Aref, F., Gill, S., Aref, F. (2010): Tourism Development in Local Communities: As a Community Development Approach, Journal of American Science 6(2), str. 1.
[74] Sherl, LM., Edwards, S. (2007) prema Gunawijaya, J., Pratiwi, A. (2018): How Local Community Could Contribute to the Tourism Development in Rural Area?, KnE Social Sciences, 3(11).
[75] James, P. (2006) prema Petrić, L., Pivčević, S. (2016): Community based tourism development - insights from Split, Croatia, Tourism & Hospitality Industry 2016, Congress Proceedings, str. 3.

formirati zajednicu. Pri tome, ove dvije dimenzije se međusobno ne isključuju.[76] Dakle, bez obzira koji pristup koristili pri definiranju zajednice, važno je shvatiti da zajednica sadrži različita obilježja uključujući i teritorijalna obilježja kao homogena društvena struktura koja se odnosi na skupinu ljudi koji žive ili rade unutar istog geografskog područja, ali i socijalna obilježja, tj. funkcionalne i psihološke veze među ljudima u jednoj zajednici.[77]

3.2. Doprinos turizma razvoju lokalne zajednice

Turizam se sve više prepoznaje kao pokretač razvoja zajednice uz njegov doprinos razvoju gospodarstva i njegovoj sposobnosti da ujedini lokalno stanovništvo u zajednicu. Turistički razvoj je proces koji traje, a usporedno s njim razvija se i zajednica. Prepoznajući ulogu turizma u razvoju, mnoge zajednice se oslanjaju na turizam kako bi se osigurao ekonomski, društveni, kulturni i sveukupni razvoj zajednice.[78] U prethodnom poglavlju opisani su različiti učinci turizma koji se manifestiraju u destinaciji kao posljedica turističkog razvoja, a navedeni učinci mogu direktno utjecati na razvoj lokalne zajednice. Doprinos turizma razvoju lokalne zajednice se može sagledati u sljedećim kategorijama:[79]

- Ekonomski doprinos: prikupljanje sredstava za razvoj zajednice; generiranje novih radnih mjesta u turizmu; povećanje raspoloživog dohotka lokalnog stanovništva.
- Politički doprinos: omogućeno sudjelovanje lokalnog stanovništva; osnaživanje lokalne zajednice; osiguravanje prava pri upravljanju resursima; bolje uvažavanje zajednica od strane trećih osoba.
- Društveni doprinos: poboljšanje kvalitete života; promicanje ponosa zajednice, pravedno dodjeljivanje uloga između žena i muškaraca te mladih i starijih ljudi; uspostavljanje organizacije za upravljanje zajednicom; obrazovanje.
- Kulturni doprinos: razvoj poštivanja prema različitim kulturama; poticanje kulturne razmjene; osiguravanje razvoja lokalne kulture.

[76] Budurina-Goreacii, C., Cebotari, S. (2018): Key concepts of local community development, World science Vol. 6., str. 3.
[77] Golub, B., Jaković, B. (2019): Stavovi turističkih zajednica o uključivanju lokalnog stanovništva u razvoj turizma u zaštićenim područjima prirode: primjer Regionalnog parka Mura-Drava, Oeconomica Jadertina 2/2019., str. 3.
[78] Aref, F., Gill, S., Aref, F. (2010): Tourism Development in Local Communities: As a Community Development Approach, Journal of American Science 6(2), str. 4.
[79] Ibid. str. 4.

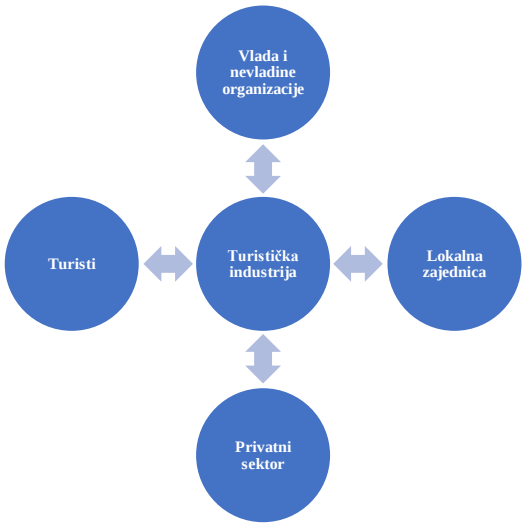
- Ekološki doprinos: istraživanje potencijalno zagađenih područja; efikasno odlaganje otpada; podizanje svijesti o potrebi zaštite okoliša; obrazovanje i informiranje o okolišu.

Doprinos turizma razvoju lokalne zajednice može biti značajan, ali kao što je već poznato, turizam može generirati brojne negativne učinke u destinaciji, a samim time i negativno utjecati na život lokalnog stanovništva. Potrebno je razumjeti da razvoj turizma može rezultirati mnogim i složenim utjecajima čime se stvara potreba za suradnjom lokalnog stanovništva, turističke industrije i lokalno izabranih dužnosnika u svrhu zajedničkog planiranja turističkog razvoja. Planiranje može doprinijeti stvaranju industrije koja će omogućiti razvoj zajednice uz minimalne troškove i poremećaje u različitim aspektima života lokalne zajednice.[80]

3.3. Značaj lokalne zajednice za razvoj turizma

3.3.1. Uloga različitih dionika u turizmu

Turizam je složeni sustav koji uključuje različite dionike, a pojam dionika obuhvaća fizičku osobu ili bilo koju vrstu organizacije koja utječe ili je pod utjecajem turizma. Razni dionici imaju različite ciljeve i interese, a svojim aktivnostima direktno utječu na održivost.[81] Dionici se mogu podijeliti unutar turističke industrije u četiri grupe kao što je to prikazano na slici 1.

Slika 1: Dionici u turizmu
Izvor: Alshboul, K. (2016): Assessing Local Community Involvement in Tourism Development around a Proposed World Heritage Site in Jerash, Jordan, doctoral thesis, University of Waterloo, Ontario, Canada, str. 35.

[80] Kreag, G. (2001) op. cit. str. 6.
[81] Slivar, I. (2018): Stakeholders in a Tourist Destination – Matrix of Possible Relationships Towards Sustainability, Open Journal for Research in Economics, str. 3.

Turisti, domaći ili inozemni, smatraju se zapravo ključnim dionicima u turizmu jer bez njih turistički sektor ne bi ni postojao, a svojim odlukama direktno utječu na održivost i profitabilnost turističkog sektora. Privatni sektor uključuje različita turistička poduzeća (pretežito mala i srednja poduzeća), dobavljače, posrednike, profesionalna udruženja, a njihov glavni cilj je ostvarivanje vlastite profitabilnosti. Njihova važnost se ogleda u pružanju cjelokupne turističke usluge koja će zadovoljiti turističke potrebe. Uloga različitih aktera u sklopu privatnog sektora odnosi se na njihov utjecaj na cjelokupni turistički lanac vrijednosti, osiguravanje prihoda, prosperiteta i financijske stabilnosti industrije, utjecaj na dostupnost turističkog tržišta, vođenje različitih aktivnosti za razvoj sektora i sl.[82]

Vlada kao dionik u turizmu donosi planove, strategije, zakone i kreira politiku kojom se upravlja razvojem turističkog sektora. Politika i zakoni doneseni od vlade, određuju opći smjer turističkog razvoja. Uloga vlade je i da izravno ulaže u turistički sektor, posebno u prirodne i kulturne resurse te je usredotočena na dobrobit lokalne zajednice. Razne nevladine organizacije imaju značaj doprinos u gospodarstvu vodeći brigu o njegovim različitim aspektima. Njihova uloga je i da olakšavaju suradnju zaintresiranih dionika, utječu na održivi razvoj turizma podižući svijest o potrebi zaštite prirodnih i kulturnih dobara, vodeći brigu o zaštićenim područjima i lokalnoj zajednici.[83]

Lokalna zajednica je ključni dionik jer održivost industrije u velikoj mjeri ovisi o podršci zajednice, stoga razmatranje njihovih interesa je važno kako bi se uvažio njihov doprinos u turističkom sektoru. Njihov način života i kultura privlače posjetitelje, a njihova uloga u turizmu je da osiguraju gostoljubivo okruženje za turiste.[84] O ulozi i značaju lokalne zajednice u sklopu turističkog razvoja bit će više riječi u nastavku.

3.3.2. Uloga lokalne zajednice u turizmu

Lokalna zajednica predstavlja osnovni element u turizmu jer se na njima bazira turistička ponuda, a lokalna zajednica u sklopu turizma osigurava ponudu smještaja, ugostiteljstva, informacija, lokalnog prijevoza itd. Prirodni i kulturni resursi uključujući i lokalno

[82] Ibid. str. 5.
[83] Alshboul, K. (2016) op. cit. str. 37.
[84] Ibid. str. 35.

stanovništvo čine osnovne elemente koji privlače posjetitelje da posjete određenu destinaciju.[85]

Turistički razvoj vrši najveći utjecaj na lokalnu zajednicu u pozitivnom ili pak negativnom smislu, stoga se ona smatra ključnim dionikom, a njihovo uključivanje u donošenje odluka ključno je kako bi se poboljšalo njihovo povjerenje u turistički sektor. Aktivnim sudjelovanjem lokalne zajednice u procesu planiranja, umanjuju se negativni učinci turizma čime se povećava njihovo zadovoljstvo turizmom i stvara se gostoljubivo okruženje za posjetitelje koje direktno utječe na privlačnost destinacije. Njihova aktivna uloga u turizmu doprinosi i tome da se očuva lokalna kultura, tradicija te prirodni resursi. Razvoj turizma uvijek ovisi o dobroj volji i suradnji lokalne zajednice, a u slučaju da težnje i mogućnosti lokalne zajednice nisu u skladu s turističkim razvojem i planiranjem, razvojni potencijal turističke industrije će biti uništen.[86]

Uspjeh održivog razvoja turizma direktno ovisi o lokalnoj zajednici i njihovim uključivanjem u planiranje i donošenje odluka koje se tiču turističkog razvoja. Turizam generira brojne pozitivne učinke, kao što je već poznato, međutim takve koristi se ne šire automatski na sve razine društva, a sudjelovanje lokalne zajednice u turističkom razvoju bi osiguralo pravednu raspodjelu koristi, istodobno poboljšavajući dugoročni razvoj turističke industrije. Mali projekti vođeni od strane zajednice mogu značajno pridonijeti podizanju životnog standarda. Uključenost lokalnog stanovništva u utvrđivanju smjernica vlastitog razvoja, spriječila bi konflikte koji direktno utječu na održivost turizma.[87]

Postoje različiti oblici sudjelovanja lokalne zajednice u turističkom planiranju, a mogu se identificirati sljedeća tri oblika s pripadajućim karakteristikama:[88]

- Spontano sudjelovanje: donošenje odluka od dna prema vrhu; aktivno sudjelovanje; direktno sudjelovanje; sudjelovanje u donošenju odluka; autentično sudjelovanje; samostalno planiranje.
- Inducirano sudjelovanje: donošenje odluka od vrha prema dnu; pasivno sudjelovanje; formalno; uglavnom neizravno; mali stupanj prisutnosti tokenizma; prividno

[85] Vujić, T., Petrović, D. (2018): Upravljanje održivim razvojem turizma na nivou lokalnih zajednica, Sinergija University International Scientific Conference, str. 2.
[86] Nagarjuna, G. (2015) op. cit. str. 16-17.
[87] Kilipiris, F. (2005): Sustainable tourism development and local community involvement, Tourism and Hospitality Management, Vol. 11, No. 2., str. 7.
[88] Tosun, C. (2006), prema Giampiccoli, A., Saayman, M. (2018): Community-based tourism development model and community participation, African Journal of Hospitality, Tourism and Leisure, Volume 7 (4), str. 4.

sudjelovanje; sudjelovanje u provedbi i dijeljenju koristi; mogućnost izbora između različitih opcija i povratnih informacija.

- Prisilno sudjelovanje: pristup od vrha prema dnu; pasivno; uglavnom neizravno; formalno; sudjelovanje u provedbi, ali ne nužno i u dijeljenju koristi; mogućnost izbora između predloženih ograničenih opcija ili bez mogućnosti izbora; nesudjelovanje u odlučivanju; visok stupanj prisutnosti tokenizma i manipulacije.

Prvi oblik, spontano sudjelovanje je najpoželjniji oblik jer uključuje najvišu razinu sudjelovanja lokalne zajednice u turističkom planiranju te može motivirati i stvoriti povjerenje među stanovništvom. Druga dva oblika sudjelovanja, posebice prisilno sudjelovanje ne predstavljaju poželjne oblike sudjelovanja lokalne zajednice u turističkom planiranju jer se zajednici ne omogućuje da aktivno sudjeluje u planiranju već se samo stvara određeni privid njihovog sudjelovanja.

Stvarno sudjelovanje lokalne zajednice u planiranju i upravljanju turizmom ovisit će o većem broju čimbenika, a oni mogu biti:[89]

- Priroda političkog sustava na nacionalnoj i lokalnoj razini
- Stupanj „političke pismenosti“ lokalnog stanovništva
- Karakteristike određenog turističkog problema
- Svijest o turističkim problemima u zajednici
- Kako pripadnici zajednice doživljavaju probleme u turizmu
- Povijest dosadašnjeg uključivanja ili neuključivanja u određena pitanja u svezi turizma
- Stavovi i ponašanje medija

S obzirom na činjenicu koliko je važno sudjelovanje lokalne zajednice u procesu donošenja odluka za učinkovitost planiranja i upravljanja turističkim sektorom, ipak se može primijetit da u pojedinim zemljama ta uloga lokalne zajednice još uvijek nije dovoljno prepoznata. Prvenstveno to se odnosi na zemlje u razvoju gdje sudjelovanje lokalne zajednice u planiranju turističkog razvoja često nedostaje ili je na neki način ograničeno čime je lokalno stanovništvo često isključeno ne samo iz planiranja već i donošenja odluka i upravljanja različitim turističkim projektima. Ovaj problem je posebno izražen u zemljama u razvoju u

[89] Mason, P. (2003) op. cit. str. 87.

kojima je prisutan upravljački sustav u kojemu se odluke donose isključivo od vrha prema dnu.[90]

Visoka razina sudjelovanja lokalne zajednice povezuje se s turizmom koji je zasnovan na zajednici (*Community-based tourism*), a on predstavlja turizam kojeg zajednica planira, razvija, posjeduje i njime upravlja, vođena kolektivnim odlučivanjem, odgovornošću, pristupom, vlasništvom i koristima. Glavni princip turizma zasnovanog na zajednici je poticanje izgradnje i osnaživanje lokalnih zajednica, osiguravajući samo lokalnim zajednicama da upravljaju turizmom, uz zabranu upravljanja od strane onih pojedinaca ili grupa koji nisu dio lokalne zajednice.[91] Sudjelovanje lokalne zajednice u planiranju smatra se zapravo temeljem turizma zasnovanog na zajednici, a ovaj model turizma ima tri važna aspekta koji uključuje sudjelovanje lokalne zajednice, jednak ekonomski pristup i političko osnaživanje u svrhu podrške zajednici kao donositelju odluka.[92]

Turizam zasnovan na zajednici uključuje sljedeće karakteristike i ograničenja:[93]

- Oblik upravljanja turizmom koji pruža priliku lokalnim zajednicama da kontroliraju i budu aktivno uključene u upravljanje i razvoj turizma
- Oblik upravljanja turizmom koji može pružiti mogućnost ljudima koji nisu direktno uključeni u poslovanje povezano s turizmom da i oni ostvare korist od turizma
- Ovaj oblik turizma zahtijeva sustavno osnaživanje i poštenu raspodjelu koristi onim članovima zajednice koji su u nepovoljnom položaju

Sudjelovanje lokalne zajednice u turizmu je još uvijek problematično jer ne mogu svi članovi zajednice ostvariti prihode kroz turizam, iako većina očekuje da će od turizma imati koristi. Pojedine članove lokalne zajednice u tome da se bave turističkim aktivnostima sprječavaju različiti čimbenici poput nedostatka razumijevanja i svijesti o turističkim prednostima te ograničeni resursi koji su potrebni za pokretanje određenog posla. Drugi članovi zajednice koji uspiju premostiti takve prepreke, posljedično ostvaruju brojne koristi kroz turizam. Usvajanjem koncepta turizma koji je zasnovan na zajednici, lokalne zajednice mogu se

[90] Eshliki, S. A., Kaboudi, M. (2011) op. cit. str. 2.
[91] Tasci, A. D. S., i dr. (2013) prema Giampiccoli, A., Saayman, M. (2018) op. cit. str. 5.
[92] Djou, J. A.G. i dr. (2017) prema Giampiccoli, A., Saayman, M. (2018) op. cit. str. 6.
[93] Amerta, I. M. S. (2017) prema Giampiccoli, A., Saayman, M. (2018) op. cit. str. 6-7.

osnažiti kroz uključivanje svih svojih članova u turističke aktivnosti i time osigurati ravnomjernu raspodjelu koristi cijeloj zajednici.[94]

Dakle, prilikom upravljanja turističkim razvojem destinacije, neophodno je uzeti u obzir prijedloge i prihvatiti inicijative lokalnog stanovništva kako bi razvoj turizma bio uspješan. Lokalna zajednica u suradnji s privatnim i javnim sektorom određuje željeni smjer turističkog razvoja. Određivanje željenog pravca turističkog razvoja predstavlja izazov, čime se nameće potreba za identificiranjem prioriteta razvoja, kvalitetnu evaluaciju, repozicioniranje postojećih te planiranje novih turističkih proizvoda i strateških odluka. Ovim pristupom uspostavlja se strateška vizija destinacije, koja odražava ciljeve i težnje lokalne zajednice čime se generiraju pozitivni turistički učinci, a oni negativni svode na minimum i u konačnici se postiže održivost destinacije.[95]

3.4. Stajalište lokalnog stanovništva o učincima turizma

Usporedno s razvojem turizma život lokalne zajednice se mijenja na više načina u pozitivnom ili negativnom smislu, ako se razvoj turizma doživljava u pozitivnom smislu, lokalno stanovništvo će podržati razvoj turizma, ali ako stanovnici percipiraju turizam u negativnom smislu, razvoj turizma na tome području može naići na brojne prepreke. U tome kontekstu razumijevanje njihovog stajališta prema turističkim učincima je ključno za uspješno planiranje i implementiranje turističke politike uz istodobno minimiziranje negativnih učinaka te maksimiziranje pozitivnih učinaka olakšavajući razvoj društva i turizma koji se bazira na održivim načelima.[96]

Stajalište lokalnog stanovništva o učincima turizma može biti pod utjecajem različitih čimbenika, a neki od njih su:

- Društveno demografska obilježja (spol, dob, razina obrazovanja)
- Ekonomska ovisnost zajednice o turizmu
- Razina znanja o turizmu

[94] Junaid, I., Sigala, M., Banchit, A. (2020): Implementing community-based tourism (CBT): Lessons learnt and implications by involving students in a CBT project in Laelae Island, Indonesia, Journal of Hospitality, Leisure, Sport & Tourism Education, str. 2.
[95] Vujić, T., Petrović, D. (2018): Upravljanje održivim razvojem turizma na nivou lokalnih zajednica, Sinergija University International Scientific Conference, str.4.
[96] Uslu, A., Gunes, E., Alagoz, G. (2020): Socio-cultural, Economic, and Environmental Effects of Tourism from the Point of View of the Local Community, Journal of Tourism and Services, Vol 11., str. 3.

- Vezanost za zajednicu
- Stupanj turističkog razvoja destinacije
- Udaljenost između turističkog odredišta i područja u kojem lokalno stanovništvo živi

Dob lokalnog stanovništva može značajno utjecati na njihove stavove o turističkim učincima, autori Cavus i Tanrisevdi te Harrill utvrdili su da starije osobe imaju negativniji stav prema turističkim učincima za razliku od mlađih osoba koji su imali pozitivniji stav.[97] Objašnjenje tome se može pronaći u činjenici da su osobe mlađe dobi obrazovanije i s time su svjesniji pozitivnih turističkih učinaka. Međutim, autori McGehee i Andereck te Snyman dokazali su suprotno, gdje su stariji stanovnici bili pozitivniji prema turizmu od mlađih stanovnika.[98]

Spol lokalnog stanovništva također može utjecati na formiranje stajališta prema turizmu, Wang i Pfister su utvrdili da žene percipiraju koristi od turizma u većoj mjeri od muškaraca. Suprotno, u svom istraživanju Harrill i Potts zaključili su da su žene sklonije negativnom stavu prema turizmu za razliku od muškaraca.[99] Dodatno, osobe koje imaju veći stupanj obrazovanja u stanju su bolje sagledati potencijalne koristi od razvoja turizma od onih koji su manje obrazovani. Ovu tezu potvrdilo je istraživanje autora Teye, Sönmez, Sirakaya i Synman, u kojima je viša razina obrazovanja ujedno i značila pozitivniji stav prema turizmu.[100]

Formiranje stajališta prema turističkim učincima je pod značajnim utjecajem ekonomske ovisnosti zajednice o turističkoj industriji. Lokalno stanovništvo koje ekonomski ovisi o turizmu ujedno ima i pozitivniji stav prema turizmu i njegovom razvoju od onog dijela stanovništva kojima osobna primanja ne ovise o turizmu. Takvo ponašanje može se objasniti putem teorije socijalne razmjene, koja se temelji na ideji da svako ljudsko ponašanje ili socijalna interakcija nastaje kao rezultat želje za razmjenom dobara ili usluga s drugima.[101] Prema tome, stanovnici percipiraju troškove i koristi koji proizlaze iz turizma i ako su procijenili da će imati veće koristi od troškova, podržat će razvoj turizma jer očekuju nešto zauzvrat. U prilog teoriji društvene razmjene idu rezultati istraživanja autora McGehee i

[97] Cavus, S., Tanrisevdi, A. (2003); Harill, R. (2004) prema Bagri, S. C., Kala, D. (2016): Residents' Attitudes toward Tourism Development and Impacts in Koti-Kanasar, Indroli, Pattyur Tourism Circuit of Uttarakhand nState, India, Revista de Turismo y Patrimonio Cultural, Vol. 14., str. 6-7.
[98] McGehee, N., Andereck, K. (2004); Synman, S. (2014) prema Bagri, S. C., Kala, D. (2016) op. cit. str. 7.
[99] Wang, Y., Pfister, R.E. (2008), Harrill, R., Potts, T. (2003) prema Bagri, S. C., Kala, D. (2016) op. cit.
[100] Teye, V., Sönmez, S.F. and Sirakaya, E. (2002); Synman, S. (2014) prema Bagri, S. C., Kala, D. (2016) op. cit.
[101] Homans, G. (1961) prema Brida, J. G., Disegna, M., Osti, L. (2014): Residents' perceptions of tourism impacts and attitudes towards tourism policies, Tourismos: an international multidisciplinary journal of tourism, Vol. 9., str. 5.

Andereck te Teye, Sönmez i Sirakaya, gdje je potvrđen pozitivniji stav prema turizmu od strane onih stanovnika koji ekonomski ovise o turističkom sektoru.[102] Slično, veća razina znanja o turizmu i time bolja upoznatost s pozitivnim učincima turizma, rezultira i povoljnijim stavom prema turizmu.[103]

S druge strane, Williams i Lawson su ukazali na to da stanovnici koji su ekonomski ovisni o turizmu posjeduju negativne asocijacije u vezi turizma što rezultira negativnim stavom prema turizmu.[104] Naime, pojedinci koji su zaposleni u turizmu su vjerojatno svjesniji negativnih turističkih učinaka jer su direktno uključeni u turističke aktivnosti što utječe na njihovo formiranje negativnog stajališta prema turizmu.

Vezanost za zajednicu koja označava stupanj društvenog djelovanja i integracije u zajednici te emocionalne povezanosti uz zajednicu[105], predstavlja čimbenik koji također može utjecati na percepciju lokalnog stanovništva prema turizmu. Stanovnici koji su u većoj mjeri povezani sa zajednicom, više se brinu o učincima turizma i njegovim potencijalnim negativnim utjecajima u zajednici jer su možda zabrinuti da će se promijeniti njihov način života ili da će njihov mir i lokalni resursi biti narušeni. Autori Beculides, Lee i McCormick; Haley, Snaith i Miller; McGehee i Andereck došli su do istog zaključka gdje je utvrđeno da stanovnici privrženiji zajednici, svjesniji su negativnih turističkih utjecaja i time imaju negativno stajalište prema turizmu.[106] Suprotno, Davis, Allen i Cosenza zaključili su da oni stanovnici koji žive duže vrijeme u zajednici su pozitivniji prema turizmu od onih koji su se nedavno doselili i time su manje povezani sa zajednicom.[107]

Stajalište lokalnog stanovništva može se dovesti i u vezu sa stupnjem razvoja turističke destinacije. Svaka destinacija ima svoj životni ciklus u kojem prolazi kroz fazu istraživanja, angažiranja, razvijanja, konsolidacije, stagnacije te zatim propadanja ili pomlađivanja. U prvim fazama još uvijek ne postoje značajni pritisci na lokalno stanovništvo i resurse, stoga stanovništvo ima pozitivniji stav prema posjetiteljima i turizmu. U zrelijim fazama razvoja

[102] McGehee, N., Andereck, K. (2004); Teye, V., Sönmez, S.F. and Sirakaya, E. (2002) prema Brida, J. G., Disegna, M., Osti, L. (2014) op. cit. str. 6.
[103] Davis, D., Allen, J., Cosenza , R. M. (1988); Andereck, K. L., Valentine, K. M., Knopf, R. C., Vogt, C. A. (2005) prema Brida, J. G., Disegna, M., Osti, L. (2014) op. cit.
[104] Williams, J., Lawson, R. (2001) prema Brida, J. G., Disegna, M., Osti, L. (2014) op. cit.
[105] McCool, S. F., Martin, S. R. (1994): Community Attachment and Attitudes Toward Tourism Development, Journal of Travel Research, str. 2.
[106] Besculides, A., Lee, M. E., & McCormick, P. J. (2002); Haley, A. J., Snaith, T., & Miller, G. (2005); McGehee, N., Andereck, K. (2004) prema Almeida, F., Balbuena, A., Cortes, R. (2015): Resident's attitudes towards the impacts of tourism, Tourism Management Perspectives, Vol. 13., str. 7.
[107] Davis, D., Allen, J., Cosenza , R. M. (1988) prema Almeida, F., Balbuena, A., Cortes, R. (2015) op. cit.

turističke destinacije, postoje značajni pritisci na lokalne resurse od strane posjetitelja i time dolazi do stvaranja antipatije prema posjetiteljima i turizmu.[108] Rezultati istraživanja Smith-a i Krannicha-a sugerirali su da je najveći stupanj turističkog razvoja destinacije povezan s najnižom razinom zadovoljstva društvenih uvjeta koji su prisutni u zajednici, iako i drugi faktori koji nisu povezani s turizmom mogu umanjiti zadovoljstvo stanovnika. Dodatno, Long, Perude i Allen zaključili su da percepcija i pozitivnih i negativnih učinaka raste s višom razinom turističkog razvoja. [109]

Stanovnici koji žive bliže turističkoj destinaciji imaju pozitivniji odnos prema turizmu od onih koji žive na području koje je udaljenije od turističkog odredišta. Moguće objašnjenje tome je u činjenici da se takva područja nalaze još uvijek u ranim fazama turističkog razvoja ili da su ekonomski ovisni o turizmu jer žive u blizini turističkog središta.[110] S druge strane rezultati pojedinih istraživanja pokazali su da oni stanovnici koji žive bliže turističkim odredištima imaju negativnu percepciju prema turizmu, tj. da negativan stav prema turizmu raste usporedno sa smanjivanjem udaljenosti između područja u kojem lokalno stanovništvo živi i turističkih područja.[111]

Prema istraživanju provedenom u okviru studije prihvatnih kapaciteta turizma na području Splitsko-dalmatinske županije iz 2018. godine, utvrđena je razmjerno niska tolerancija prema turistima od strane lokalnog stanovništva u Dalmatinskoj zagori, iako na navedenom području turizam nije razvijen. Pozitivniji stav prema turizmu je prisutniji u onim destinacijama gdje većina stanovništva živi od turizma usprkos činjenici da su izloženiji većem turističkom pritisku.[112] Pretpostavka bi bila da će pozitivniji stav i optimizam prevladavati u destinacijama koje još uvijek nisu turistički dovoljno razvijene i stoga ne postoje značajni pritisci od strane turista na lokalnu zajednicu. Međutim, takvo ponašanje se može objasniti preko teorije društvene razmjene gdje pojedinci neće podržavati razvoj turizma ako ne očekuju da će dobiti nešto zauzvrat. U turistički razvijenim područjima, većina stanovnika ostvaruje ekonomske koristi od turizma i time imaju pozitivniji stav prema turizmu od stanovnika koji nemaju izravne koristi od turizma i koji su u stanju realnije sagledati negativne učinke turizma.

[108] Butler, R.W., (1980): The Concept of a Tourism Area Cycle of Evolution; Implications for Management of Resources, Canadian Geographer, Vol. XXIV (1), str. 7-9.
[109] Smith, M. D., Krannich, R. S. (1998); Long, T. P., Perdue, R. R., Allen, L. (1990) prema Almeida, F., Balbuena, A., Cortes, R. (2015) op. cit. str. 5.
[110] Vargas, A., Plaza, M. A., Porras, N. (2007); Haley, A. J., Snaith, T., Miller, G. (2005) prema Almeida, F., Balbuena, A., Cortes, R. (2015) op. cit. str. 6.
[111] Korca, P. (1996) prema Almeida, F., Balbuena, A., Cortes, R. (2015) op. cit.
[112] Institut za turizam (2018): Studija prihvatnih kapaciteta na području Splitsko-dalmatinske županije, Zagreb, str. 32-33.

Zaključci različitih istraživanja pokazali su da formiranje stajališta prema turističkim učincima od strane lokalnog stanovništva, može biti pod utjecajem različitih čimbenika te da isti mogu utjecati na različit način što je potvrđeno i rezultatima koji nisu bili konzistentni. Navedeno svjedoči tome da je nemoguće predvidjeti stajalište lokalnog stanovništva prema turizmu bez provedenog istraživanja na određenom području.

4. RAZVOJ TURIZMA NA PODRUČJU GRADA VRGORCA

4.1. Prostorna obilježja, administrativni ustroj i stanovništvo

Grad Vrgorac nalazi se u Splitsko-dalmatinskoj županiji na krajnjem istočnom dijelu, između Makarskog primorja i Imotske krajine uz granicu prema Republici Bosni i Hercegovini, a od obalnog morskog područja odvojen je planinama Bikovo i Rilić (Sv.Ilija-1033 m, V. Kapela-1160 m, Šapašnik-920 m). Područje Vrgorca obuhvaća udolinu između planinskih grebena Biokovo-Rilić i Šibenik-Matokit s pripadajućim planinskim padinama zabiokovske Župe do Vrgorca, zatim planinsko područje Šibenika i Matokita, kršku uvalu Bunina i zapadne dijelove polja Rastoka i Jezera. Na svojem sjeverozapadu graniči s općinama Runovići i Zagvozd, zatim na sjeveru i sjeveroistoku s BIH, na jugoistoku s općinom Gradac te s općinom Podgora na jugozapadu.[113] Geografski položaj Grada Vrgorca se može vidjeti na slici 2.

Slika 2: Geografski položaj Grada Vrgorca

Izvor: Vukosav, B. (2006): Prostorna diferencijacija vrgoračkog područja na temelju krških prirodno-geografskih i društveno-geografskih obilježja, Geoadria Vol. 11(2)., str. 2.

Područje Grada Vrgorca obuhvaća površinu od 284,00 km², što predstavlja 6,14% kopnene površine Splitsko-dalmatinske županije. Sjeverni, sjeverozapadni i jugozapadni dijelovi Vrgorskog područja, predstavljaju planinski kraj s ograničenim razvojnim mogućnostima, dok

[113] Grad Vrgorac (2006): Prostorni plan uređenja grada Vrgorca, str. 2-3, raspoloživo na: https://www.vrgorac.hr/prostorni-plan-grada-vrgorca/ (pristupljeno 21.06.2021.)

je istočni i jugoistočni dio koji se spušta prema dolini Neretve i u kojem se nalazi Vrgorsko polje, pogodan za razvoj poljoprivrede, posjedujući time izraziti gospodarski potencijal. Područje Grada Vrgorca ima izmijenjenu mediteransku klimu koja je karakteristična za područja koja se nalaze u neposrednom zaleđu Jadranskog primorja do kojih barem djelomično dopiru mediteranski utjecaji.[114]

Administrativna jedinica Grad Vrgorac, osim Vrgorca, uključuje i dvadeset i četiri pripadajuća gradska naselja Banja, Dragljane, Draževitići, Duge Njive, Dusina, Kljenak, Kokorići, Kotezi, Kozica, Kutac, Mijaca, Orah, Podprolog, Poljica Kozička, Prapatnice, Rašćane, Ravča, Stilja, Umčani, Veliki Prolog, Vina, Višnjica, Vlaka i Zavojane. Vrgorac je upravno, političko, kulturno i gospodarsko središte cijele Vrgorske krajine. Temeljna gradska tijela su Gradsko Vijeće i Gradonačelnik. Gradsko vijeće predstavničko je tijelo građana i tijelo lokalne samouprave, koje donosi opće i druge akte u okviru prava i dužnosti Grada te obavlja i druge poslove u skladu s Ustavom, zakonom i Statutom Grada Vrgorca. Gradonačelnik zastupa Grad i nositelj je izvršne vlasti Grada Vrgorca. Na Vrgorskom području djeluje dvadeset i sedam mjesnih odbora kojima je cilj ostvarivanje neposrednog sudjelovanja građana u odlučivanju o lokalnim poslovima koji utječu na njihov život i rad.[115]

Prema posljednjem popisu stanovništva iz 2011. godine, u Gradu Vrgorcu je zabilježeno ukupno 6.572 stanovnika što predstavlja pad od 13,45 % u odnosu na 2001. godinu, kada je zabilježeno 7.593 stanovnika.[116] Tablica 1 prikazuje broj stanovnika u Gradu Vrgorca prema spolu i dobnim skupinama u 2011. godini.

Tablica 1: Broj stanovnika na području Grada Vrgorca prema spolu i dobnim skupinama iz 2011. godine

	Ukupno	0-14	15-29	30-44	45-59	60-74	75 i više
Ukupno	6.572	1.163	1.325	1.154	1.490	883	557
M	3.327	612	667	598	825	438	187
Ž	3.245	551	658	556	665	445	370

Izvor: vlastita izrada prema DZS (2013): Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011. - stanovništvo prema spolu i starosti, Zagreb, raspoloživo na: https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2012/SI-1468.pdf (pristupljeno 21.06.2021.)

[114] Ibid., str. 2-5.
[115] Ekonomski fakultet u Splitu (2016): Strategija razvoja Grada Vrgorca, Split, str. 146., raspoloživo na: www.vrgorac.hr (pristupljeno 21.06.2021)
[116] Ibid., str. 101.

Iz tablice 1 vidljivo je da na području Vrgorca nema izražene disproporcije između broja žena i muškaraca u ukupnom broju stanovnika. Grad Vrgorac ima i povoljnu demografsku sliku, gdje je relativni udio mladih do 14 godina (0-14) u ukupnom broju stanovnika 17,7 %, a relativni udio mladih do 29 godina (0-29) iznosi 37,86 %. Udio mladih na području Vrgorca je povoljniji od državnog prosjeka, gdje udio mladih do 14 godina (0-14) iznosi 15,23%, a udio mladih do 29 godina (0-29) 33,78%.[117] Međutim, pad broja stanovnika u 2011. godini u odnosu na 2001. godinu na području Vrgorca će se vjerojatno odraziti i negativno na njegovu demografsku strukturu u budućnosti.

Osim promatranja ukupnog broja stanovnika, važno je sagledati i obrazovnu strukturu stanovnika, kao pokazatelja kvalitete ljudskog kapitala. Obrazovna struktura na području Grada Vrgorca, prema popisu iz 2011. godine vidljiva je u tablici 2.

Tablica 2: Stanovništvo staro 15 i više godina prema spolu i završenoj školi na području Grada Vrgorca, prema popisu iz 2011.godine

	Ukupno	Bez škole	Osnovna škola	Srednja škola	Visoko obrazovanje	Doktorat
Ukupno	5.409	99	1.838	2.945	527	1
M	2.715	16	757	1.682	260	1
Ž	2.694	83	1.081	1.263	267	-

Izvor: vlastita izrada prema DZS (2013): Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011. - stanovništvo prema obrazovnim obilježjima, Zagreb, raspoloživo na: https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2016/SI-1582.pdf (pristupljeno 21.06.2021.)

Relativni udio stanovnika sa završenom osnovnom školom u ukupnoj populaciji starijoj od 15 godina iznosi 33,98 %, a udio stanovnika sa završenom srednjom školom iznosi 54,45 %. S druge strane, udio visokoobrazovanih stanovnika u ukupnoj populaciji starijoj od 15 godina iznosi samo 9,76%, dok taj udio na državnoj razini iznosi 16,7 %, a na razini županije 18,27%.[118] Taj podatak ukazuje na činjenicu da je obrazovna struktura Grada Vrgorca u nepovoljnoj situaciji te daleko ispod državnog i županijskog prosjeka.

[117] DZS (2013): Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011. - stanovništvo prema spolu i starosti, Zagreb, raspoloživo na: https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2012/SI-1468.pdf (pristupljeno 21.06.2021.)
[118] DZS (2013): Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011. - stanovništvo prema obrazovnim obilježjima, Zagreb, raspoloživo na: https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2016/SI-1582.pdf (pristupljeno 21.06.2021.)

4.2. Turistički resursi

Prirodne raznolikosti, bogata krajobrazna osnovna, istaknute vrijednosti graditeljske baštine i razne manifestacije na području Grada Vrgorca predstavljaju resurse na kojima se može temeljiti turistička ponuda Grada.

4.2.1. Prirodni resursi i zaštićena prirodna baština

„Područje Vrgorca, okruženo planinama dinarskog krša protkano je brojnim ponikvama, vrtačama, škrapama i jamama kojim dominiraju tri velika, krška polja. Podzemlje krša povezano je vodama, rijekama ponornicama, ponorima i izvorima te privremenim i stalnim površinskim tokovima. Življe dinarskog krša raznoliko je i puno endema od kojih je najpoznatija čovječja ribica.“[119]

Park prirode Biokovo, koji se proteže kroz Brela, Bašku vodu, Makarsku, Tučepe, Podgoru, Zagvozd, Zadvarje i Šestanovac, obuhvaća i područje Grada Vrgorca. Zahvaljujući svome položaju, geomorfologiji i biološkoj raznolikosti, planina Biokovo, koja je najviša i najduža planina u Dalmaciji proglašena je parkom prirode 1981. godine. Najviši vrh planine je Sv. Jure, visok 1762 metra, koji je ujedno i treći najviši vrh u Hrvatskoj. Područje parka karakteriziraju pješačke staze s vidikovcima, velika raznolikost živog svijeta i bogatstvo geomorfoloških oblika i pojava poput špilja, škrapa, vrtača, kamenica i jama. U sklopu Parka zabilježeno je skoro 1.500 različitih vrsta biljaka od kojih su neke endemične i reliktne vrste poput biokovskog zvonca i uskolisne zečine. Na području Biokova nalaze se i posebni geomorfološki rezervati, botanički rezervati te rezervati šumske vegetacije.[120]

Na području Grada Vrgorca, osim PP Biokovo, nema zaštićenih područja, ali se nalaze ekološki značajna područja, međusobna povezana u sustav ekološke mreže. Prema Naturi 2000, sedam lokaliteta na području Grada Vrgorca uključeno je u popis područja očuvanja prirode, a to su:

- Biokovo i Rilić – uspostavljeno s ciljem očuvanja ptica;

[119] Grad Vrgorac- katalog (2014), dostupno na www.vrgorac.hr (pristupljeno 23.06.2021)
[120] Ekonomski fakultet u Splitu (2016): Strategija razvoja Grada Vrgorca, Split, str. 58-60., raspoloživo na www.vrgorac.hr (pristupljeno 21.06.2021)

- Betina velika jama – uspostavljeno s ciljem očuvanja staništa, tj. jame čija je dubina viša od 60 metara s dubokim podzemnim jezerima iz kojih se koristi voda za navodnjavanje u poljoprivredi;
- Velika špilja kod Antunovića – također uspostavljeno s ciljem očuvanja jame;
- Matica-Vrgoračko polje-uspostavljeno radi očuvanja stanišnih tipova te određenih vrsta iz skupine vodozemaca, riba, beskralježnjaka i gmazova;
- Rastočko polje – uspostavljeno s ciljem očuvanja crvenkrpice i vrgoračke gobice, čitavo područje karakterizira velik broj ponora kroz koje nestaje rijeka Matica;
- Jasena ponor – uspostavljeno s ciljem očuvanja staništa i pojedinih životinjskih vrsta;
- Izvor Dropulića vrilo – uspostavljeno radi zaštite staništa u kojem obitava čovječja ribica.[121]

Osim planine Biokovo, područje Grada Vrgorca okružuju i planine Rilić, Matokit, Mihovil i Šibenik. Rilić predstavlja jugoistočni ogranak biokovskog planinskog masiva, a na njemu se nalaze pješačke staze „Alberta Fortisa“, koje su dobile naziv prema talijanskom putopiscu iz 18. stoljeća koji je proputovao tim područjem. Matokit je najjužniji gorski greben Vrgorskog gorja, najviši vrh je Sv. Rok na 1.063 metara nadmorske visine koji predstavlja kontrolnu točku Hrvatske planinarske obilaznice, zbog čega ga posjećuju brojni planinari. Mihovil i Šibenik nalaze se na sjevernom dijelu Vrgorskog gorja. Ovaj dio gorja karakterističan je po izrazito strmim klisurama, posebice planinski greben Mihovil koji je karakterističan po strmom i piramidalnom izgledu.

Vrgorsko područje obuhvaća tri polja, Rastok, Bunina i Vrgorsko polje zvano Jezero. Vrgorska polja jedni su od glavnih pokretača gospodarstva ovog područja na kojima se uzgajaju vinova loza i Vrgoračka jagoda. Polje Jezero jedno je od najvećih i poljodjelski najobrađivanijih površina u Dalmaciji. Pejzažne i klimatološke osobine ovog područja pogodne su za razvoj cikloturizma, a već je uključeno u projekt razvoja održive mikro-cikloturističke destinacije koja će rezultirati trasiranjem i označavanjem cikloturističkih ruta na postojećim lokalnim putevima i makadamskim putevima Vrgorskog polja.

[121] Ibid., str. 61-87.

4.2.2. Kulturni resursi

Vrgorac ima bogatu kulturnu baštinu koja se sastoji od prapovijesnih utvrda, gradina i gomila koje se nalaze na vrhu uzvisina ili padina brda, zatim kula, župskih crkva i arheoloških nalazišta. U tablici 3 nalazi se popis zaštićenih i preventivno zaštićenih kulturnih dobara na području Grada Vrgorca.

Tablica 3: Popis zaštićenih i preventivno zaštićenih kulturnih dobara na području Grada Vrgorca

Mjesto	Naziv kulturnog dobra	Vrsta kulturnog dobra
Dragljane	Arheološko nalazište Gradina - Pavića Gradina	Arheologija
Dragljane	Crkva sv. Ante Padovanskog	Nepokretno pojedinačno kulturno dobro
Dusina	Crkva sv. Petra	Nepokretno pojedinačno kulturno dobro
Dusina	Ruralna cjelina Mihaljevići	Kulturnopovijesna cjelina
Kljenak	Crkva Svih Svetih i srednjovjekovno groblje sa stećcima	Nepokretno pojedinačno kulturno dobro
Kokorići	Ckrva sv. Jure	Nepokretno pojedinačno kulturno dobro
Kozica	Crkva sv. Ilije	Nepokretno pojedinačno kulturno dobro
Kozica	Kulturno-povijesna seoska cjelina Katići	Kulturno-povijesna cjelina
Kotezi	Arheološko nalazište i kapela sv. Ante Pustinjaka	Arheologija
Orah	Rešetarova mlinica	Nepokretno pojedinačno kulturno dobro
Orah	Slipčeva mlinica	Nepokretno pojedinačno kulturno dobro
Prapatnice	Srednjovjekovno groblje Velika njiva	Arheologija
Rašćane	Crkva sv. Mihovila Arkanđela i srednjovjekovno groblje sa stećcima	Nepokretno pojedinačno kulturno dobro
Račćane	Crkva sv. Stjepana i arheološko nalazošte	Nepokretno pojedinačno kulturno dobro
Rašćane	Ruralna cjelina Godinj	Kulturno-povijesna cjelina
Rašćane	Srednjovjekovno groblje Grebine	Arheologija
Stilja	Crkva sv. Ivana i srednjovjekovno groblje sa stećcima	Nepokretno pojedinačno kulturno dobro
Umčani	Arheološko nalazište Umčani	Arheologija
Veliki Prolog	Crkva Velike Gospe	Nepokretno pojedinačno kulturno dobro
Vrgorac	Arheološke nalazište Opletje	Arheologija
Vrgorac	Crkva Navještenja Blažene Djevice Marije	Nepokretno pojedinačno kulturno dobro
Vrgorac	Elezove i Serdarova kuća	Nepokretno pojedinačno kulturno dobro
Vrgorac	Gradski park	Kulturno-povijesna cjelina
Vrgorac	Kula Bega Cukarinovića	Nepokretno pojedinačno kulturno dobro
Vrgorac	Muminova kula	Nepokretno pojedinačno kulturno dobro
Vrgorac	Pakerova kula	Nepokretno pojedinačno kulturno dobro
Vrgorac	Rodna kuća Tina Ujevića	Nepokretno pojedinačno kulturno dobro
Vrgorac	Rudnik Paklina	Nepokretno pojedinačno kulturno dobro
Vrgorac	Ruralna cjelina Vrgorca	Kulturno-povijesna cjelina
Vrgorac	Utvrda Gradina	Nepokretno pojedinačno kulturno dobro
Zavojane	Crkva Porođenja Blažene Djevice Marije	Nepokretno pojedinačno kulturno dobro

Izvor: vlastita izrada prema Registar kulturnih dobara RH, raspoloživo na: https://registar.kulturnadobra.hr/#/ (pristupljeno 23.06.2021.)

Jedno od najprepoznatljivijih simbola Grada Vrgorca zasigurno je tvrđava Gradina, smještena na strateškom gorskom položaju i raskrižju putova od primorja prema kontinentu, odigrala je važnu ulogu u obrani grada. Tvrđava pripada srednjovjekovnom razdoblju i u znatnoj mjeri je očuvana. Nalazi se na brežuljku, sjeverno od grada, nepravilnog je ovalnog tlocrta i uključuje predziđe s ulaznim vratima, crkvicu sv. Antuna, ostatke nastamba i spremište. Kulturno nasljeđe srednjeg vijeka ostalo je sačuvano i u brojnim stećcima, oni se nalaze u nekoliko nekropola koje datiraju iz 14. i 15. stoljeća.[122]

Grad Vrgorac je poznat i po većem broju kula koje su imale obrambenu i stambenu namjenu i u kojima su živjeli feudalci, turski begovi, mletački namještenici, serdari i kapetani. U neposrednoj blizini tvrđave nalazi se visoka i okrugla kula Avala, koja je štitila prilaz tvrđavi. Dizdareva ili Kapetanova kula pripada predturskom razdoblju, a kula se danas naziva i kula Tina Ujevića jer predstavlja ujedno i njegovu rodnu kuću, a njemu u čast na kuli je podignuta spomen ploča. Kula bega Cukarinovića ili Fratarska kula, izgrađena u 17. stoljeću, bila je vlasništvo begova Cukarinovića, zatim kasnije u vlasništvu župnika, a danas je u njoj smještena župna zbirka sakralnih i drugih predmeta te dokumenata. Muminova kula koja je izgrađena u drugoj polovici 17. stoljeća predstavlja spoj fortifikacijske arhitekture s obilježjima pučke arhitekture, Pakerova kula također je izgrađena u 17. stoljeću. U blizini Muminove kule nalaze se i Raosova kula, u sklopu stambeno-obrambenog sklopa poznatog pod nazivom Elezove kuće iz druge polovice 17. stoljeća. U Vrgorcu se nalazi i kula koja je dobila naziv „Kula podno Gradine“ prema svom geografskom položaju jer se nije znalo kome je pripadala.

Na području Vrgorca nalaze se i mnogobrojna arheološka nalazišta prastarih tragova zakapanja od kojih neki sežu i do četiri tisuće godine prije Krista do kasnog srednjeg vijeka, a u naselju Kotezi nalazi se uređeni Arheološki park iz 14. i 15. stoljeća. Brojne gomile koje se pronađene u različitim dijelovima Grada Vrgorca predstavljaju grobove ilirskog pretpovijesnog stanovništva, a pronađeno oružje, nakit te gomile i gradine predstavljaju materijalne ostatke njihovog života u tome razdoblju.[123]

[122] Mandarić, M., Bašić, V., Rakuljić, S. (2007): Program ukupnog razvoja Grada Vrgorca, Solin, str. 28., raspoloživo na: www.vrgorac.hr (pristupljeno 24.06.2021.)
[123] Grad Vrgorac (2006): Prostorni plan uređenja grada Vrgorca, str. 18-19, raspoloživo na: https://www.vrgorac.hr/prostorni-plan-grada-vrgorca/ (pristupljeno 21.06.2021.)

4.2.3. Manifestacije

Različite manifestacije koje se održavaju na području Grada Vrgorca vežu se uz njegov identitet i povijest, a među brojnim blagdanima i događanjima, zasigurno su najpoznatije „S Tinom u Vrgorcu“, „Biklijada“, „Dan vrgoračkih jagoda“, „Dani Dalmatinskog pršuta i vina“ i festival pustolova „Mate Svjetski“.

Kulturno-književna manifestacija „S Tinom u Vrgorcu“ održava se od 30. lipnja do 7. srpnja u čast hrvatskom pjesniku Tinu Ujeviću, a manifestacija je postala prepoznatljivi brend Grada Vrgorca. Tijekom održavanja manifestacije, svaku večer nastupaju brojni pjesnici, glazbenici, književnici i umjetnici. Za vrijeme održavanja manifestacije, točnije 5. srpnja u rodnoj kuli Tina Ujevića, održava se i svečana dodjela nagrade „Tin Ujević“. Nagradu dodjeljuje Društvo hrvatskih književnika za doprinose u hrvatskom pjesništvu, a smatra se najprestižnijom nagradom u hrvatskom pjesništvu.

Jesenska pučka fešta „Biklijada“ održava se početkom listopada te predstavlja spoj tradicije, folklora i gastronomije. Održava se pod organizacijom Turističke zajednice grada Vrgorca i pod pokroviteljstvom Grada Vrgorca, a nastala je na autentičnim običajima i tradiciji vrgorskog podneblja u danima kada se pije bikla. Bikla predstavlja tradicionalno piće vrgorskog kraja, mješavinu mladog, nedozrelog vina i kozjega mlijeka, karakteristične boje, krepkog svojstva i ugodnog okusa koje se stoljećima u vrgorskom kraju spravlja nakon berbe grožđa. Biklijada se održava u obliku večernjeg sajma domaćih proizvoda, rukotvorina i kulinarskih specijaliteta, uključujući i folklorni te zabavni program, a tijekom vremena afirmirala se u prepoznatljivu jesensku turističku atrakciju.[124]

„Dan vrgoračkih jagoda“ je festival jagoda koji se održava u Vrgorcu tijekom svibnja, za vrijeme obilježavanje berbe jagoda koja započinje u travnju. Vrgoračka jagoda postala je jedna od najprepoznatljivijih simbola Grada Vrgorca i tijekom ovog festivala uz prigodni glazbeni program, lokalni proizvođači nude svoje proizvode i različite prerađevine od jagoda. „Dani Dalmatinskog pršuta i vina“ je trodnevna eno-gastro manifestacija izložbeno-prodajnog karaktera koja svojim sadržajem promovira i potiče proizvodnju pršuta, vina i ostalih domaćih autohtonih proizvoda čime promiče prirodne, gastro-enološke, kulturne, tradicijske i ostale vrijednosti vrgorskog kraja. Program obuhvaća uz ponudu pršuta i vina te ostalih domaćih

[124] Grad Vrgorac (2019): Dani bikle i 20. Biklijada, raspoloživo na: https://www.vrgorac.hr/2019/09/24/dani-bikle-20-biklijada/ (pristupljeno 25.06.2021.)

proizvoda i folklorne i glazbene nastupe, kulinarske radionice, tematske izložbe te edukativne radionice za vinare, vinogradare i pršutare. Ova manifestacija se održava u okviru projekta kojim se Vrgorac službeno proglašava kao Gradom Dalmatinskog pršuta i vina. Naime, na tržištu Hrvatske iz Vrgorca se plasira više od polovice ukupne hrvatske proizvodnje Dalmatinskog pršuta, dok je u vrgorskim poljima Jezero, Rastok i Bunina zasađeno preko 10 milijuna vinove loze, čineći ga jednim od najvećih vinogorja u Hrvatskoj.[125] Manifestacija „Dani Dalmatinskog pršuta i vina“ osvojila je i nagradu „Suncokret ruralnog turizma“ u kategoriji ruralno-turističke manifestacije za 2017. godinu.

Festival pustolova „Mate Svjetski“ održava se u kolovozu, a okuplja zaljubljenike u putovanja, putopisce, pustolove i avanturiste. Manifestacija se održava u čast Vrgorčaninu, Mati Šimunoviću, kojeg su mještani nazvali „Svjetski“, jednom od najvećih svjetskih putnika koji je putovao 19 godina, prešao preko 300 tisuća kilometara te posjetio preko 70 zemalja i tisuće otoka i otočića. Festival uključuje različite avanturističke aktivnosti (biciklističke utrke, planinarenje), predavanja, dokumentarce svjetskih putnika i izložbe.[126] Domaćini festivala su Centar za kulturu i baštinu Grada Vrgorca te poznati Vrgorčanin Stipe Božić.

4.3. Turistička ponuda

4.3.1. Ugostiteljska ponuda

Ugostiteljska ponudu Grada Vrgorca sastoji se od registriranih objekata za smještaj, hotela Prvan, restorana Kula i Pilač, etno sela Kokorići i Veliki Godinj, izletišta Andrija te izletišta Mario. Od svih registriranih smještajnih objekata, jedno je seosko domaćinstvo Borovac te hotel Prvan, a najveći postotak čine objekti u domaćinstvu (apartmani, vile za odmor s bazenima te opremljene i uređene kuće).

Vrgorac svake godine bilježi povećanje broja smještajnih kapaciteta i ležajeva, u tablici 4 prikazano je kretanje broja ležajeva u smještajnim kapacitetima od 2012. godine.

[125] Grad Vrgorac (2019): Dani dalmatinskog pršuta i vina u Vrgorcu, raspoloživo na: https://www.vrgorac.hr/2019/05/17/dani-dalmatinskog-prsuta-vina-2019/ (pristupljeno 25.06.2021.)
[126] TZ Grada Vrgorca: Mate Svjetski, raspoloživo na: http://vrgorac.info/2021/04/12/mate-svjetski/ (pristupljeno 25.06.2021.)

Tablica 4: Broj ležaja u smještajnim kapacitetima od 2012. do 2020. godine

Godina	2012.	2013.	2014.	2015.	2016.	2017.	2018.	2019.	2020.
Broj ležajeva	44	46	78	94	145	173	194	204	218

Izvor: vlastita izrada prema TZ Grada Vrgorca (2021): Izvještaj o radu i Financijski izvještaj TZ grada Vrgorca od 01.01.2020. do 31.12.2020.

Iz tablice 4 vidljiv je konstantan porast u broju ležajeva tijekom promatranog periodu, sve do 2013. godine u Vrgorcu su bila registrirana samo 44 ležaja i to samo u hotelskom smještaju. Nakon 2013. godine pa sve do danas broj ležajeva je porastao na 218, što čini rast od gotovo 400 % u sedam godina.[127]

Od ostale ugostiteljske ponude ističe se etno selo Kokorići, udaljeno pet kilometara od središta Vrgorca, s bogatom kulturno-povijesnom baštinom. U etno selu nalaze se smještajni kapaciteti u obnovljenim kućama, dalmatinska konoba u kojoj se vrši degustacija vina, etnografska zbirka koja raspolaže s preko 250 različitih eksponata i u sklopu koje se nalazi restoran s mogućnošću konzumiranja domaćih jela i pića. U Kokorićima se nalazi i rodna kuća vojvode Prvana, tj, kula Antuna Prže Prvana u kojoj je moguće razgledavanje različitih predmeta koji su pripadali vojvodi i ostalih starina.

Uz etno selo Kokorići, na vrgorskom području nalazi se i etno selo Veliki Godinj smješteno u naselju Rašćane na sjevernim obroncima PP Biokovo. Cijela ruralna cjelina koja potječe od 18. stoljeća i ranije, uvrštena je u registar kulturnih dobara RH. Veliki Godinj muzejski je primjer pučkog graditeljstva u Zagori. U etno selu održava se manifestacija „Tragom tradicije i pučke arhitekture“, gdje se održavaju tradicionalne radionice klesanja kamena, izrade japnenice, te natjecanje u bacanju kamena s ramena i težačkoj kuhinji. Na području Vrgorca u sklopu ugostiteljske ponude u središtu Vrgorca nalaze se i dva restorana, restoran Kula i Pilač te dva izletišta s domaćom kuhinjom u okolici Vrgorca.

4.3.2. Ostala ponuda

Hotel Prvan u svojoj ponudi ima i razne turističke programe te izlete koji uključuju berbu grožđa, jagoda i jabuka, pješačenje na Matokitu, Mihovilu, Riliću i Biokovu. Zatim, obilasci

[127] TZ Grada Vrgorca (2021): Izvještaj o radu i Financijski izvještaj TZ grada Vrgorca od 01.01.2020. do 31.12.2020.

plantaža u polju Jezero i upoznavanje sa sadnicama vinove loze, vožnje tradicionalnim drvenim lađama, obilazak etno sela Kokorići i etno zbirke Prvan. Posjetitelji imaju i priliku posjetiti stari i napušteni rudnik „Paklina“, jedini rudnik prirodnog katrana u Europi te posjetiti špilje i spustiti se u jamu „Betina“.[128]

Na području Vrgorca nalaze se i brojne biciklističke staze uz koje je moguće upoznati cijelo vrgorsko područje, biciklističke staze su „Mate Svjetski“ (48 km), „Tri polja“ (43 km), „Put Biokova“ (51 km).[129] Hotel Prvan u svojoj ponudi nudi i biciklističke ture koje uključuju obilazak biciklom različitih područja vrgorske krajine i drugih mjesta uz uključeni doručak i večeru. Biciklističke staze su: „Vrgoračkim poljima“ (50 km), „Tragom Narone“ (84 km), „Planinska staza“ (100 km), „Napoleonova staza“ (70 km) i „Od Pakline do Međugorja“ (70 km).[130]

4.4. Turistička potražnja

Grad Vrgorac susreće se s porastom u broju dolazaka i noćenja od 2014. godine (izuzev 2016. Godine) sve do 2020. godine kada je došlo do očekivanog pada u turističkom prometu. Sveukupni dolasci i noćenja turista u sedmogodišnjem razdoblju prikazani su u tablici 5.

Tablica 5: Dolasci i noćenja domaćih i stranih turista u sedmogodišnjem razdoblju na području Grada Vrgorca

	2014.	2015.	2016.	2017.	2018.	2019.	2020.
Dolasci	824	1.231	1.080	1.703	2.040	2.116	1.232
Noćenja	1.177	4.290	5.516	8.224	8.196	10.650	6.825

Izvor: vlastita izrada prema TZ Grada Vrgorca (2021): Izvještaj o radu i Financijski izvještaj TZ grada Vrgorca od 01.01.2020. do 31.12.2020.

Pad turističkog prometa na svjetskoj razini, zatim i na državnoj razini odrazio se i na dolaske i noćenja na području Grada Vrgorca uslijed pandemije COVID-19. U 2020. godini došlo je do pada u broju dolazaka za oko 40 %, a broj noćenja smanjio se za oko 35 % u odnosu na 2019.

[128] Hotel Prvan: Turistički programi, raspoloživo na: http://www.hotelprvan.hr/turisticki-programi/ (pristupljeno 26.06.2021.)
[129] TZ Grada Vrgorca: Cikloturizam, raspoloživo na: http://vrgorac.info/2021/03/08/cikloturizam/ (pristupljeno 26.06.2021.)
[130] Hotel Prvan: Turistički programi-biciklističke staze, raspoloživo na: http://www.hotelprvan.hr/turisticki-programi/biciklisticke-staze/ (pristupljeno 26.06.2021.)

godinu koja je po brojkama najbolja godina u proteklom sedmogodišnjem razdoblju. Broj noćenja domaćih i stranih posjetitelja u sedmogodišnjem razdoblju vidljiv je iz tablice 6.

Tablica 6: Noćenja domaćih i stranih turista u sedmogodišnjem razdoblju na području Grada Vrgorca

	2014.	2015.	2016.	2017.	2018.	2019.	2020.
Domaći	503	2.134	512	529	770	1.151	1.054
Strani	674	2.156	5.004	7.695	7.426	9.499	5.771

Izvor: vlastita izrada prema TZ Grada Vrgorca (2021): Izvještaj o radu i Financijski izvještaj TZ grada Vrgorca od 01.01.2020. do 31.12.2020.

Broj noćenja stranih posjetitelja se u puno većoj mjeri povećao od noćenja domaćih turista u promatranom sedmogodišnjem razdoblju, posebice od 2015. godine pa nadalje. U 2020. godini udio noćenja stranih posjetitelja u ukupnom broju noćenja je iznosio 84,56%, a udio noćenja domaćih turista 15,44%. U istoj godini, broj noćenja stranih turista očekivano se smanjio za otprilike 39 % u odnosu na prethodnu 2019. godinu, dok se broj noćenja domaćih turista nije značajno smanjio. U tablici 7 prikazan je turistički promet turista po državama u 2020. godini.

Tablica 7: Turistički promet gostiju po državama u 2020. godini (prvih 10)

Država	Dolasci	Noćenja	Udio dolazaka	Udio noćenja
Njemačka	298	2.860	24,19 %	41,90 %
Hrvatska	444	1.054	36,04 %	15,44 %
Poljska	144	947	9,25 %	13, 88 %
Francuska	37	439	3,00 %	6,43 %
Nizozemska	36	222	2,92 %	3,25 %
Italija	52	221	4,22 %	3,24 %
Austrija	36	213	2,92 %	3,12 %
Mađarska	26	148	2,11 %	2,17 %
Bosna i Hercegovina	19	112	1,54 %	1,64 %
Slovenija	20	106	1,62 %	1,55 %

Izvor: vlastita izrada prema TZ Grada Vrgorca (2021): Izvještaj o radu i Financijski izvještaj TZ grada Vrgorca od 01.01.2020. do 31.12.2020.

Najveći udio u ukupnim noćenjima već tradicionalno čine njemački državljani, u 2020. godini njihov udio u ukupnim noćenjima iznosio je čak 41,90 %, a udio u ukupnim dolascima 24,19 %. Najveći broj dolazaka zabilježen je od strane hrvatskih gostiju koji čine udio od 36,06 % u ukupnim dolascima, a udio u noćenjima 15,44 %. Na trećem mjestu po broju dolazaka i noćenja nalaze se posjetitelji iz Poljske s udjelom u ukupnim dolascima od 9,25 % i udjelom u ukupnim noćenjima od 13,88 %. Posjetitelji iz ostalih država sadrže znatno manje udjele u ukupnoj strukturi turističkog prometa.[131]

4.5. Potencijal razvoja turizma na području Grada Vrgorca

Grad Vrgorac predstavlja destinaciju koja još uvijek nije dovoljno turistički razvijena, ali tijekom posljednjih godina bilježi polagani rast broja dolazaka i noćenja, izuzevši 2020. godinu kada je došlo do očekivanog pada u turističkom prometu. Vrgorac zahvaljujući svojim prirodnim i kulturnim resursima, posjeduje potencijal za daljnji razvoj turizma, a posebice za razvoj posebnih oblika turizma koji su u skladu s ciljevima održivog razvoja. Područje Grada Vrgorca pogodno je za razvoj ruralnog turizma i njegovih različitih oblika poput agroturizma koji obuhvaća odmor na seljačkim gospodarstvima gdje osnovnu djelatnost predstavlja poljoprivreda, međutim trenutno postoji samo jedno registrirano seosko domaćinstvo na području Vrgorca. Vrgorsko polje Jezero, najveće vinogorje u Hrvatskoj, prirodni je resurs na temelju kojeg se može razvijati ponuda eno-gastro turizma. Gastronomija poprima sve važniju ulogu u kontekstu turističke potražnje, gdje je vidljiv trend rasta gastronomije kao motiva za dolaskom u Hrvatsku.[132]

Grad Vrgorac se već nastoji pozicionirati na tržištu kao grad Dalmatinskog pršuta i vina iz kojeg se plasira više od polovice ukupne hrvatske proizvodnje Dalmatinskog pršuta, a ključnu ulogu u tome ima manifestacija „Dani Dalmatinskog pršuta i vina“. Početkom 2020. godine, Turistička zajednica Grada Vrgorca i Grad Vrgorac s proizvođačima i predstavnicima strukovnih udruženja u Portugalu na sajmu „Feira do Porco Alentejano“, predstavili su certificirani Dalmatinski pršut i manifestaciju „Dani Dalmatinskog pršuta i vina“. Prezentacija

[131] TZ Grada Vrgorca (2021): Izvještaj o radu i Financijski izvještaj TZ grada Vrgorca od 01.01.2020. do 31.12.2020.
[132] Institut za turizam (2020): Tomas- stavovi i potrošnja turista u Hrvatskoj 2019, raspoloživo na: http://www.iztzg.hr/files/file/RADOVI/KNJIGE/TOMAS-Hrvatska-2019.pdf (pristupljeno 28.06.2021.)

Dalmatinskog pršuta izvršena je i tijekom 2019. godine na jednom od najpoznatijih svjetskih festivala pršuta „Festival del Prosciutto di Parma“.[133]

Uz rastuću ulogu gastronomije u turizmu, aktivni turizam također poprima važnu ulogu uz trend rasta motiva povezanih s aktivnim turizmom. U tome kontekstu, područje Vrgorca ima veliki potencijal za razvojem cikloturizma. Cikloturizam uz rastuću upotrebu bicikla kao prijevoznog sredstva te uz rastući tržišni segment onih kojima je tijekom odmora vožnja biciklom predstavlja važnu dodatnu aktivnost, jedan je od oblika turizma s najvećom perspektivom razvoja.[134] Prednosti za razvoj cikloturizma na području Vrgorca proizlaze iz karakteristika njegovog prostora, tj. raznolikost i ljepota krajolika te očuvanost prirode i okoliša. Povoljna klima na području Vrgorca s ugodnim proljećem i jeseni, također ima važnu ulogu u razvoju cikloturizma, kao i mnoštvo cesta te puteva pogodnih za kretanje biciklista s manjim intenzitetom motornog prometa. Grad Vrgorac već je uključen u dva velika cikloturistička projekta:

1. Ciklodestinacija – Makarska rivijera, Biokovo i Zabiokovlje (projekt okuplja turističke zajednice grada Vrgorca, Imotskog i Makarske te svih općina Makarske rivijere, uključujući i područje PP Biokovo)
2. Ciklodestinacija – Polje Jezero (Grad Vrgorac, Grad Ploče i Općina Pojezerje)

Projekti će rezultirati osmišljavanjem, trasiranjem i označavanjem cikloturističkih ruta uz izradu vizualnog identiteta te oznakovljenje, a zatim promoviranje novih cikloturističkih destinacija. Realizacija projekta je važna za turističku valorizaciju vrgorskog polja Jezero, vrijednog poljoprivrednog područja, koja je isključivo moguća kroz održive oblike turizma poput cikloturizma.[135]

U posljednje vrijeme kada raste potražnja za posebnim oblicima turizma, kada se turisti orijentiraju prema manjim sredinama u potrazi za autentičnim iskustvom i u želji da iskuse lokalno, Vrgorac i njemu slične još uvijek nedovoljno istražene destinacije s velikim potencijalom, imaju priliku razviti se u atraktivne turističke destinacije. Dodatnu priliku za razvoj turizma na području Grada Vrgorca pružaju i novonastale okolnosti uzrokovane

[133] TZ Grada Vrgorca (2021): Izvještaj o radu i Financijski izvještaj TZ grada Vrgorca od 01.01.2020. do 31.12.2020.
[134] Institut za turizam (2015): Akcijski plan razvoja cikloturizma, raspoloživo na (https://mint.gov.hr/UserDocsImages/arhiva/151014_AP_ciklotuirizam.pdf (pristupljeno 28.06.2021.)
[135] TZ Grada Vrgorca (2021): Izvještaj o radu i Financijski izvještaj TZ grada Vrgorca od 01.01.2020. do 31.12.2020.

pandemijom COVID-19, koje će zasigurno utjecati na povećanje potražnje za manje posjećenim destinacijama te manje naseljenim destinacijama u kojima postoji mogućnost za većom disperzijom turista u uvjetima potrebe za socijalnim distanciranjem. Dakle, preferencije prema destinacijama se mijenjaju i velika pažnja se usmjerava prema „gustoći" turista i zdravstvenim uvjetima čime se očekuje da će se izbjegavati veliki gradovi, a preferirati aktivnosti na otvorenom i kontakt s prirodom u manjim sredinama. Promjene koje su nastale u sklonostima potrošača zbog trenutne situacije, vjerojatno će ostati i u budućnosti izražene i dugoročno oblikovati ponašanja, pri čemu se ponajprije misli na preferencije prema sigurnom i zdravom okruženju. To bi moglo potaknuti veću disperziju turista kroz prostor, traženje novih i neotkrivenih destinacija čime bi se potaknuo razvoj turizma u ruralnim i slabije naseljenim destinacijama[136], a samim time i na području Grada Vrgorca.

[136] Čorak, S., Boranić-Živoder, S. (2021): Interpretacija obilježja segmenata potrošača prema EUROMONITOR-u 2020 za potrebe turizma i promjene koje donosi COVID-19 kriza u Institut za turizam, Covid-19: prijetnja i prilika za HR turizam, str. 89-90., raspoloživo na: http://www.iztzg.hr/files/file/RADOVI/KNJIGE/2021_e-knjiga_COVID-19_-prijetnja-i-prilika-za-HR-turizam.pdf (pristupljeno 29.06.2021.)

5. ISPITIVANJE STAJALIŠTA LOKALNOG STANOVNIŠTVA O UČINCIMA TURIZMA NA PODRUČJU GRADA VRGORCA

5.1. Metodologija istraživanja

U svrhu ispitivanja stavova lokalnog stanovništva o učincima turizma na području Vrgorca provedeno je istraživanje u razdoblju od 21. do 30. lipnja 2021. godine uz pomoć anketnog upitnika. Anketni upitnik sastavljen je na mrežnom obrascu te se slao putem društvenih mreža i mobilnih aplikacija. Rješavanju ankete pristupili su samo ispitanici s prebivalištem na području Grada Vrgorca, a u konačnici prikupljena su 154 odgovora (n=154).

Upitnik se može podijeliti na četiri dijela, a sastoji se od ukupno sedam pitanja, od kojih su posljednja tri pitanja sastavljena od višeg niza tvrdnji. U prvome dijelu ankete, nalaze se četiri pitanja koja se odnose na spol, dob, stupanj obrazovanja te zaposlenost u turizmu, a podatak o zaposlenosti u turizmu je ključan za prvu hipotezu koja ispituje utjecaj zaposlenosti u turizmu na stavove prema različitim turističkim učincima.[137] Unutar drugog dijela upitnika, nalazi se peto pitanje, sastavljeno od četiri tvrdnje kojima se mjeri stupanj vezanosti za zajednicu, a iste su povezane s drugom hipotezom koja pretpostavlja da percipirani učinci turizma od strane ispitanika ovise o njihovoj vezanosti za zajednicu. Tvrdnje su formirane i prilagođene tako da se odnose na područje Vrgorca uz pomoć autora McCool i Martin[138] te autora Stockton[139].

Treći dio upitnika sastoji se od šestog pitanja podijeljenog na šesnaest izjava o različitim kategorijama turističkih učinaka koji se mogu pojaviti u destinaciji. Prvih šest tvrdnji odnosi se na ekonomske učinke, sljedećih šest na društveno-kulturne učinke, a posljednje četiri na prostorno-ekološke učinke turizma. Izjave su formulirane tako da predstavljaju potencijalne učinke koji se mogu pojaviti na području Vrgorca pod uvjetom da se turizam nastavi dalje razvijati jer turizam na području Grada Vrgorca još uvijek razvijen u tolikoj mjeri da bi se određeni učinci mogli realizirati. Tvrdnje su sastavljene uz pomoć obrađene literature o

[137] Brida, J. G., Disegna, M., Osti, L. (2014): Residents' perceptions of tourism impacts and attitudes towards tourism policies, Tourismos: an international multidisciplinary journal of tourism, Vol. 9.
[138] McCool, S. F., Martin, S. R. (1994): Community Attachment and Attitudes Toward Tourism Development, Journal of Travel Research.
[139] Stockton, T. M. D. (2011): An Assessment of Moro Bay Residents' Attitudes Toward and Knowledge About Tourism: Setting the Foundations for Sustainable Tourism Development, Master's thesis, Faculty of California Polytechnic State University, San Luis Obispo.

učincima turizma te pomoću istraživanja autora Pavlić, Puh i Mišković [140] te Frleta i Jurdana[141]. Ovaj dio upitnika zapravo predstavlja osnovu cijelom istraživanju i direktno je povezan sa sve tri formulirane hipoteze. U posljednjem, četvrtom dijelu upitnika, nalazi se sedmo pitanje koje obuhvaća pet tvrdnji koje odražavaju potporu daljnjem razvoju turizma na području Vrgorca[142], a koje su bitne za posljednju, treću hipotezu u kojoj se pretpostavlja kako percipirani učinci turizma direktno utječu na potporu daljnjem razvoju turizma.

U svrhu izražavanja stavova prema formuliranim tvrdnjama u petom, šestom i sedmom pitanju, korištena je Likertova ljestvica od pet stupnjeva:

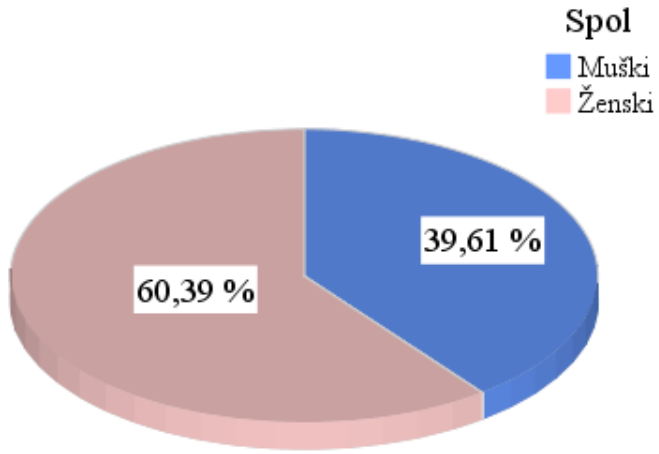
- 1 – u potpunosti se ne slažem
- 2 – ne slažem se
- 3 – niti se slažem niti se ne slažem
- 4 – slažem se
- 5 – u potpunosti se slažem

Rezultati su unijeti, kodirani te zatim obrađeni u softverskom paketu za obradu statističkih podataka, SPSS (Statistical Package for the Social Sciences). Za testiranje prve hipoteze upotrijebljen je *Mann-Whitney U* test za testiranje rangova jer stavovi o učincima turizma u obliku Likertove ljestvice od 1 do 5 zapravo predstavljaju rangove, a nominalna varijabla zaposlenost u turizmu ima dva modaliteta (da i ne). Regresijskom analizom testirana je druga hipoteza, unutar koje vezanost za zajednicu predstavlja nezavisnu varijablu, a percipirani učinci turizma zavisnu varijablu. Kod testiranja treće hipoteze, također je primijenjena regresija, a u ovom slučaju potpora daljnjem razvoju turizma predstavlja zavisnu varijablu, a percipiranu učinci turizma nezavisnu varijablu. Za testiranje pouzdanosti mjernih ljestvica, točnije niza tvrdnji kojima se mjeri ukupna vezanost za zajednicu, stavovi prema učincima turizma te potpora daljnjem razvoju turizma, korišten je *Cronbach's Alpha* koeficijent. Zaključak o prihvaćanju ili odbacivanju definiranih hipoteza donijet je na temelju signifikantnosti navedenih testova.

[140] Pavlić, I., Puh, B., Mišković, LJ. (2019): Residents' attitudes towards tourism impacts in rural area, Tourism in Southern and Eastern Europe, Vol. 5.
[141] Frleta, D. S., Jurdana, D. S. (2020): Insights into differences in residents' attitudes: Tourism impacts and support for Future development, Tourism: An International Interdisciplinary Journal Vol. 68.
[142] Rua, S. V. (2020): Perceptions of tourism: a study of residents' attitudes towards tourism in the city of Girona, Journal of Tourism Analysis: Revista De Análisis Turístico Vol. 27.

5.2. Uzorak istraživanja

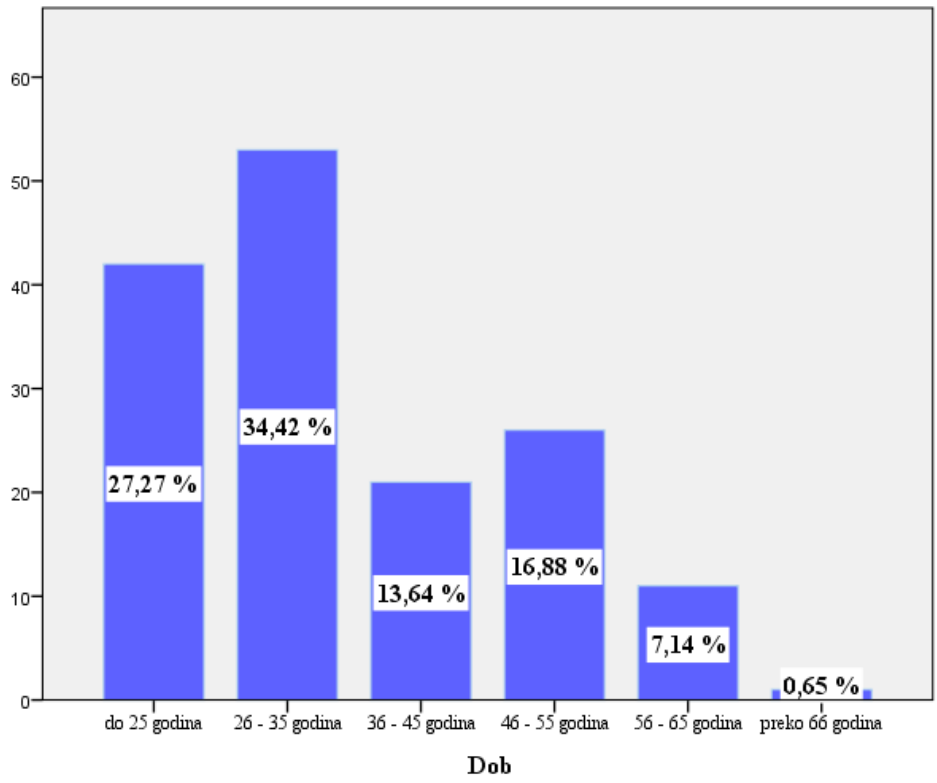
Uzorkom su obuhvaćena 154 ispitanika (n=154), koji žive na području Grada Vrgorca, a u nastavku će se pomoću grafikona prikazati demografski podatci ispitanika.

Grafikon 1: Podjela ispitanika prema spolu

Izvor: Empirijsko istraživanje autorice

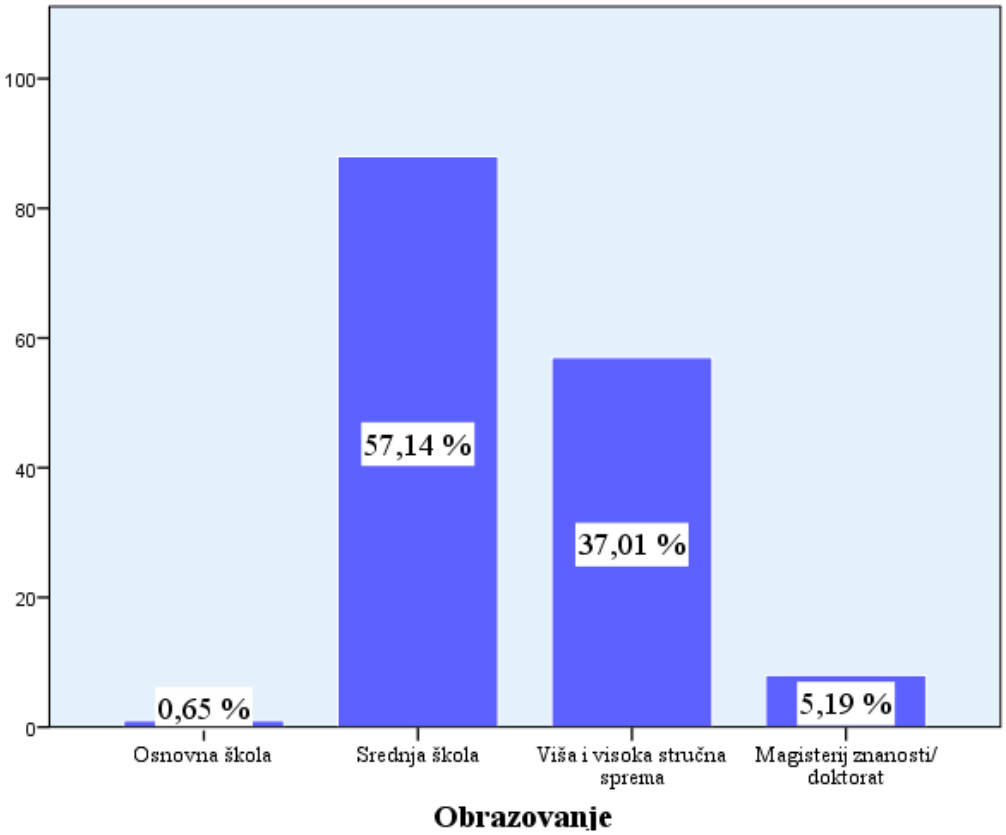
Grafikon 1 prikazuje podjelu ispitanika prema spolu. Od ukupnog broja, njih 93 je ženskog spola što čini udio od 60,39 %, dok je 61 osoba muškog spola s udjelom od 39,61 %.

Grafikon 2: Dobna struktura ispitanika

Izvor: Empirijsko istraživanje autorice

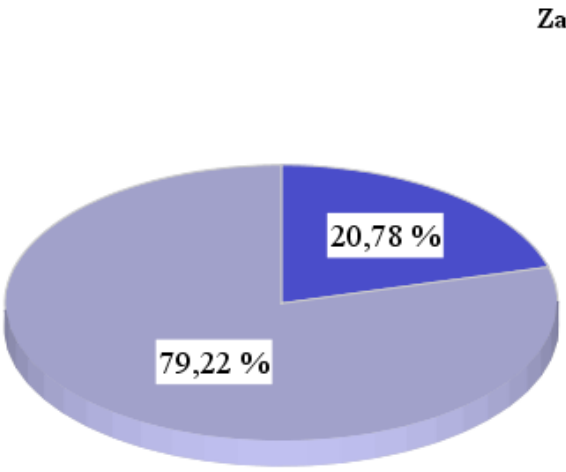
U pogledu dobne strukture ispitanika, najveći udio ispitanika pripada dobnoj skupini od 26 do 35 godina, točnije njih 53 s udjelom od 34,42 % u ukupnoj strukturi. Zatim, na drugome mjestu je dobna skupina do 25 godina kojoj pripadaju 42 ispitanika s udjelom od 27,27 %. Dobnoj skupini od 36 do 45 godina pripada 21 ispitanik (13,64 %), a 26 ispitanika pripada dobnoj skupini od 46 do 55 godina (16,88 %). Nadalje, 11 ispitanika spada u dobnu skupini od 56 do 65 godina (7,14 %), a samo jedna osoba ima preko 66 godina (0,65 %).

Grafikon 3: Obrazovna struktura ispitanika

Izvor: Empirijsko istraživanje autorice

Grafikon 3 koji prikazuje obrazovnu strukturu ispitanika, ukazuje na podatak da najveći broj ispitanika ima završenu srednju školu, točnije 88 od 154 ispitanika (57,14 %). Broj ispitanika s višom ili visokom stručnom spremom je 57 s udjelom od 37,01%, a jedan ispitanik ima samo završenu osnovnu školu (0,65 %), dok 8 ispitanika ima magisterij znanosti/doktorat (5,19 %).

Grafikon 4: Podjela ispitanika prema tome jesu li zaposleni u turizmu

Izvor: Empirijsko istraživanje autorice

Najveći broj ispitanika na području Grada Vrgorca nije zaposlen u turizmu, njih čak 122 (79,22 %), dok su zaposlena u turizmu samo 32 ispitanika (20,78 %), što se može vidjeti iz grafikona 4.

5.3. Rezultati istraživanja

Prije samog početka testiranja hipoteza, prvo će se prikazati rezultati iz upitnika i njihova prosječna ocjena za svaki niz tvrdnji pomoću tablice. U nastavku se nalazi tablica 8 koja prikazuje rezultate za prvi niz tvrdnji pomoću kojih se procjenjuje vezanost za zajednicu.

Tablica 8: Rezultat – niz tvrdnji pomoću kojih se mjeri vezanost za zajednicu

Vezanost za zajednicu	U potpunosti se ne slažem	Ne slažem se	Niti se slažem niti se ne slažem	Slažem se	U potpunosti se slažem	Prosječna ocjena
Osjećam se kao da pripadam Vrgorcu	16,89 %	7,14 %	16,88 %	26,62 %	32,47 %	**3,51**
Bilo bi mi žao kada bih se morao/morala odseliti iz Vrgorca	16,88 %	18,18 %	14,94 %	22,73 %	27,27 %	**3,25**
Uz Vrgorac me veže snažna emocionalna veza	16,23 %	8,44 %	18,18 %	29,87 %	27,27 %	**3,44**
Odgovaraju mi zajednica i okruženje na području Vrgorca	14,29 %	14,29 %	22,73 %	27,27 %	21,43 %	**3,27**

Izvor: Empirijsko istraživanje autorice

Iz tablice 8 vidljivo je da najveću prosječnu ocjenu (3,51) ima izjava *Osjećam se kao da pripadam Vrgorcu* s kojom se najveći postotak ljudi složio. Zatim slijedi odmah iza tvrdnja *Uz Vrgorac me veže snažna emocionalna veza* s prosječnom ocjenom od 3,44. S tvrdnjama *Bilo bi mi žao kada bih se morao/morala odseliti iz Vrgorca* (3,25) i *Odgovaraju mi zajednica i okruženje na području Vrgorca* (3,27), malo manji broj ljudi se složio. Međutim, sve četiri tvrdnje imaju slične rezultate što se može vidjeti iz sličnih prosječnih ocjena za svaku tvrdnju te se može zaključiti kako je malo veći udio onih ispitanika koji se slažu i u potpunosti slažu s predstavljenim tvrdnjama od onih koji se ne slažu i u potpunosti ne slažu s tvrdnjama.

U tablici 9 prikazani su rezultati za šest tvrdnji koje se odnose na kategoriju ekonomskih učinaka turizma.

Tablica 9: Rezultati – ekonomski učinci turizma

Ekonomski učinci	U potpunosti se ne slažem	Ne slažem se	Niti se slažem niti se ne slažem	Slažem se	U potpunosti se slažem	Prosječna ocjena
Turizam može stvoriti nova radna mjesta na području Vrgorca	14,29 %	1,30 %	4,55 %	35,71 %	44,16 %	**3,96**
Turizam može privući strane i domaće investicije na području Vrgorca	14,29 %	0,65 %	8,44 %	35,71 %	40,91 %	**3,91**
Turizam može donijeti ekonomsku korist malim poduzećima na području Vrgorca	14,94 %	0,00 %	5,19 %	33,77 %	46,10 %	**3,99**
Turizam može pridonijeti razvoju izoliranih područja u Vrgorcu	14,29 %	0,65 %	6,50 %	33,12 %	45,45 %	**3,97**
Turizam može doprinijeti razvoju infrastrukture na području Vrgorca	14,94 %	0,00 %	8,44 %	36,36 %	40,26 %	**3,89**
Turizam može utjecati na povećanje cijena u Vrgorcu	10,39 %	10,39 %	17,53 %	38,31 %	23,38 %	**3,55**

Izvor: Empirijsko istraživanje autorice

Ispitanici su se u najvećoj mjeri u potpunosti složili s tvrdnjama koje se odnose na pozitivne ekonomske učinke, a najveći broj ljudi se složio s tvrdnjom *Turizam može donijeti ekonomsku korist malim poduzećima na području Vrgorca* (3,99), s udjelom od 46,10 % onih koji se u potpunosti slažu te 33,77 % ispitanika koji se slažu s tvrdnjom. Preostale tri tvrdnje koje se također odnose na pozitivne ekonomske učinke, *Turizam može stvoriti nova radna mjesta na području Vrgorca* (3,96), *Turizam može privući strane i domaće investicije na području Vrgorca* (3,91), *Turizam može pridonijeti razvoju izoliranih područja u Vrgorcu* (3,97) i *Turizam može doprinijeti razvoju infrastrukture na području Vrgorca* (3,89), imaju visoku prosječnu ocjenu s najvećim udjelom ispitanika koji se u potpunosti slažu s tvrdnjama. Negativni ekonomski učinak predstavlja zadnja tvrdnja u nizu, *Turizam može utjecati na povećanje cijena u Vrgorcu* (3,55), s kojom se složilo 38,31 % ispitanika te 23,38 % onih kojih se u potpunosti slažu. Rezultati ukazuju na činjenicu da su ispitanici svjesni pozitivnih ekonomskih učinaka, ali da su također svjesni negativnih ekonomskih učinaka koji mogu nastati kao posljedica razvoja turizma.

U nastavku se nalazi tablica 10 s rezultatima u kategoriji društveno-kulturnih učinaka turizma.

Tablica 10: Rezultati – društveno-kulturni učinci turizma

Društveno-kulturni učinci	U potpunosti se ne slažem	Ne slažem se	Niti se slažem niti se ne slažem	Slažem se	U potpunosti se slažem	Prosječna ocjena
Turizam može poboljšati standard življenja lokalnog stanovništva na području Vrgorca	15,58 %	1,95 %	12,99 %	36,36 %	33,12 %	**3,69**
Turizam može doprinijeti boljem razumijevanju drugih kulturnih zajednica	13,64 %	5,84 %	10,39 %	37,01 %	33,12 %	**3,70**
Turizam može doprinijeti očuvanju starih običaja i kulturne ostavštine Grada Vrgorca	14,94 %	1,95 %	6,50 %	31,82 %	44,81 %	**3,90**
Turizam može spriječiti iseljavanje stanovništva u Vrgorcu	14,29 %	5,19 %	18,18 %	29,22 %	33,12 %	**3,62**
Turizam može ugroziti lokalnu autentičnost Grada Vrgorca	20,78 %	38,31 %	22,73 %	9,09 %	9,09 %	**2,47**
Turizam može dovesti do smanjenja sigurnosti u Vrgorcu	20,13 %	37,66 %	23,38 %	9,74 %	9,09 %	**2,50**

Izvor: Empirijsko istraživanje autorice

Unutar tablice 10, nalazi se ukupno šest tvrdnji, od kojih se prve četiri tvrdnje odnose na pozitivne, a posljednje dvije na negativne društveno-kulturne učinke turizma. Najveći broj ispitanika se složio s tvrdnjom *Turizam može doprinijeti očuvanju starih običaja i kulturne ostavštine Grada Vrgorca* (3,90), s kojom se 31,82 % ispitanika slaže, a 44,81 % ispitanika u potpunosti slaže. S preostale tri pozitivne tvrdnje, *Turizam može poboljšati standard življenja lokalnog stanovništva na području Vrgorca* (3,69), *Turizam može doprinijeti boljem razumijevanju drugih kulturnih zajednica* (3,70) i *Turizam može spriječiti iseljavanje stanovništva u Vrgorcu* (3,62), veći udio ispitanika se također složio ili u potpunosti složio. Ispitanici su u najvećoj mjeri izrazili neslaganje s posljednje dvi negativne tvrdnje, *Turizam može ugroziti lokalnu autentičnost Grada Vrgorca* (2,47) i *Turizam može dovesti do smanjenja sigurnosti u Vrgorcu* (2,50). Kod ovih tvrdnji vidljiv je i veći postotak ljudi koji se niti ne slažu niti slažu s tvrdnjama. Dakle, veći udio ispitanika smatra da turizam može generirati pozitivne društveno-kulturne učinke te da neće uzrokovati negativne društveno-kulturne posljedice na području Grada Vrgorca.

Uvid u rezultate povezane s prostorno-ekološkim učincima turizma prikazuje tablica 11 u nastavku.

Tablica 11: Rezultati – prostorno-ekološki učinci turizma

Prostorno-ekološki učinci	U potpunosti se ne slažem	Ne slažem se	Niti se slažem niti se ne slažem	Slažem se	U potpunosti se slažem	Prosječna ocjena
Turizam može potaknuti svijest o potrebi očuvanja prirodnih resursa na području Vrgorca	14,94 %	3,25 %	15,58 %	35,06 %	31,17 %	**3,64**
Turizam može uzrokovati onečišćenje vode i kopna te zagađenje zraka na području Vrgorca	16,23 %	28,57 %	28,57 %	17,53 %	9,09 %	**2,75**
Turizam može uzrokovati prekomjerne gužve u prometu na području Vrgorca	18,18 %	25,97 %	23,38 %	20,78 %	11,69 %	**2,82**
Turizam može narušiti prirodni okoliš prekomjernom i neplanskom gradnjom turističkih objekata na području Vrgorca	16,23 %	20,78 %	22,73 %	24,67 %	15,58 %	**3,03**

Izvor: Empirijsko istraživanje autorice

Najveći broj ispitanika se složio s prvom tvrdnjom *Turizam može potaknuti svijest o potrebi očuvanja prirodnih resursa na području Vrgorca* (3,64), udio ispitanika koji se slaže s tvrdnjom je 35,06 %, a udio onih kojih se u potpunosti slažu iznosi 31,17 %. Preostale tri tvrdnje su u negativnom kontekstu te za tvrdnje *Turizam može uzrokovati onečišćenje vode i kopna te zagađenje zraka na području Vrgorca* (2,75) i *Turizam može uzrokovati prekomjerne gužve u prometu na području Vrgorca* (2,82), veći je udio onih koji se ne slažu i u potpunosti ne slažu, ali visok je udio i onih koje se niti ne slažu niti slažu s tvrdnjama. Kod posljednje tvrdnje *Turizam može narušiti prirodni okoliš prekomjernom i neplanskom gradnjom turističkih objekata na području Vrgorca* (3,03) gotovo je jednak udio onih koji se slažu i ne slažu s tvrdnjom što je rezultiralo prosječnom ocjenom od 3,03.

Posljednji niz pitanja odnosio se na tvrdnje kojima se izražava potpora daljnjem razvoju turizma na području Vrgorca, a rezultati za svaku pojedinu tvrdnju su prikazani u tablici 12.

Tablica 12: Rezultati – potpora daljnjem razvoju turizma na području Grada Vrgorca

Potpora daljnjem razvoju turizma	U potpunosti se ne slažem	Ne slažem se	Niti se slažem niti se ne slažem	Slažem se	U potpunosti se slažem	Prosječna ocjena
Podržavam razvoj turističkih sadržaja u Gradu Vrgorcu	13,64 %	0,65 %	4,55 %	37,01 %	44,16 %	**3,97**
Grad Vrgorac bi trebao privući veći broj turista	12,34 %	2,58 %	3,90 %	38,31 %	42,86 %	**3,97**
Volio/voljela bih kada bi turizam postao važan dio naše zajednice	12,99 %	1,30 %	9,74 %	35,71 %	40,26 %	**3,89**
Smatram da bi trebalo dodatno poticati razvoj turizma u Vrgorcu	13,64 %	1,95 %	5,19 %	33,77 %	45,45 %	**3,95**
Podržavam razvoj Grada Vrgorca kao održive turističke destinacije	12,99 %	1,30 %	4,54 %	29,22 %	51,95 %	**4,06**

Izvor: Empirijsko istraživanje autorice

Iz tablice 12 vidljivo je kako većina ispitanika iskazuje potporu daljnjem razvoju turizma na području Grada Vrgorca s najvećim udjelom onih koji se u potpunosti slažu s tvrdnjama. S posljednjom tvrdnjom *Podržavam razvoj Grada Vrgorca kao održive turističke destinacije*

(4,06), čak 51,95 % ispitanika se u potpunosti složilo, a njih 29,22% se složilo. Ova tvrdnja je ujedno i tvrdnja s kojom se najveći postotak ljudi u cijelom upitniku u potpunosti složio što je rezultiralo prosječnom ocjenom od 4,06. Preostale tri tvrdnje također su ostvarile visoku prosječnu ocjenom s prevladavajućim udjelom ispitanika koji se u potpunosti slažu s tvrdnjama.

5.4. Testiranje hipoteza

5.4.1. Testiranje prve hipoteze

Prva definirana hipoteza i njene pomoćne hipoteze su:

- **H1:** Stavovi stanovnika Grada Vrgorca o učincima turizma ovise o tome jesu li zaposleni u turizmu.
  - H1a: Stavovi stanovnika Grada Vrgorca o ekonomskim učincima turizma ovise o tome jesu li zaposleni u turizmu.
  - H1b: Stavovi stanovnika Grada Vrgorca o društveno-kulturnim učincima turizma ovise o tome jesu li zaposleni u turizmu.
  - H1c: Stavovi stanovnika Grada Vrgorca o prostorno-ekološkim učincima turizma ovise o tome jesu li zaposleni u turizmu.

Dakle, u prvoj hipotezi cilj je otkriti postoji li statistički značajna veza između zaposlenosti u turizmu i stavova o učincima turizma. Test koji će se koristiti za testiranje prve hipoteze je *Mann-Whitney U* test koji se primjenjuje za dva nezavisna uzorka koji se mjere pomoću redoslijedne skale.[143] Ovaj test je pogodan za testiranje prve hipoteze jer su stavovi o učincima turizma u obliku rangova, a nominalna varijabla zaposlenost u turizmu ima dva modaliteta (da i ne). Test će se provesti posebno za ekonomske, društveno-kulturne i prostorno-ekološke učinke u skladu s pomoćnim hipotezama te za svaki pojedini stav unutar istih kategorija. Zaključak o prihvaćanju ili odbacivanju pomoćnih hipoteza donijet će se na temelju činjenice djeluje li nominalna varijabla zaposlenost u turizmu, statistički značajno pri razini signifikantnosti od 5 % na više ili manje od polovine stavova unutar iste kategorije učinaka. Prihvaćanje ili odbacivanje pomoćnih hipoteza će u konačnici utjecati na prihvaćanje ili odbacivanje glavne hipoteze.

[143] Pivac, S. (2010): Statističke metode, e-nastavni materijal, Ekonomski fakultet u Splitu, str. 186.

Prije samog početka testiranja, izračunat će se *Cronbach's Alpha* koeficijent kojim se testira dosljednost mjerne ljestvice, a u tablici 13 nalazi se vrijednost koeficijenta za tvrdnje unutar kategorije ekonomskih učinaka.

Tablica 13: Cronbach's Alpha koeficijent za tvrdnje unutar kategorije ekonomskih učinaka

	Cronbach's Alpha	N
Tvrdnje unutar kategorije ekonomskih učinaka	**0,973**	6

Izvor: Empirijsko istraživanje autorice

Vrijednost koeficijenta kreće se u intervalu od 0 do 1, a vrijednost bliža 1, znači veću pouzdanost mjerne ljestvice:[144]

- Preko 0,90 – odlična pouzdanost
- 0,70 do 0,90 – visoka pouzdanost
- 0,50 do 0,70 – umjerena pouzdanost
- Ispod 0,50 – niska pouzdanost

Vrijednost koeficijenta za tvrdnje unutar kategorije ekonomskih učinaka iz tablice 13, iznosi 0,973 što pokazuje odličnu pouzdanost mjerne ljestvice. Dakle, odgovori na pitanja unutar kategorije ekonomskih učinaka su dosljedni.

U nastavku se nalazi tablica 14 u kojoj se nalaze rezultati Mann-Whitney U testa za svaku varijablu, tj. stav o ekonomskim učincima turizma.

Tablica 14: Rezultati Mann Whitney U testa za kategoriju ekonomskih učinaka

Stavovi o ekonomskim učincima	Mann Whitney U	Wilcoxon W	Z	Asymp. Sig. (2-tailed)
Turizam može stvoriti nova radna mjesta na području Vrgorca	1.905,00	2.433,00	-0,255	**0,822**
Turizam može privući strane i domaće investicije na području Vrgorca	1.907,00	9.410,00	-0,213	**0,831**

[144] Hinton, P. R., McMurray, I., Brownlow, C. (2014): SPSS Explained; Second edition, Routledge, str. 359.

Turizam može donijeti ekonomsku korist malim poduzećima na području Vrgorca	1.900,00	2.428,00	-0,250	**0,803**
Turizam može pridonijeti razvoju izoliranih područja u Vrgorcu	1.673,50	2.201,50	-1,332	**0,183**
Turizam može doprinijeti razvoju infrastrukture na području Vrgorca	1.673,00	2.201,00	-1,322	**0,186**
Turizam može utjecati na povećanje cijena u Vrgorcu	1.831,50	9.334,50	-0,558	**0,577**

Izvor: Empirijsko istraživanje autorice

Iz rezultata *Mann Whitney U* testa vidljivo je kako empirijska razina signifikantnosti za varijable unutar tablice iznosi redom 82,2 %, 83,1 %, 80,3 %, 18,3 %. 18,6 % i 57,7 %. Dobivene vrijednosti daleko premašuju graničnu razinu signifikantnosti od 5% pri čemu se može zaključiti kako zaposlenost u turizmu ne djeluje statističko značajno na nijednu varijablu. Stoga, prva pomoćna hipoteza H1a se odbacuje, dakle, *Stavovi stanovnika Grada Vrgorca o ekonomskim učincima turizma ne ovise o tome jesu li zaposleni u turizmu*.

Sljedeća pomoćna hipoteza H1b, pretpostavlja kako stavovi lokalnog stanovništva o društveno-kulturnim učincima ovise o tome jesu li zaposleni u turizmu. Prije provođenja *Mann Whitney U* testa, testirana je pouzdanost niza tvrdnji unutar kategorije društveno-kulturnih učinaka, a rezultat se nalazi u tablici 15.

Tablica 15: Cronbach's Alpha koeficijent za tvrdnje unutar kategorije društveno-kulturnih učinaka

	Cronbach's Alpha	N
Tvrdnje unutar kategorije društveno-kulturnih učinaka	**0,869**	6

Izvor: Empirijsko istraživanje autorice

Vrijednost koeficijenta iz tablice 15 za tvrdnje unutar kategorije društveno-kulturnih učinaka iznosi 0,869 što ukazuje na visoku pouzdanost mjerne ljestvice.

Nakon testiranja pouzdanosti mjerne ljestvice, proveden je *Mann Whitney U* test za kategoriju društveno-kulturnih učinaka, a rezultati su prikazani u tablici 16.

Tablica 16: Rezultati Mann Whitney U testa za kategoriju društveno-kulturnih učinaka

Stavovi o društveno-kulturnim učincima	Mann Whitney U	Wilcoxon W	Z	Asymp. Sig. (2-tailed)
Turizam može poboljšati standard življenja lokalnog stanovništva na području Vrgorca	1.902,50	9.405,50	-0,231	**0,817**
Turizam može doprinijeti boljem razumijevanju drugih kulturnih zajednica	1.787,00	9.290,00	-0,771	**0,441**
Turizam može doprinijeti očuvanju starih običaja i kulturne ostavštine Grada Vrgorca	1.895,50	9.398,50	-0,269	**0,788**
Turizam može spriječiti iseljavanje stanovništva u Vrgorcu	1.855,00	9.358,00	-0,448	**0,654**
Turizam može ugroziti lokalnu autentičnost Grada Vrgorca	1.916,50	2.444,50	-0,165	**0,869**
Turizam može dovesti do smanjenja sigurnosti u Vrgorcu	1.932,00	2.460,00	-0,093	**0,926**

Izvor: Empirijsko istraživanje autorice

Iz zadnjeg stupca tablice 16, vidljivo je da empirijska razina signifikantnosti za svaku varijablu iznosi redom 81,7 %, 44,1 %, 78,8 %, 65,4 %, 86,9 % i 92,6 %. Sve vrijednosti premašuju graničnu razinu signifikantnosti od 5% što znači da zaposlenost u turizmu od strane ispitanika ne djeluje statistički značajno na nijednu varijablu unutar kategorije društveno-kulturnih učinaka. Dakle, druga pomoćna hipoteza H1b se odbacuje, *Stavovi stanovnika Grada Vrgorca o društveno-kulturnim učincima turizma ne ovise o tome jesu li zaposleni u turizmu*.

Posljednja, treća pomoćna hipoteza H1c, stavlja u odnos varijablu zaposlenost u turizmu i stavove prema prostorno-ekološkim učincima. Na samom početku, postupak testiranja pouzdanosti mjerne ljestvice, proveden je i za kategoriju prostorno-ekoloških učinaka, a vrijednost *Cronbach's Alpha* koeficijenta nalazi se u tablici 17.

Tablica 17: Cronbach's Alpha koeficijent za tvrdnje unutar kategorije prostorno-ekoloških učinaka

	Cronbach's Alpha	N
Tvrdnje unutar kategorije društveno-kulturnih učinaka	**0,816**	4

Izvor: Empirijsko istraživanje autorice

Koeficijent iz tablice 17 iznosi 0,816 čime se potvrđuje visoka pouzdanost mjerne ljestvice, tj. niza tvrdnji unutar kategorije prostorno-ekoloških učinaka.

U idućem koraku, proveden je *Mann Whitney U* test za kategoriju prostorno-ekoloških učinaka, a rezultati se nalaze u tablici 18.

Tablica 18: Rezultati Mann Whitney U testa za kategoriju prostorno-ekoloških učinaka

Stavovi o prostorno-ekološkim učincima	Mann Whitney U	Wilcoxon W	Z	Asymp. Sig. (2-tailed)
Turizam može potaknuti svijest o potrebi očuvanja prirodnih resursa na području Vrgorca	1.807,00	2.335,00	-0,673	**0,501**
Turizam može uzrokovati onečišćenje vode i kopna te zagađenje zraka na području Vrgorca	1.716,00	2.244,00	-1,082	**0,279**
Turizam može uzrokovati prekomjerne gužve u prometu na području Vrgorca	1.788,00	2.316,00	-0,748	**0,454**
Turizam može narušiti prirodni okoliš prekomjernom i neplanskom gradnjom turističkih objekata na području Vrgorca	1.861,00	9.364,00	-0,414	**0,679**

Izvor: Empirijsko istraživanje autorice

Empirijska razina signifikantnosti za varijable unutar kategorije prostorno-ekoloških učinaka iznosi redom 50,1 %, 27,9%, 45,4%, 67,9% što premašuje graničnu razinu signifikantnosti od 5 %. Dakle, zaposlenost u turizmu ne djeluje statistički značajno na stavove prema kategoriji

prostorno-ekoloških učinaka. Stoga, treća pomoćna hipoteza H1c se također odbacuje, *Stavovi stanovnika Grada Vrgorca o prostorno-ekološkim učincima turizma ne ovise o tome jesu li zaposleni u turizmu*.

Odbacivanjem prve, druge i treće pomoćne hipoteze, odbacuje se i glavna (prva) hipoteza H1, dakle, *Stavovi stanovnika Grada Vrgorca o učincima turizma ne ovise o tome jesu li zaposleni u turizmu*. Naime, ovim uzorkom obuhvaćena su samo 32 ispitanika koja su zaposlena u turizmu što čini udio od samo 20,78 % jer na području Grada Vrgorca manji broj ljudi je zaposlen u turizmu jer turizam još uvijek nije u većoj mjeri razvijen. Stoga, jako mali broj ljudi zaposlenih u turizmu ne može značajno utjecati na ukupno stajalište prema turističkim učincima. Uz to, većina ljudi u sklopu ovog istraživanja bez obzira na činjenicu da ne rade u turizmu i time ne ostvaruju prihode kroz turističku djelatnost, prepoznala je pozitivne turističke učinke i izrazila potporu daljnjem razvoju turizma.

5.4.2. Testiranje druge hipoteze

Druga definirana hipoteza i njene pomoćne hipoteze su:

- **H2:** Stavovi stanovnika Grada Vrgorca o učincima turizma ovise o njihovoj vezanosti za zajednicu.
  - H2a: Stavovi stanovnika Grada Vrgorca o ekonomskim učincima turizma ovise o njihovoj vezanosti za zajednicu.
  - H2b: Stavovi stanovnika Grada Vrgorca o društveno-kulturnim učincima turizma ovise o njihovoj vezanosti za zajednicu.
  - H2c: Stavovi stanovnika Grada Vrgorca o prostorno-ekološkim učincima turizma ovise o njihovoj vezanosti za zajednicu.

U drugoj hipotezi cilj je bio ustanoviti postoji li veza između stavova prema učincima turizma i vezanosti za zajednicu, tj. ovisi li formiranje stajališta prema turističkim učincima o vezanosti za zajednicu. Za testiranje ove hipoteze korištena je jednostruka linearna regresija s jednom ovisnom i neovisnom varijablom, vezanost za zajednicu u ovom slučaju predstavlja nezavisnu, regresorsku varijablu, a stavovi o učincima turizma zavisnu, regresand varijablu. Prije samog početka testiranja potrebno je bilo stvoriti novu varijablu koja će biti korištena u modelu, vezanost za zajednicu koja predstavlja prosjek odgovora na četiri tvrdnje kojima se mjerila privrženost zajednici, a njena deskriptivna statistika prikazana je u tablici 19.

Tablica 19: Deskriptivna statistika – vezanost za zajednicu

	N	Prosjek	SD	Medijan	Mod
Osjećam se kao da pripadam Vrgorcu	154	3,51	1,44	4,00	5
Bilo bi mi žao kada bih se morao/morala odseliti iz Vrgorca	154	3,25	1,46	3,50	5
Uz Vrgorac me veže snažna emocionalna veza	154	3,44	1,40	4,00	4
Odgovaraju mi zajednica i okruženje na području Vrgorca	154	3,27	1,34	3,00	4
Vezanost za zajednicu	**154**	**3,37**	**1,30**	**3,75**	**5**

Izvor: Empirijsko istraživanje autoric

Za testiranje pouzdanosti mjerne ljestvice kojom se procjenjuje vezanost za zajednicu korišten je *Cronbach's Alpha* koeficijent, a rezultati su prikazani u tablici 20.

Tablica 20: Cronbach's Alpha koeficijent za tvrdnje kojima se mjeri vezanost za zajednicu

	Cronbach's Alpha	N
Tvrdnje kojima se mjeri vezanost za zajednicu	**0,943**	4

Izvor: Empirijsko istraživanje autorice

Dobiveni koeficijent u tablici 17 za tvrdnje kojima se mjeri vezanost za zajednicu iznosi 0,943 što ukazuje na odličnu pouzdanost mjerne ljestvice, tj. postojanje unutarnje dosljednosti u odgovorima ispitanika za svaku tvrdnju.

Prva pomoćna hipoteza H2a, pretpostavlja kako stavovi stanovnika Grada Vrgorca o ekonomskim učincima turizma ovise o njihovoj vezanosti za zajednicu. Stoga, za testiranje prve pomoćne hipoteze potrebno je bilo kreirati i varijablu stavovi o ekonomskim učincima koja predstavlja prosjek svih stavova koji se odnose na skupinu ekonomskih učinaka, a koja će biti korištena u regresijskom modelu. Posljednja tvrdnja unutar kategorije ekonomskih učinaka, *Turizam može utjecati na povećanje cijena u Vrgorcu*, obrnuto je kodirana prije početka kreiranja nove varijable ekonomski učinci. Ovaj postupak nužno je bilo napraviti kako bi posljednja tvrdnja koja je formirana u negativnom kontekstu, bila u skladu s ostalim tvrdnjama koje su formirane u pozitivnom smislu, tj. kako bi sve tvrdnje bile usmjerene u

istome smjeru. Deskriptivna statistika varijable stavovi o ekonomskim učincima prikazana je u tablici 21.

Tablica 21: Deskriptivna statistika – stavovi o ekonomskim učincima

	N	Prosjek	SD	Medijan	Mod
Turizam može stvoriti nova radna mjesta na području Vrgorca	154	3,94	1,35	4,00	5
Turizam može privući strane i domaće investicije na području Vrgorca	154	3,88	1,34	4,00	5
Turizam može donijeti ekonomsku korist malim poduzećima na području Vrgorca	154	3,96	1,37	4,00	5
Turizam može pridonijeti razvoju izoliranih područja u Vrgorcu	154	3,95	1,36	4,00	5
Turizam može doprinijeti razvoju infrastrukture na području Vrgorca	154	3,87	1,35	4,00	5
Turizam može utjecati na povećanje cijena u Vrgorcu_obrnuto kodirano	154	2,46	1,25	2,00	2
Stavovi o ekonomskim učincima	**154**	**3,68**	**0,96**	**4,00**	**4**

Izvor: Empirijsko istraživanje autorice

Pouzdanost mjerne ljestvice kojom se mjeri stav prema ekonomskim učincima testirana je također pomoću *Cronbach's Alpha* koeficijenta, a rezultat je prikazan u tablici 22.

Tablica 22: Cronbach's Alpha koeficijent za tvrdnje kojima se mjeri stav o ekonomskim učincima

	Cronbach's Alpha	N
Tvrdnje kojima se mjeri stav prema ekonomskim učincima	**0,812**	6

Izvor: Empirijsko istraživanje autorice

Iz tablice 22, vidljivo je kako *Cronbach's Alpha* koeficijent iznosi 0,812 što pokazuje visoku razinu pouzdanosti mjerne ljestvice kojom se mjeri stav prema ekonomskim učincima. Potrebno je napomenuti da se vrijednost ovog koeficijenta razlikuje od vrijednosti koeficijenta, izračunatog također za tvrdnje unutar kategorije ekonomskih učinaka tijekom testiranja prve hipoteze. Razlog tome je u činjenici da je ova mjerna ljestvica drugačija zbog

negativne tvrdnje koja je obrnuto kodirana u svrhu formiranja nove varijable stav o ekonomskim učincima. Isto će vrijediti i za koeficijente koji će se izračunati za stavove o društveno-kulturnim i prostorno-ekološkim učincima tijekom testiranja druge i treće pomoćne hipoteze u nastavku.

Nakon formiranje potrebnih varijabli, provedena je jednostruka linearna regresijska analiza s nezavisnom varijablom vezanost za zajednicu te zavisnom varijablom stavovi prema ekonomskim učincima. Rezultati provedene regresijske analize nalaze se u nastavku.

Tablica 23: Osnovni podaci o ocijenjenom modelu sa stavovima o ekonomskim učincima kao zavisnom varijablom

Model	R	R Square	Ajusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	0,569	0,324	0,320	0,792
a. Predictors: (Constant), Vezanost za zajednicu				

Izvor: Empirijsko istraživanje autorice

Tablica 24: Tablica ANOVA ocijenjenog regresijskog modela

	Sum of Squares	df	Mean Square	F	**Sig.**
Regression Residual Total	45,714 95,323 141,038	1 152 153	45,714 0,627	72,895	**0,000**
a. Dependent Variable: Stavovi o ekonomskim učincima b. Predictors: (Constant), Vezanost za zajednicu					

Izvor: Empirijsko istraživanje autorice

Tablica 25: Ocijenjeni regresijski model sa stavovima o ekonomskim učincima kao zavisnom varijablom

	Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients		
	B	Std. Error	Beta	t	**Sig.**
(Constant)	2,262	0,178		12,738	**0,000**
Vezanost za zajednicu	0,420	0,049	0,569	8,538	**0,000**
a. Dependent Variable: Stavovi o ekonomskim učincima					

Izvor: Empirijsko istraživanje autorice

Iz tablice 23, može se vidjeti kako vrijednost koeficijenta korelacije iznosi 0,569 (R=0,569), koji pokazuje srednje jaku pozitivnu linearnu vezu između varijabli vezanost za zajednicu i stavovi o ekonomskim učincima turizma. Koeficijent determinacije (*R Square*), iznosi 0,324 što znači da je ocijenjenim regresijskim modelom protumačeno samo 32,4 % sume kvadrata ukupnih odstupanja zavisne varijable (stavovi o ekonomskim učincima) od njene aritmetičke sredine. Prema tablici 24, može se donijeti zaključak da je ocijenjeni model statistički značajan jer empirijska razina signifikantnosti je manja od granične razine signifikantnosti, koja iznosi 5 %. Prikazane vrijednosti u tablici 25 pokazuju da je i parametar uz nezavisnu varijablu statistički značajan na temelju razine empirijske signifikantnosti, koja je niža od 5%.

Unatoč tome što je koeficijent determinacije nizak, cjelokupni model i parametri su statistički značajni što ukazuje na podatak da je nezavisna varijabla povezana sa zavisnom varijablom, ali ne objašnjava veliki dio varijabilnosti zavisne varijable što nije iznenađujuće jer ljudsko ponašanje je kompleksno i pod utjecajem je većeg broja faktora. Stoga, može se zaključiti kako vezanost za zajednicu ima statistički značajan utjecaj na stavove prema ekonomskim učincima i da je ta veza pozitivna, drugim riječima osobe koje su privrženije zajednici imale su i pozitivnije stavove prema ekonomskim učincima. Dakle, prva pomoćna hipoteza H2a se prihvaća, *Stavovi stanovnika Grada Vrgorca o ekonomskim učincima turizma ovise o njihovoj vezanosti za zajednicu*.

Druga pomoćna hipoteza H2b, pretpostavlja kako stavovi o društveno-kulturnim učincima ovise o njihovoj vezanosti za zajednicu. Prije početka regresijske analize bilo je potrebno stvoriti novu varijablu stavovi o društveno-kulturnim učincima koja predstavlja prosjek svih stavova koji se odnose na kategoriju društveno-kulturnih učinaka. Posljednje dvije negativne tvrdnje, *Turizam može ugroziti lokalnu autentičnost Grada Vrgorca* i *Turizam može dovesti do smanjenja sigurnosti u Vrgorcu*, obrnuto su kodirane kako bi bile u skladu s ostalim tvrdnjama koje su pozitivno formulirane. Deskriptivna statistika varijable stavovi o društveno-kulturnim učincima prikazana je u tablici 26.

Tablica 26: Deskriptivna statistika – stavovi o društveno-kulturnim učincima

	N	Prosjek	SD	Medijan	Mod
Turizam može poboljšati standard življenja lokalnog stanovništva na području Vrgorca	154	3,69	1,36	4,00	4
Turizam može doprinijeti boljem razumijevanju drugih kulturnih zajednica	154	3,70	1,35	4,00	4

Turizam može doprinijeti očuvanju starih običaja i kulturne ostavštine Grada Vrgorca	154	3,90	1,40	4,00	5
Turizam može spriječiti iseljavanje stanovništva u Vrgorcu	154	3,62	1,37	4,00	5
Turizam može ugroziti lokalnu autentičnost Grada Vrgorca_obrnuto kodirano	154	3,53	1,18	4,00	4
Turizam može dovesti do smanjenja sigurnosti u Vrgorcu_obrnuto kodirano	154	3,50	1,18	4,00	4
Stavovi o društveno-kulturnim učincima	**154**	**3,66**	**0,83**	**3,67**	**4**

Izvor: Empirijsko istraživanje autorice

Nakon kreiranja nove varijable stavovi o društveno-kulturnim učincima, testirana je pouzdanost mjerne ljestvice kojom se mjere stavovi o društveno-kulturnim učincima. Rezultat *Cronbach's Alpha* koeficijenta za tvrdnje kojima se mjeri stav o društveno-kulturnim učincima prikazan je u tablici 27.

Tablica 27: Cronbach's Alpha koeficijent za tvrdnje kojima se mjeri stav prema društveno-kulturnim učincima

	Cronbach's Alpha	N
Tvrdnje kojima se mjeri stav prema društveno-kulturnim učincima	**0,698**	6

Izvor: Empirijsko istraživanje autorice

Vrijednost koeficijenta iz tablice 27 iznosi 0,698 što ukazuje na umjerenu pouzdanost mjerne ljestvice kojom se mjere stavovi prema društveno-kulturnim učincima.

Rezultati jednostruke linearne regresije sa zavisnom varijablom stavovi o društveno-kulturnim učincima i nezavisnom varijablom vezanost za zajednicu prikazani su u nastavku.

Tablica 28: Osnovni podaci o ocijenjenom modelu sa stavovima o društveno-kulturnim učincima kao zavisnom varijablom

Model	R	R Square	Ajusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	0,553	0,305	0,301	0,691
a. Predictors: (Constant), Vezanost za zajednicu				

Izvor: Empirijsko istraživanje autorice

Tablica 29: Tablica ANOVA ocijenjenog regresijskog modela

	Sum of Squares	df	Mean Square	F	**Sig.**
Regression Residual Total	31,933 72,604 104,538	1 152 153	31,933 0,478	66,853	**0,000**
a. Dependent Variable: Stavovi o društveno-kulturnim učincima b. Predictors: (Constant), Vezanost za zajednicu					

Izvor: Empirijsko istraživanje autorice

Tablica 30: Ocijenjeni regresijski model sa stavovima o društveno-kulturnim učincima kao zavisnom varijablom

	Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients		
	B	Std. Error	Beta	t	**Sig.**
(Constant)	2,473	0,155		15,955	**0,000**
Vezanost za zajednicu	0,351	0,043	0,553	8,176	**0,000**
a. Dependent Variable: Stavovi o društveno-kulturnim učincima					

Izvor: Empirijsko istraživanje autorice

Rezultati iz tablice 28 pokazuju da vrijednost koeficijenta korelacije iznosi 0,553 što pokazuje srednje jaku pozitivnu vezu između vezanosti za zajednicu i stavova o društveno-kulturnim učincima. Koeficijent determinacije iznosi 0,305 što pokazuje da ocijenjenim regresijskim modelom ukupno protumačeno 30,5 % sume kvadrata ukupnih odstupanja zavisne varijable (stavovi o društveno-kulturnim učincima) od njene aritmetičke sredine. Tablica 29 pokazuje da je model kao cjelina statistički značajan na temelju empirijske signifikantnosti u zadnjem stupcu koja je niža od 5 %. Parametri u tablici 30 su također statistički značajni prema empirijskoj razini signifikantnosti koja je niža od granične razine signifikantnosti (5 %).

Dakle, nezavisna varijabla, vezanost za zajednicu ne objašnjava velik dio varijabilnosti u zavisnoj varijabli, ali su one međusobno povezane i ta je veza statistička značajna što pokazuje empirijska razina signifikantnosti niža od 5 %. Vezanost za zajednicu ima statistički značajan utjecaj na stavove o društveno-kulturnim učincima i ta veza je pozitivna, osobe koje su u većoj mjeri vezane za zajednicu imat će i pozitivnije stavove prema društveno-kulturnim

učincima. Stoga, druga pomoćna hipoteza H2b se prihvaća, *Stavovi stanovnika Grada Vrgorca o društveno-kulturnim učincima turizma ovise o njihovoj vezanosti za zajednicu*.

Treća pomoćna hipoteza H2c stavlja u odnos vezanost za zajednicu i stavove o prostorno-ekološkim učincima, gdje stavovi ovise o vezanosti za zajednicu. Prije testiranja hipoteze regresijskom analizom, prva tvrdnja *Turizam može potaknuti svijest o potrebi očuvanja prirodnih resursa na području Vrgorca*, obrnuto je kodirana kako bi bila u skladu s preostale tri tvrdnje koje su negativno formulirane. Zatim, formirana je nova varijabla stavovi o prostorno-ekološkim učincima koja predstavlja prosjek tvrdnji koje se odnose na kategoriju prostorno-ekoloških učinaka, a njena deskriptivna statistika se nalazi u tablici 31.

Tablica 31: Deskriptivna statistika – stavovi o prostorno-ekološkim učincima

	N	Prosjek	SD	Medijan	Mod
Turizam može potaknuti svijest o potrebi očuvanja prirodnih resursa na području Vrgorca_obrnuto kodirano	154	2,36	1,35	2,00	2
Turizam može uzrokovati onečišćenje vode i kopna te zagađenje zraka na području Vrgorca	154	2,75	1,19	3,00	2
Turizam može uzrokovati prekomjerne gužve u prometu na području Vrgorca	154	2,82	1,28	3,00	2
Turizam može narušiti prirodni okoliš prekomjernom i neplanskom gradnjom turističkih objekata na području Vrgorca	154	3,03	1,32	3,00	4
Stavovi o prostorno-ekološkim učincima	**154**	**2,74**	**0,82**	**2,75**	**3**

Izvor: Empirijsko istraživanje autorice

Pouzdanost mjerne ljestvice kojom se procjenjuju stavovi o prostorno-ekološkim učincima testirana je pomoću *Cronbach's Alpha* koeficijenta (tablica 32).

Tablica 32: Cronbach's Alpha koeficijent za tvrdnje kojima se mjeri stav prema prostorno-ekološkim učincima

	Cronbach's Alpha	N
Tvrdnje kojima se mjeri stav prema prostorno-ekološkim učincima	**0,520**	4

Izvor: Empirijsko istraživanje autorice

Vrijednost koeficijenta za tvrdnje pomoću kojih se mjeri stav prema prostorno-ekološkim učincima iznosi 0,520 što ukazuje na umjerenu pouzdanost mjerne ljestvice. Prema izračunatom *Cronbach's Alpha* koeficijentu za mjerne ljestvice ekonomskih, društveno-kulturnih i prostorno-ekoloških učinaka, vidljivo je smanjenje vrijednosti koeficijenta, a naročito za mjernu ljestvicu prostorno-ekoloških učinaka nakon što su pojedine tvrdnje obrnuto kodirane kako bi sve tvrdnje bile jednako usmjerene. Naime, razlog tome je jer su ispitanici u većoj mjeri izrazili slične ili jednake stavove i za pozitivne i negativne učinke unutar iste kategoriji. Shodno tome, obrnuto kodiranje pojedinih tvrdnji dovelo je do smanjivanja dosljednosti mjerne ljestvice.

Nakon formiranja potrebnih varijabli, izvršena je regresijska analiza s nezavisnom varijablom vezanost za zajednicu te zavisnom varijablom stavovi o prostorno-ekološkim učincima, a rezultati su prikazani u nastavku.

Tablica 33: Osnovni podaci o ocijenjenom modelu sa stavovima o prostorno-ekološkim učincima kao zavisnom varijablom

Model	R	R Square	Ajusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	0,079	0,006	0,000	0,824
a. Predictors: (Constant), Vezanost za zajednicu				

Izvor: Empirijsko istraživanje autorice

Tablica 34: Tablica ANOVA ocijenjenog regresijskog modela

	Sum of Squares	df	Mean Square	F	**Sig.**
Regression Residual Total	0,642 103,207 103,849	1 152 153	0,642 0,679	0,946	**0,332**
a. Dependent Variable: Stavovi o prostorno-ekološkim učincima b. Predictors: (Constant), Vezanost za zajednicu					

Izvor: Empirijsko istraživanje autorice

Tablica 35: Ocijenjeni regresijski model sa stavovima o prostorno-ekološkim učincima kao zavisnom varijablom

	Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients		
	B	Std. Error	Beta	t	**Sig.**
(Constant)	2,905	0,185		15,718	**0,000**
Vezanost za zajednicu	-0,050	0,051	-0,079	-0,973	**0,332**
a. Dependent Variable: Stavovi o prostorno-ekološkim učincima					

Izvor: Empirijsko istraživanje autorice

Iz rezultata tablice 33, može se vidjeti kako vrijednost koeficijenta korelacije iznosi 0,079 što znači da postoji slaba korelacija između vezanosti za zajednicu i stavova o prostorno-ekološkim učincima. Koeficijent determinacije iznosi 0,006 što ukazuje na podatak da je ocijenjenim regresijskim modelom ukupno protumačeno samo 0,6 % sume kvadrata ukupnih odstupanja zavisne varijable (stavovi o prostorno-ekološkim učincima) od njene aritmetičke sredine. Ocijenjeni regresijski model kao cjelina nije statistički značajan što se može vidjeti iz empirijske razine signifikantnosti koja iznosi 33,2 %, što daleko premašuje graničnu razinu od 5 % (tablica 34). Parametar uz nezavisnu varijablu iz tablice 35, također nije statistički značajan jer njegova empirijska razina signifikantnosti iznosi 33,2 %.

Prema dobivenim rezultatima, može se zaključiti kako vezanost za zajednicu nema statistički značajan utjecaj na stavove o prostorno-ekološkim učincima. Stoga, treća pomoćna hipoteza H2c se odbacuje, *Stavovi stanovnika Grada Vrgorca o prostorno-ekološkim učincima turizma ne ovise o njihovoj vezanosti za zajednicu*.

Dakle, prve dvije pomoćne hipoteze su prihvaćene, stavovi stanovnika o ekonomskim i društveno-kulturnim učincima ovise o njihovoj vezanosti za zajednicu, ali treća pomoćna hipoteza nije prihvaćena. S obzirom na to da su dvije pomoćne hipoteze prihvaćene što je više od pola, druga glavna hipoteza H2 se većim dijelom može prihvatiti, *Stavovi stanovnika Grada Vrgorca o učincima turizma većim dijelom ovise o njihovoj vezanosti za zajednicu*.

5.4.3. Testiranje treće hipoteze

Treća hipoteza i njene pomoćne hipoteze su:

- **H3:** Potpora daljnjem razvoju turizma na području Grada Vrgorca ovisi o percipiranim učincima turizma.
  - H3a: Potpora daljnjem razvoju turizma na području Grada Vrgorca ovisi o percipiranim ekonomskim učincima turizma.
  - H3b: Potpora daljnjem razvoju turizma na području Grada Vrgorca ovisi o percipiranim društveno-kulturnim učincima turizma.
  - H3c: Potpora daljnjem razvoju turizma na području Grada Vrgorca ovisi o percipiranim prostorno-ekološkim učincima turizma.

Treća hipoteza ima za cilj utvrditi ovise li stavovi o učincima turizma na njihovu potporu prema daljnjem razvoju turizma. Za testiranje ove hipoteze također će se koristiti jednostruka linearna regresija s nezavisnom varijablom stavovi o učincima turizma i zavisnom varijablom potpora daljnjem razvoju turizma. Testiranje će se provesti za svaku kategoriju turističkih učinaka u skladu s pomoćnim hipotezama, a u analizi će biti uključene varijable stavovi o ekonomskim, društveno-kulturnim i prostorno-ekološkim učincima koje su prethodno formirane. Nadalje, potrebno je bilo formirati i novu varijablu potpora daljnjem razvoju turizma koja predstavlja prosjek odgovora na pet tvrdnji, kojima se mjeri potpora daljnjem razvoju turizma na području Grada Vrgorca. Deskriptivna statistika varijable potpora daljnjem razvoju turizma prikazana je u tablici 36.

Tablica 36: Deskriptivna statistika – potpora daljnjem razvoju turizma

	N	Prosjek	SD	Medijan	Mod
Podržavam razvoj turističkih sadržaja u Gradu Vrgorcu	154	3,97	1,32	4,00	5
Grad Vrgorac bi trebao privući veći broj turista	154	3,97	1,30	4,00	5
Volio/voljela bih kada bi turizam postao važan dio naše zajednice	154	3,89	1,31	4,00	5
Smatram da bi trebalo dodatno poticati razvoj turizma u Vrgorcu	154	3,95	1,35	4,00	5
Podržavam razvoj Grada Vrgorca kao održive turističke destinacije	154	4,06	1,34	5,00	5
Potpora daljnjem razvoju turizma	**154**	**3,97**	**1,27**	**4,20**	**5**

Izvor: Empirijsko istraživanje autorice

Pouzdanost mjerne ljestvice kojom se mjeri potpora daljnjem razvoju turizma testirana je pomoću *Cronbach's Alpha* koeficijenta (tablica 37).

Tablica 37: Cronbach's Alpha koeficijent za tvrdnje kojima se mjeri potpora daljnjem razvoju turizma

	Cronbach's Alpha	N
Tvrdnje kojima se mjeri potpora daljnjem razvoju turizma	**0,978**	5

Izvor: Empirijsko istraživanje autorice

Vrijednost koeficijenta iz tablice 37 iznosi 0,978 što pokazuje odličnu pouzdanost mjerne ljestvice kojom se mjeri potpora daljnjem razvoju turizma, dakle odgovori ispitanika unutar mjerne ljestvice su dosljedni.

Prva pomoćna hipoteza H3a, pretpostavlja kako potpora daljnjem razvoju turizma ovisi o percipiranim ekonomskim učincima. Testiranje ove hipoteze provedeno je pomoću linearne regresije u kojoj potpora daljnjem razvoju turizma predstavlja zavisnu varijablu, a nezavisnu varijablu stavovi o ekonomskim učincima, a rezultati su prikazani u nastavku.

Tablica 38: Osnovni podaci o ocijenjenom modelu s potporom daljnjem razvoju turizma kao zavisnom varijablom

Model	R	R Square	Ajusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	0,828	0,686	0,684	0,714
a. Predictors: (Constant), Stavovi o ekonomskim učincima				

Izvor: Empirijsko istraživanje autorice

Tablica 39: Tablica ANOVA ocijenjenog regresijskog modela

	Sum of Squares	df	Mean Square	F	**Sig.**
Regression Residual Total	169,288 77,442 246,730	1 152 153	169,288 0,509	332,272	**0,000**
a. Dependent Variable: Potpora daljnjem razvoju turizma b. Predictors: (Constant), Stavovi o ekonomskim učincima					

Izvor: Empirijsko istraživanje autorice

Tablica 40: Ocijenjeni regresijski model s potporom daljnjem razvoju turizma kao zavisnom varijablom

	Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients		
	B	Std. Error	Beta	t	**Sig.**
(Constant)	-0,060	0,228		-0,263	**0,793**
Stavovi o ekonomskim učincima	1,096	0,060	0,828	18,228	**0,000**
a. Dependent Variable: Potpora daljnjem razvoju turizma					

Izvor: Empirijsko istraživanje autorice

Iz tablice 38, vidljivo je kako koeficijent korelacije iznosi 0,828 koji pokazuje jaku pozitivnu korelaciju između stavova o ekonomskim učincima i potpore daljnjem razvoju turizma. Koeficijent determinacije iznosi 0,686 te pokazuje da je ocijenjenim regresijskim modelom ukupno protumačeno 68,6 % sume kvadrata ukupnih odstupanja zavisne varijable (potpora daljnjem razvoju turizma) od njene aritmetičke sredine. Model kao cjelina je statistički značajan na temelju empirijske signifikantnosti koja je niža od 5 % (tablica 39). Parametar uz nezavisnu varijablu je također statistički značajan pri graničnoj razini signifikantnosti od 5 % (tablica 40).

Iz rezultata se može zaključiti kako stavovi o ekonomskim učincima imaju statistički značajan utjecaj na potporu daljnjem razvoju turizma i da je ta veza pozitivna što znači ako stanovništvo ima pozitivan stav prema ekonomskim učincima, posljedično će podupirati daljnji razvoj turizma. Dakle, prva pomoćna hipoteza H3a se prihvaća, *Potpora daljnjem razvoju turizma na području Grada Vrgorca ovisi o percipiranim ekonomskim učincima turizma*.

Druga pomoćna hipoteza H3b, pretpostavlja kako potpora daljnjem razvoju turizma ovisi o percipiranim društveno-kulturnim učincima. Za potrebe testiranja ove hipoteze provedena je regresijska analiza s nezavisnom varijablom stavovi o društveno-kulturnim učincima te zavisnom varijablom potpora daljnjem razvoju turizma. Rezultati provedene jednostruke linearne regresije prikazani su u nastavku.

Tablica 41: Osnovni podaci o ocijenjenom modelu s potporom daljnjem razvoju turizma kao zavisnom varijablom

Model	R	R Square	Ajusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	0,783	0,614	0,611	0,792
a. Predictors: (Constant), Stavovi o društveno-kulturnim učincima				

Izvor: Empirijsko istraživanje autorice

Tablica 42: Tablica ANOVA ocijenjenog regresijskog modela

	Sum of Squares	df	Mean Square	F	**Sig.**
Regression Residual Total	151,423 95,308 246,730	1 152 153	151,423 0,627	241,494	**0,000**
a. Dependent Variable: Potpora daljnjem razvoju turizma b. Predictors: (Constant), Stavovi o društveno-kulturnim učincima					

Izvor: Empirijsko istraživanje autorice

Tablica 43: Ocijenjeni regresijski model s potporom daljnjem razvoju turizma kao zavisnom varijablom

	Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients		
	B	Std. Error	Beta	t	**Sig.**
(Constant)	-0,431	0,290		-1,485	**0,140**
Stavovi o društveno-kulturnim učincima	1,204	0,077	0,783	15,540	**0,000**
a. Dependent Variable: Potpora daljnjem razvoju turizma					

Izvor: Empirijsko istraživanje autorice

Koeficijent korelacije iz tablice 41, iznosi 0,783 što pokazuje jaku pozitivnu korelaciju između varijabli stavovi o društveno-kulturnim učincima i potpora daljnjem razvoju turizma. Ocijenjenim regresijskim modelom, ukupno je protumačeno 61,4 % sume kvadrata ukupnih odstupanja zavisne varijable (potpora daljnjem razvoju turizma) od njene aritmetičke sredine

prema koeficijentu determinacije iz tablice 41. Regresijski model je kao cjelina statistički značajan, prema empirijskoj razini signifikantnosti iz tablice 42, koja je niža od 5 %. Parametar uz nezavisnu varijablu je također statistički značajan jer je njegova signifikantnost niža od 5 %.

Prema rezultatima regresije može se zaključiti kako stavovi o društveno-kulturnim učincima imaju statistički značajan utjecaj na potporu. Ove dvije varijable su međusobno pozitivno korelirane, pozitivni stavovi o društveno-kulturnim učincima utječu na veću potporu daljnjem razvoju turizma. U skladu s rezultatima, druga pomoćna hipoteza H3b se prihvaća, *Potpora daljnjem razvoju turizma na području Grada Vrgorca ovisi o percipiranim društveno-kulturnim učincima turizma*.

Treća pomoćna hipoteza H3c ima za cilj utvrditi ovisi li potpora daljnjem razvoju turizma o percipiranim prostorno-ekološkim učincima. U svrhu testiranja hipoteze provedena je još jedna regresijska analiza s prostorno-ekološkim učincima kao nezavisnom varijablom te potporom daljnjem razvoju turizma kao zavisnom varijablom. Rezultati regresijske analize prikazani su u nastavku.

Tablica 44: Osnovni podaci o ocijenjenom modelu s potporom daljnjem razvoju turizma kao zavisnom varijablom

Model	R	R Square	Ajusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	0,041	0,002	-0,005	1,273
a. Predictors: (Constant), Stavovi o prostorno-ekološkim učincima				

Izvor: Empirijsko istraživanje autorice

Tablica 45: Tablica ANOVA ocijenjenog regresijskog modela

	Sum of Squares	df	Mean Square	F	**Sig.**
Regression Residual Total	0,421 246,309 246,730	1 152 153	0,421 1,620	0,260	**0,611**
a. Dependent Variable: Potpora daljnjem razvoju turizma b. Predictors: (Constant), Stavovi o prostorno-ekološkim učincima					

Izvor: Empirijsko istraživanje autorice

Tablica 46: Ocijenjeni regresijski model s potporom daljnjem razvoju turizma kao zavisnom varijablom

	Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients		
	B	Std. Error	Beta	t	**Sig.**
(Constant)	4,143	0,357		11,607	**0,000**
Stavovi o prostorno-ekološkim učincima	-0,064	0,125	-0,041	-0,510	**0,611**
a. Dependent Variable: Potpora daljnjem razvoju turizma					

Izvor: Empirijsko istraživanje autorice

Koeficijent korelacije između stavova o prostorno-ekološkim učincima i potpore daljnjem razvoju turizma iznosi 0,041 što ukazuje na slabu korelaciju između varijabli. Koeficijent determinacije koji iznosi samo 0,002 pokazuje da je ocijenjenim regresijskim modelom ukupno protumačeno 0,2 % sume kvadrata ukupnih odstupanja zavisne varijable (potpora daljnjem razvoju turizma) od njene aritmetičke sredine. Model kao cjelina nije statistički značajan jer empirijska signifikantnosti iznosi 61,1 % što premašuje graničnu razinu signifikantnosti od 5 %. Parametar uz nezavisnu varijablu također nije statistički značajan pri jednakoj razini empirijske signifikantnosti od 61,1 %.

Prema rezultatima može se zaključiti kako stavovi o prostorno-ekološkim učincima nemaju statistički značajan utjecaj na potporu daljnjem razvoju turizma. Stoga, treća pomoćna hipoteza H3c se odbacuje, *Potpora daljnjem razvoju turizma na području Grada Vrgorca ne ovisi o percipiranim prostorno-ekološkim učincima turizma*.

Dakle, prva i druga pomoćna hipoteza su prihvaćene, potpora daljnjem razvoju turizma ovisi o percipiranim ekonomskim i društveno-kulturnim učincima. S druge strane utvrđeno je da potpora ne ovisi o percipiranim prostorno-ekološkim učincima. Prihvaćanjem dvije od tri pomoćne hipoteze, glavna H3 hipoteza većim dijelom se može prihvatiti, dakle, *Potpora daljnjem razvoju turizma na području Grada Vrgorca većim dijelom ovisi o percipiranim učincima turizma*.

5.5. Ograničenja istraživanja

Glavno ograničenje provedenog istraživanja predstavlja činjenica da su uzorkom obuhvaćena samo 154 ispitanika, a prema popisu stanovništva iz 2011. godine, na području Vrgorca je bilo ukupno 5.409 stanovništva starijeg od 15 godina. Dakle, ovim uzorkom obuhvaćeno je samo 2,85 % ukupnog stanovništva starijeg od 15 godina. Nadalje, u istraživanju je sudjelovalo više osoba ženskog spola, točnije 60,39 %, a dok je udio osoba muškog spola bio 39,61%. Međutim, prema posljednjem popisu stanovništva, udio muškaraca u ukupnom stanovništvu starijem od 15 godina je bio 50,19 %, a udio žena 49,81 %. U pogledu dobne strukture, najveći broj ispitanika pripada dobnoj skupini do 35 godina što predstavlja udio od 61,69 %, dok primjerice udio starijih od 46 godina u istraživanju iznosi samo 24,67 %. Razlog tome je zasigurno u činjenici da su ispitanici mogli pristupiti rješavanju anketnog upitnika samo mrežnim putem što predstavlja još jedno bitno ograničenje istraživanja. Uzorak istraživanja je obuhvatio i samo 20,78 % onih koji su zaposleni u turizmu, a što je bitno utjecalo na rezultate hipoteze kojom se ispitivao utjecaj zaposlenosti u turizmu na stavove prema učincima turizma.

Dakle, za reprezentativnije rezultate potrebno bi bilo provesti obuhvatnije istraživanje na većem uzorku, što je ovim radom bilo nemoguće izvesti s obzirom na ograničeno vrijeme i sredstva. Kako bi uzorak bio reprezentativniji nužno je osigurati i približno ravnomjernu raspodjelu ispitanika prema spolu i dobi. Dodatno, kako bi se mogao uključiti i veći broj ljudi u istraživanju, posebno onih starije životne dobi, potrebno bi bilo i dio odgovora prikupiti na terenskom istraživanju uz prikupljanje odgovora mrežnim putem.

6. ZAKLJUČAK

Turizam kao masovna pojava, ima značajan utjecaj u turističkoj destinaciji, a njegovi učinci koji mogu biti pozitivni i negativni, najčešće se razmatraju kao ekonomski, društveno-kulturni i prostorno-ekološki učinci. Prilikom procjenjivanja ukupnih učinaka u određenoj turističkoj destinaciji, nužno je osim ekonomskih učinaka, koji se najčešće naglašavaju zbog svojih prednosti, sagledati i druge kategorije učinaka. Turizam uzrokuje osim ekonomskih promjena i različite kulturne, društvene i okolišne promjene koje je potrebno uzeti u obzir, a što se prvenstveno odnosi na društveno-kulturne i okolišne učinke koji se najčešće promatraju u negativnom kontekstu. Pod najvećim utjecajem turizma je lokalna zajednica, a ona predstavlja ključnog dionika u procesu turističkog razvoja koji uvelike ovisi o njenoj potpori. Potpora lokalne zajednice turističkom razvoju direktno ovisi o njihovoj percepciji različitih učinaka turizma, a ista može biti pod utjecajem različitih faktora koji ne moraju uvijek utjecati na isti način na percepciju turističkih učinaka, što su i pokazali rezultati različitih istraživanja provedenih na temu stajališta lokalnog stanovništva prema učincima turizma.

Uvažavajući prethodne činjenice, cilj ovog rada je bio istraživanje stajališta lokalnog stanovništva prema učincima turizma na području Grada Vrgorca. Vrgorac kao još uvijek nedovoljno razvijena turistička destinacija, posjeduje potencijal za daljnji razvoj turizma, zahvaljujući svojim prirodnim i kulturnim resursima, međutim nije poznato stajalište lokalnog stanovništva prema turizmu i njegovim učincima. U tu svrhu provedeno je istraživanje kojim su se ispitali stavovi stanovnika o potencijalnim turističkim učincima na području Grada Vrgorca te razina njihove potpore daljnjem razvoju turizma. Rezultati su pokazali da se stanovnici Grada Vrgorca u najvećoj mjeri slažu s pozitivnim ekonomskim učincima, tj. svjesni su pozitivnih, ali i onih negativnih ekonomskih učinaka koji mogu nastati u destinaciji. Ispitanici su se također složili da turizam može uzrokovati različite pozitivne društveno-kulturne učinke u destinaciji te da ne može uzrokovati negativne društveno-kulturne učinke. Po pitanju stajališta prema prostorno-ekološkim učincima teško je donijeti jednoznačan zaključak jer su se ispitanici u većoj mjeri složili s pozitivnim učincima, dok su rezultati različiti za stajališta prema negativnim prostorno-ekološkim učincima. S pojedinim tvrdnjama koje se odnose na negativne učinke u prostorno-ekološkoj domeni, ispitanici su izrazili u većoj mjeri neslaganje, međutim kod svih negativnih učinaka visok je udio i onih koji su indiferentni. Razlog većem stupnju neslaganja s pojedinim negativnim prostorno-ekološkim učincima je vjerojatno u činjenici kako stanovništvo smatra da se turizam na

području Grada Vrgorca neće razviti u tolikoj mjeri da bi se pojedini negativni okolišni učinci pojavili, tj. da ne može doći do razvoja masovnog turizma koji bi posljedično narušio okoliš. Ispitanici u zadnjem nizu pitanja iskazali su i visoku razinu potpore daljnjem razvoju turizma, a ispitanici su najviše podržali razvoj Grada Vrgorca kao održive turističke destinacije.

U cilju boljeg razumijevanja faktora koji utječu na stajalište prema učincima turizma i potporu daljnjem razvoju turizma, formirane su bile tri istraživačke hipoteze s pripadajućim pomoćnim hipotezama. Prva hipoteza u kojoj se pretpostavljalo kako zaposlenost u turizmu utječe na stavove prema učincima turizma, nije prihvaćena. Rezultati nisu u skladu s teorijom društvene razmjene, prema kojoj se pretpostavlja kako pojedinci koji rade u turizmu će posljedično imati pozitivniji stav prema turizmu i podržat će njegov razvoj jer ostvaruju koristi od turizma, za razliku od onih koji ne rade u turizmu. Na ovakav rezultat je zasigurno utjecala i činjenica kako na području Vrgorca postoji mali broj ljudi koji rade u turizmu i ostvaruju prihode od njega jer turizam još uvijek nije razvijen u tolikoj mjeri i stoga jako mali broj ljudi koji rade u turizmu nije mogao značajno utjecati na ukupne rezultate. Dodatno, stanovnici Grada Vrgorca imali su pozitivnu percepciju prema učincima turizma i iskazali su potporu daljnjem razvoju turizma bez obzira na činjenicu da nisu zaposleni u turizmu i time nisu ovisni ekonomski o njemu.

Druga hipoteza u kojoj se ispitivao utjecaj vezanosti za zajednicu na percepciju prema turističkim učincima, na temelju prihvaćanja dviju pomoćnih hipoteza u konačnici je većim dijelom prihvaćena. Rezultati su pokazali da veći stupanj vezanosti za zajednicu ujedno podrazumijeva i pozitivnije stavove prema učincima turizma, a ovi rezultati suprotni su od zaključaka pojedinih istraživanja u kojima je utvrđeno kako osobe privrženije zajednici imaju negativno stajalište prema turizmu jer su svjesni svih njegovih negativnih učinaka. Međutim, stanovnici Grada Vrgorca koji su iskazali veći stupanj vezanosti za zajednicu, imali su i pozitivnije stavove prema turističkim učincima. Dakle, stanovnici koji su većoj mjeri vezani za zajednicu, više se brinu za njen boljitak te vjerojatno vjeruju da bi turizam mogao donijeti brojne koristi njihovoj zajednici te stoga kao rezultat imaju pozitivno stajalište prema turizmu.

Pretpostavka treće hipoteze je bila kako potpora daljnjem razvoju turizma ovisi direktno o percipiranim učincima turizma. Hipoteza je u konačnici većim dijelom prihvaćena jer je utvrđeno kako potpora daljnjem razvoju turizma ovisi o percipiranim ekonomskim i društveno-kulturnim učincima. Ispitanici koji su imali pozitivne stavove prema učincima turizma u konačnici su izrazili i potporu daljnjem razvoju turizma. Ovakav zaključak je

logičan s obzirom na to ako osoba pozitivno percipira različite učinke turizma, onda bi u tom slučaju trebala i podržati razvoj turizma jer smatra kako će turistički razvoj posljedično generirati brojne koristi u turističkoj destinaciji.

Dakle, u konačnici može se zaključiti kako lokalno stanovništvo u najvećoj mjeri pozitivno percipira učinke turizma, što se posebno odnosi na kategoriju ekonomskih i društveno-kulturnih učinaka što je utjecalo na kraju i na izražavanje potpore daljnjem razvoju turizma na području Grada Vrgorca. Rezultati su pokazali da se turizam na području Grada Vrgorca, može nastaviti razvijati u pravom smjeru jer lokalno stanovništvo podupire turistički razvoj i svjesno je pozitivnih turističkih učinaka koji se mogu pojaviti u destinaciji. Potpora od strane lokalnog stanovništva turističkom razvoju na području Vrgorca, bit će ključna za održivi razvoj turizma, čiji uspjeh u velikoj mjeri ovisi o potpori i aktivnom sudjelovanju lokalne zajednice u planiranju i implementiranju turističke politike. Međutim, prilikom interpretiranja rezultata, treba uzeti u obzir i različita ograničenja provedenog istraživanja, koja se prvenstveno odnose na relativno maleni uzorak u odnosu na ukupnu populaciju na području Grada Vrgorca.

LITERATURA

Knjige i članci:

1. Almeida, F., Balbuena, A., Cortes, R. (2015): Resident's attitudes towards the impacts of tourism, Tourism Management Perspectives, Vol. 13.
2. Alshboul, K. (2016): Assessing Local Community Involvement in Tourism Development around a Proposed World Heritage Site in Jerash, Jordan, doctoral thesis, University of Waterloo, Ontario, Canada.
3. Amerta, I. M. S. (2017): Community based tourism development, International Journal of Social Sciences and Humanities, 1(3).
4. Andereck, K., Jurowski, C. (2006): Tourism and Quality of Life u Quality Tourism Experiences, Routledge.
5. Andereck, K.L., Valentine, K.M., Knopf, R.C., Vogt, C. A. (2005): Residents' perceptions of community tourism impacts, Annals of Tourism Research, Vol.32.
6. Aref, F., Gill, S., Aref, F. (2010): Tourism Development in Local Communities: As a Community Development Approach, Journal of American Science 6(2).
7. Bagri, S. C., Kala, D. (2016): Residents' Attitudes toward Tourism Development and Impacts in Koti-Kanasar, Indroli, Pattyur Tourism Circuit of Uttarakhand State, India, Revista de Turismo y Patrimonio Cultural, Vol. 14.
8. Besculides, A., Lee, M. E., McCormick, P. J. (2002): Residents' perceptions of the cultural benefits of tourism, Annals of Tourism Research, Vol. 29(2).
9. Brida, J. G., Disegna, M., Osti, L. (2014): Residents' perceptions of tourism impacts and attitudes towards tourism policies, Tourismos: an international multidisciplinary journal of tourism, Vol. 9.
10. Budurina-Goreacii, C., Cebotari, S. (2018): Key concepts of local community development, World science Vol. 6.
11. Butler, R.W., (1980): The Concept of a Tourism Area Cycle of Evolution; Implications for Management of Resources, Canadian Geographer, Vol. XXIV (1).
12. Cavus, S., Tanrisevdi, A. (2003): Residents' attitudes toward tourism development: A case study in Kusadasi, Turkey, Tourism Analysis, Vol. 7(3/4).
13. Choi, S. H. (2013): The Impacts of Tourism and Local Residents' Support on Tourism Development: A Case Study of the Rural Community of Jeongseon, Gangwon Province, South Korea, AU-GSB e-Journal, Vol. 6.

14. Čavlek, N., Bartoluci, M., Prebežac, D., Kesar, O. (2011): Turizam-ekonomske osnove i organizacijski sustav, Ekonomski fakultet, Zagreb.
15. Davis, D., Allen, J., Cosenza, R. M. (1988): Segmenting local residents by their attitudes, interests, and opinions toward tourism, Journal of Travel Research, Vol. 28.
16. Djou, J. A. G, Baiquni, M., Widodo, T., & Fandeli, C. (2017). Symbolic participation in community-based tourism in Kelimutu National Park, Ende, East Nusa Tenggara, Journal of Business and Management, Vol. 19(1).
17. Ferreira, F. A., Castro, C., Gomes, A. S. (2020): Positive and Negative Social-Cultural, Economic and Environmental Impacts of Tourism on Residents, u Advances in Tourism, Technology and Systems, Vol 1., Springer, str. 288-198.
18. Fletcher, J., Fyall, A., Gilbert, D., Wanhill, S. (2018): Tourism principles and practice, Pearson education UK, 6th Edition.
19. Frleta, D. S., Jurdana, D. S. (2020): Insights into differences in residents' attitudes: Tourism impacts and support for Future development, Tourism: An International Interdisciplinary Journal Vol. 68.
20. Ennew, C. (2003): Understanding the Economic Impact of Tourism, Nottingham Christel DeHaan Tourism and Travel Research Institute.
21. Eshliki, S. A., Kaboudi, M. (2011): Community Perception of Tourism Impacts and Their Participation in Tourism Planning: A Case Study of Ramsar, Iran, Procedia-Social and Behavioral Sciences.
22. Geić, S. (2007): Organizacija i politika turizma, Sveučilište u Splitu, Split.
23. Giampiccoli, A., Saayman, M. (2018): Community-based tourism development model and community participation, African Journal of Hospitality, Tourism and Leisure, Vol. 7 (4).
24. Gilmour, D, A., & Fisher R, J. (1991): Villagers, forests and foresters: The Philosophy, process and practices of community forestry in Nepal, Kathmandu, Nepal: Sahyogi Press.
25. Golub, B., Jaković, B. (2019): Stavovi turističkih zajednica o uključivanju lokalnog stanovništva u razvoj turizma u zaštićenim područjima prirode: primjer Regionalnog parka Mura-Drava, Oeconomica Jadertina 2/2019.
26. Gunawijaya, J., Pratiwi, A. (2018): How Local Community Could Contribute to the Tourism Development in Rural Area?, KnE Social Sciences, Vol. 3(11).
27. Haley, A. J., Snaith, T., Miller, G. (2005): The social impacts of tourism- A case study of Bath, Annals of Tourism Research, Vol. 23.

28. Hall, M., Lew, A. A. (2009): Understanding and Managing Tourism Impacts-An integrated approach, Contrmporary Geographies of Leisure, Tourism and Mobility, Routledge.
29. Harcombe, D. (1999): The economic impacts of tourism, ABAC Journal Vol 19 No. 2, Assumption University.
30. Harrill, R., Potts, T. (2003): Tourism planning in historic districts, Journal of American Planning Association, Vol. 69 (3).
31. Hinton, P. R., McMurray, I., Brownlow, C. (2014): SPSS Explained; Second edition, Routledge.
32. Homans, G. (1961): Social behavior - its elementary forms, New York, Harcourt, Brace and World.
33. Inkson, C., Minnaert, L. (2018): Tourism Management: An Introduction, SAGE Publications.
34. Junaid, I., Sigala, M., Banchit, A. (2020): Implementing community-based tourism (CBT): Lessons learnt and implications by involving students in a CBT project in Laelae Island, Indonesia, Journal of Hospitality, Leisure, Sport & Tourism Education.
35. Kilipiris, F. (2005): Sustainable tourism development and local community involvement, Tourism and Hospitality Management, Vol. 11., No. 2.
36. Koncul, N. (2007): Environmental Issues and Tourism, Ekonomska misao i praksa, br. 2.
37. Korca, P. (1996): Resident attitudes toward tourism impacts, Annals of tourism research, Vol. 23(3).
38. Kreag, G. (2001): The Impacts of Tourism, Minnesota Sea Grant Program.
39. Kunasekara, P., Gill, S. (2012): Local Communities' Perception on Rural Tourism, Global Journal of Human Science, Vol.12.
40. Kuvan, Y., Akan, P. (2005): Residents' attitudes toward general and forest-related impacts of tourism-the case of Belek, Antalya, Tourism Management, Vol. 26
41. Kyungmi, K. (2002): The effects of tourism impacts upon Quality of Life of residents in the community, disertacija, Faculty of the Virginia Polytechnic Institute and State University, Virginia.
42. Long, T. P., Perdue, R. R., Allen, L. (1990): Rural resident tourism perceptions and attitudes by community level of tourism. Journal of Travel Research, Vol. 28(3).
43. Magaš, D., Vodeb, K., Zadel, Z. (2018): Menadžment turističke organizacije i destinacije, Fakultet za menadžment u turizmu i ugostiteljstvu, Opatija.

44. Mason, P. (2003): Tourism Impacts, Planning and Management, Butterworth-Heinemann, An imprint of Elsevier.
45. McCool, S. F., Martin, S. R. (1994): Community Attachment and Attitudes Toward Tourism Development, Journal of Travel Research.
46. McGehee, N., Andereck, K. (2004): Factors predicting rural residents' support of tourism, Journal of Travel Research, Vol. 43 (2).
47. Nagarjuna, G. (2015): Local Community Involvement in Tourism: A Content Analysis of Websites of Wildlife Resorts, Atna Journal of Tourism Studies.
48. Pavlić, I., Puh, B., Mišković, LJ. (2019): Residents' attitudes towards tourism impacts in rural area, Tourism in Southern and Eastern Europe, Vol. 5.
49. Petrić, L. (2007): Osnove turizma, Ekonomski fakultet u Splitu, Split.
50. Petrić, L., Pivčević, S. (2016): Community based tourism development - insights from Split, Croatia, Tourism & Hospitality Industry 2016, Congress Proceedings.
51. Pivac, S. (2010): Statističke metode, e-nastavni materijal, Ekonomski fakultet u Splitu.
52. Rua, S. V. (2020): Perceptions of tourism: a study of residents' attitudes towards tourism in the city of Girona, Journal of Tourism Analysis: Revista De Análisis Turístico Vol. 27.
53. Shahzalal, M. (2016): Positive and Negative Impacts of Tourism on Culture: A Critical Review of Examples from the Contemporary Literature, Journal of Tourism, Hospitality and Sports, Vol. 20.
54. Slivar, I. (2018): Stakeholders in a Tourist Destination – Matrix of Possible Relationships Towards Sustainability, Open Journal for Research in Economics.
55. Smith, M. D., Krannich, R. S. (1998): Tourism dependence and resident attitudes, Annals of Tourism Research, Vol. 25(4).
56. Snyman, S. (2014): Assessment of the main factors impacting community members' attitudes towards tourism and protected areas in six southern African countries. Koedoe, Vol. 56 (2).
57. Stockton, T. M. D. (2011): An Assessment of Moro Bay Residents' Attitudes Toward and Knowledge About Tourism: Setting the Foundations for Sustainable Tourism Development, Master's thesis, Faculty of California Polytechnic State University, San Luis Obispo.
58. Stylidis, D., Biran, A., Sit, J., Szivas, E. M. (2014): Residents' support for tourism development-The role of residents' place image and perceived tourism impacts. Tourism Management, Vol. 45.

59. Sunlu, U. (2003): Enviromental impacts of Tourism, u Local resources and global trades: Environments and agriculture in the Mediterranean region, Options Méditerranéennes : Série A. Séminaires Méditerranéens, br. 57.
60. Šutalo, I., Ivandić, N., Marušić, Z. (2011): Ukupan doprinos turizma gospodarstvu Hrvatske; Input-output model i satelitski račun turizma, Ekonomski pregled: mjesečnik Hrvatskog društva ekonomista Zagreb.
61. Uslu, A., Gunes, E., Alagoz, G. (2020): Socio-cultural, Economic, and Environmental Effects of Tourism from the Point of View of the Local Community, Journal of Tourism and Services, Vol 11.
62. Tasci, A. D. S., Semrad, K. J., Yilmaz, S. S. (2013): Community based tourism finding the equilibrium in COMCEC context: Setting the Pathway for the Future, Ankara: COMCEC Coordination Office.
63. Teye, V., Sönmez, S. F., Sirakaya, E. (2002): Residents' attitudes toward tourism development, Annals of Tourism Research, Vol. 29.
64. Theobald, W. F. (2012): Global Tourism-Third edition, Butterworth-Heinemann, An imprint of Elsevier.
65. Tosun, C. (2006): Expected nature of community participation in tourism development, Tourism Management.
66. Vargas, A., Plaza, M. A., Porras, N. (2007): Desarrollo del turismo y percepción de la comunidad local: Factores determinantes de su actitud hacia un mayor desarrollo turístico. Madrid: XXI Congreso Anual de AEDEM.
67. Vujić, T., Petrović, D. (2018): Upravljanje održivim razvojem turizma na nivou lokalnih zajednica, Sinergija University International Scientific Conference.
68. Wang, Y., Pfister, R.E. (2008): Resident's attitudes toward tourism and perceived personal benefits in a rural community, Journal of Travel Research, Vol. 47 (1).
69. Williams, J., Lawson, R. (2001): Community issues and the resident opinions of tourism, Annals of Tourism Research, Vol.28, No.2.
70. Zelenika, R. (2000): Metodologija i tehnologija izrade znanstvenog i stručnog djela, Ekonomski fakultet u Rijeci.

Ostali izvori:

1. Čorak, S., Boranić-Živoder, S. (2021): Interpretacija obilježja segmenata potrošača prema EUROMONITOR-u 2020 za potrebe turizma i promjene koje donosi COVID-19 kriza u Institut za turizam, Covid-19: prijetnja i prilika za HR turizam, str. 89-90.,

raspoloživo na: http://www.iztzg.hr/files/file/RADOVI/KNJIGE/2021_e-knjiga_COVID-19_-prijetnja-i-prilika-za-HR-turizam.pdf (pristupljeno 29.06.2021.)

2. Ekonomski fakultet u Splitu (2016): Strategija razvoja Grada Vrgorca, Split, str. 146., raspoloživo na: www.vrgorac.hr (pristupljeno 21.06.2021)
3. DZS (2013): Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011. - stanovništvo prema obrazovnim obilježjima, Zagreb, raspoloživo na: https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2016/SI-1582.pdf (pristupljeno 21.06.2021.)
4. DZS (2013): Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011. - stanovništvo prema spolu i starosti, Zagreb, raspoloživo na: https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2012/SI-1468.pdf (pristupljeno 21.06.2021.)
5. Hotel Prvan: Turistički programi, raspoloživo na: http://www.hotelprvan.hr/turisticki-programi/ (pristupljeno 26.06.2021.)
6. Hrvatska enciklopedija: Turizam, raspoloživo na: https://enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=62763 (pristupljeno 04.06.2021.)
7. Grad Vrgorac (2019): Dani bikle i 20. Biklijada, raspoloživo na: https://www.vrgorac.hr/2019/09/24/dani-bikle-20-biklijada/ (pristupljeno 25.06.2021.)
8. Grad Vrgorac (2019): Dani dalmatinskog pršuta i vina u Vrgorcu, raspoloživo na: https://www.vrgorac.hr/2019/05/17/dani-dalmatinskog-prsuta-vina-2019/ (pristupljeno 25.06.2021.)
9. Grad Vrgorac- katalog (2014), dostupno na www.vrgorac.hr (pristupljeno 23.06.2021)
10. Grad Vrgorac (2006): Prostorni plan uređenja grada Vrgorca, raspoloživo na: https://www.vrgorac.hr/prostorni-plan-grada-vrgorca/ (pristupljeno 21.06.2021.)
11. Institut za turizam (2015): Akcijski plan razvoja cikloturizma, raspoloživo na (https://mint.gov.hr/UserDocsImages/arhiva/151014_AP_ciklotuirizam.pdf (pristupljeno 28.06.2021.)
12. Institut za turizam (2018): Studija prihvatnih kapaciteta na području Splitsko-dalmatinske županije, Zagreb, raspoloživo na: https://www.dalmatia.hr/hr (pristupljeno 18.06.2021.)
13. Institut za turizam (2020): Tomas- stavovi i potrošnja turista u Hrvatskoj 2019, raspoloživo na: http://www.iztzg.hr/files/file/RADOVI/KNJIGE/TOMAS-Hrvatska-2019.pdf (pristupljeno 28.06.2021.)
14. Mandarić, M., Bašić, V., Rakuljić, S. (2007): Program ukupnog razvoja Grada Vrgorca, Solin, str. 28., raspoloživo na: www.vrgorac.hr (pristupljeno 24.06.2021.)

15. Mandić, A. (2016): Ekonomske, sociokulturološke i ekološke implikacije turističkog razvoja. Dostupno na: https://antemandic.files.wordpress.com/2016/11/7-ekonomskesociokultuoloc5a1ke-i-ekoloc5a1ke-implikacije-turistic48dkog-razvoja-8-nosivikapaciteti-u-turizmu.pdf (pristupljeno 06.06.2021.)
16. MINT (2020): Turizam u brojkama 2019., raspoloživo na: https://www.htz.hr/sites/default/files/2020-07/HTZ%20TUB%20HR_%202019%20%281%29.pdf (pristupljeno 05.06.2021.)
17. Registar kulturnih dobara RH, raspoloživo na: https://registar.kulturnadobra.hr/#/ (pristupljeno 23.06.2021.)
18. OurWorldHeritage: Tourism and its impacts on conservation, raspoloživo na: https://www.ourworldheritage.org/tourism/ (pristupljeno 08.06.2021.)
19. TZ Grada Vrgorca: Cikloturizam, raspoloživo na: http://vrgorac.info/2021/03/08/cikloturizam/ (pristupljeno 26.06.2021.)
20. TZ grada Vrgorca (2021): Izvještaj o radu i Financijski izvještaj TZ grada Vrgorca od 01.01.2020. do 31.12.2020., Vrgorac.
21. TZ Grada Vrgorca: Mate Svjetski, raspoloživo na: http://vrgorac.info/2021/04/12/mate-svjetski/ (pristupljeno 25.06.2021.)
22. UNESCO: Defining community broadcasting, raspoloživo na: https://en.unesco.org/sites/default/files/unesco_cmedia_sustainability_policy_1_defining.pdf (pristupljeno 15.06.2021.)
23. UNWTO (2020): International Tourism Highlights, 2020 Edition, raspoloživo na: https://www.e-unwto.org/doi/epdf/10.18111/9789284422456 (pristupljeno 04.06.2021.)
24. Vukosav, B. (2006): Prostorna diferencijacija vrgoračkog područja na temelju krških prirodno-geografskih i društveno-geografskih obilježja, Geoadria Vol. 11(2).
25. WTTC (2021): Economic Impact Reports, raspoloživo na: https://wttc.org/Research/Economic-Impact (pristupljeno 05.06.2021.)
26. WTTC (2016): Tourism as a Driver of Peace, raspoloživo na: http://peacetourism.org/wp-content/uploads/2018/05/Tourism-as-a-Driver-of-Peace.pdf (pristupljeno 08.06.2021.)

POPIS SLIKA, GRAFIKONA I TABLICA

Slika 1: Dionici u turizmu 31
Slika 2: Geografski položaj Grada Vrgorca. 41

Grafikon 1: Podjela ispitanika prema spolu 58
Grafikon 2: Dobna struktura ispitanika 58
Grafikon 3: Obrazovna struktura ispitanika 59
Grafikon 4: Podjela ispitanika prema tome jesu li zaposleni u turizmu 60

Tablica 1: Broj stanovnika na području Grada Vrgorca prema spolu i dobnim skupinama iz 2011. godine 42
Tablica 2: Stanovništvo staro 15 i više godina prema spolu i završenoj školi na području Grada Vrgorca, prema popisu iz 2011.godine 43
Tablica 3: Popis zaštićenih i preventivno zaštićenih kulturnih dobara na području Grada Vrgorca 46
Tablica 4: Broj ležaja u smještajnim kapacitetima od 2012. do 2020. godine 50
Tablica 5: Dolasci i noćenja domaćih i stranih turista u sedmogodišnjem razdoblju na području Grada Vrgorca 51
Tablica 6: Noćenja domaćih i stranih turista u sedmogodišnjem razdoblju na području Grada Vrgorca 52
Tablica 7: Turistički promet gostiju po državama u 2020. godini (prvih 10) 52
Tablica 8: Rezultat – niz tvrdnji pomoću kojih se mjeri vezanost za zajednicu 60
Tablica 9: Rezultati – ekonomski učinci turizma 61
Tablica 10: Rezultati – društveno-kulturni učinci turizma 62
Tablica 11: Rezultati – prostorno-ekološki učinci turizma 63
Tablica 12: Rezultati – potpora daljnjem razvoju turizma na području Grada Vrgorca 64
Tablica 13: Cronbach's Alpha koeficijent za tvrdnje unutar kategorije ekonomskih učinaka 66
Tablica 14: Rezultati Mann Whitney U testa za kategoriju ekonomskih učinaka 66
Tablica 15: Cronbach's Alpha koeficijent za tvrdnje unutar kategorije društveno-kulturnih učinaka 67
Tablica 16: Rezultati Mann Whitney U testa za kategoriju društveno-kulturnih učinaka 68
Tablica 17: Cronbach's Alpha koeficijent za tvrdnje unutar kategorije prostorno-ekoloških učinaka 69

Tablica 18: Rezultati Mann Whitney U testa za kategoriju prostorno-ekoloških učinaka 69
Tablica 19: Deskriptivna statistika – vezanost za zajednicu 71
Tablica 20: Cronbach's Alpha koeficijent za tvrdnje kojima se mjeri vezanost za zajednicu ..71
Tablica 21: Deskriptivna statistika – stavovi o ekonomskim učincima 72
Tablica 22: Cronbach's Alpha koeficijent za tvrdnje kojima se mjeri stav o ekonomskim učincima 72
Tablica 23: Osnovni podaci o ocijenjenom modelu sa stavovima o ekonomskim učincima kao zavisnom varijablom 73
Tablica 24: Tablica ANOVA ocijenjenog regresijskog modela 73
Tablica 25: Ocijenjeni regresijski model sa stavovima o ekonomskim učincima kao zavisnom varijablom 73
Tablica 26: Deskriptivna statistika – stavovi o društveno-kulturnim učincima 74
Tablica 27: Cronbach's Alpha koeficijent za tvrdnje kojima se mjeri stav prema društveno-kulturnim učincima 75
Tablica 28: Osnovni podaci o ocijenjenom modelu sa stavovima o društveno-kulturnim učincima kao zavisnom varijablom 75
Tablica 29: Tablica ANOVA ocijenjenog regresijskog modela 76
Tablica 30: Ocijenjeni regresijski model sa stavovima o društveno-kulturnim učincima kao zavisnom varijablom 76
Tablica 31: Deskriptivna statistika – stavovi o prostorno-ekološkim učincima 77
Tablica 32: Cronbach's Alpha koeficijent za tvrdnje kojima se mjeri stav prema prostorno-ekološkim učincima 77
Tablica 33: Osnovni podaci o ocijenjenom modelu sa stavovima o prostorno-ekološkim učincima kao zavisnom varijablom 78
Tablica 34: Tablica ANOVA ocijenjenog regresijskog modela 78
Tablica 35: Ocijenjeni regresijski model sa stavovima o prostorno-ekološkim učincima kao zavisnom varijablom 79
Tablica 36: Deskriptivna statistika – potpora daljnjem razvoju turizma 80
Tablica 37: Cronbach's Alpha koeficijent za tvrdnje kojima se mjeri potpora daljnjem razvoju turizma 81
Tablica 38: Osnovni podaci o ocijenjenom modelu s potporom daljnjem razvoju turizma kao zavisnom varijablom 81
Tablica 39: Tablica ANOVA ocijenjenog regresijskog modela 81

Tablica 40: Ocijenjeni regresijski model s potporom daljnjem razvoju turizma kao zavisnom varijablom 82
Tablica 41: Osnovni podaci o ocijenjenom modelu s potporom daljnjem razvoju turizma kao zavisnom varijablom 83
Tablica 42: Tablica ANOVA ocijenjenog regresijskog modela 83
Tablica 43: Ocijenjeni regresijski model s potporom daljnjem razvoju turizma kao zavisnom varijablom 83
Tablica 44: Osnovni podaci o ocijenjenom modelu s potporom daljnjem razvoju turizma kao zavisnom varijablom 84
Tablica 45: Tablica ANOVA ocijenjenog regresijskog modela 84
Tablica 46: Ocijenjeni regresijski model s potporom daljnjem razvoju turizma kao zavisnom varijablom 85

PRILOZI

ANKETNI UPITNIK

Poštovani,

ispunjavanjem ovog anketnog upitnika dajete svoj doprinos istraživanju u sklopu diplomskog rada na temu "Stajališta lokalnog stanovništva o učincima turizma na području Grada Vrgorca". Cilj istraživanja je utvrditi Vaše stajalište o potencijalnim turističkim učincima na području Vrgorca.

Sudjelovanje je u potpunosti anonimno, a prikupljeni podaci koristit će se samo za potrebe pisanja diplomskog rada. Za popunjavanje upitnika potrebno je 5 minuta.

Hvala Vam na izdvojenom vremenu, trudu i iskrenosti!

1. Spol

a) M
b) Ž

2. Dob

_____

3. Završeno obrazovanje

a) Osnovna škola
b) Srednja škola
c) Viša i visoka stručna sprema
d) Magisterij znanosti/doktorat

4. Jeste li zaposleni u sektoru turizma i ugostiteljstva?

a) Da
b) Ne

5. Izrazite Vaše slaganje sa sljedećim tvrdnjama, koristeći ljestvicu u rasponu od 1 (u potpunosti se ne slažem) do 5 (u potpunosti se slažem).

Osjećam se kao da pripadam Vrgorcu	U potpunosti se ne slažem	Ne slažem se	Niti se slažem niti se ne slažem	Slažem se	U potpunosti se slažem

Bilo bi mi žao kada bih se morao/morala odseliti iz Vrgorca	U potpunosti se ne slažem	Ne slažem se	Niti se slažem niti se ne slažem	Slažem se	U potpunosti se slažem
Uz Vrgorac me veže snažna emocionalna veza	U potpunosti se ne slažem	Ne slažem se	Niti se slažem niti se ne slažem	Slažem se	U potpunosti se slažem
Odgovaraju mi zajednica i okruženje na području Vrgorca	U potpunosti se ne slažem	Ne slažem se	Niti se slažem niti se ne slažem	Slažem se	U potpunosti se slažem

6. Izrazite Vaše slaganje sa sljedećim tvrdnjama, koristeći ljestvicu u rasponu od 1 (u potpunosti se ne slažem) do 5 (u potpunosti se slažem).

Turizam može stvoriti nova radna mjesta na području Vrgorca	U potpunosti se ne slažem	Ne slažem se	Niti se slažem niti se ne slažem	Slažem se	U potpunosti se slažem
Turizam može privući strane i domaće investicije na području Vrgorca	U potpunosti se ne slažem	Ne slažem se	Niti se slažem niti se ne slažem	Slažem se	U potpunosti se slažem
Turizam može donijeti ekonomsku korist malim poduzećima na području Vrgorca	U potpunosti se ne slažem	Ne slažem se	Niti se slažem niti se ne slažem	Slažem se	U potpunosti se slažem
Turizam može pridonijeti razvoju izoliranih područja u Vrgorcu	U potpunosti se ne slažem	Ne slažem se	Niti se slažem niti se ne slažem	Slažem se	U potpunosti se slažem
Turizam može doprinijeti razvoju infrastrukture na području Vrgorca	U potpunosti se ne slažem	Ne slažem se	Niti se slažem niti se ne slažem	Slažem se	U potpunosti se slažem
Turizam može utjecati na povećanje cijena u Vrgorcu	U potpunosti se ne slažem	Ne slažem se	Niti se slažem niti se ne slažem	Slažem se	U potpunosti se slažem
Turizam može poboljšati standard življenja lokalnog stanovništva na području Vrgorca	U potpunosti se ne slažem	Ne slažem se	Niti se slažem niti se ne slažem	Slažem se	U potpunosti se slažem
Turizam može doprinijeti boljem razumijevanju drugih kulturnih zajednica	U potpunosti se ne slažem	Ne slažem se	Niti se slažem niti se ne slažem	Slažem se	U potpunosti se slažem

Turizam može doprinijeti očuvanju starih običaja i kulturne ostavštine Grada Vrgorca	U potpunosti se ne slažem	Ne slažem se	Niti se slažem niti se ne slažem	Slažem se	U potpunosti se slažem
Turizam može spriječiti iseljavanje stanovništva u Vrgorcu	U potpunosti se ne slažem	Ne slažem se	Niti se slažem niti se ne slažem	Slažem se	U potpunosti se slažem
Turizam može ugroziti lokalnu autentičnost Grada Vrgorca	U potpunosti se ne slažem	Ne slažem se	Niti se slažem niti se ne slažem	Slažem se	U potpunosti se slažem
Turizam može dovesti do smanjenja sigurnosti u Vrgorcu	U potpunosti se ne slažem	Ne slažem se	Niti se slažem niti se ne slažem	Slažem se	U potpunosti se slažem
Turizam može potaknuti svijest o potrebi očuvanja prirodnih resursa na području Vrgorca	U potpunosti se ne slažem	Ne slažem se	Niti se slažem niti se ne slažem	Slažem se	U potpunosti se slažem
Turizam može uzrokovati onečišćenje vode i kopna te zagađenje zraka na području Vrgorca	U potpunosti se ne slažem	Ne slažem se	Niti se slažem niti se ne slažem	Slažem se	U potpunosti se slažem
Turizam može uzrokovati prekomjerne gužve u prometu na području Vrgorca	U potpunosti se ne slažem	Ne slažem se	Niti se slažem niti se ne slažem	Slažem se	U potpunosti se slažem
Turizam može narušiti prirodni okoliš prekomjernom i neplanskom gradnjom turističkih objekata na području Vrgorca	U potpunosti se ne slažem	Ne slažem se	Niti se slažem niti se ne slažem	Slažem se	U potpunosti se slažem

7. Izrazite Vaše slaganje sa sljedećim tvrdnjama, koristeći ljestvicu u rasponu od 1 (u potpunosti se ne slažem) do 5 (u potpunosti se slažem).

Podržavam razvoj turističkih sadržaja u Gradu Vrgorcu	U potpunosti se ne slažem	Ne slažem se	Niti se slažem niti se ne slažem	Slažem se	U potpunosti se slažem
Grad Vrgorac bi trebao privući veći broj turista	U potpunosti se ne slažem	Ne slažem se	Niti se slažem niti se ne slažem	Slažem se	U potpunosti se slažem
Volio/voljela bih kada bi turizam postao važan dio naše zajednice	U potpunosti se ne slažem	Ne slažem se	Niti se slažem niti se ne slažem	Slažem se	U potpunosti se slažem
Smatram da bi trebalo dodatno poticati razvoj turizma u Vrgorcu	U potpunosti se ne slažem	Ne slažem se	Niti se slažem niti se ne slažem	Slažem se	U potpunosti se slažem
Podržavam razvoj Grada Vrgorca kao održive turističke destinacije	U potpunosti se ne slažem	Ne slažem se	Niti se slažem niti se ne slažem	Slažem se	U potpunosti se slažem

SAŽETAK

Turizam predstavlja globalni fenomen koji se brzo razvija i mijenja te vrši utjecaj na razini društva i pojedinca, a njegovi učinci se mogu kategorizirati kao ekonomski, društveno-kulturni i prostorno-ekološki učinci. Učinci turizma mogu biti pozitivni ili negativni, a kako bi se umanjili negativni učinci i postigli razvojni ciljevi, ključna je suradnja i potpora lokalnog stanovništva, koja ovisi o njihovoj percepciji turističkih učinaka. Stoga, cilj ovog rada je bio da se utvrdi stajalište lokalnog stanovništva o učincima turizma na području Grada Vrgorca, kao preduvjet uspješnom razvoju turizma. Rezultati su pokazali da lokalno stanovništvo na području Grada Vrgorca u najvećoj mjeri ima pozitivno stajalište prema učincima turizma te da izražavaju potporu daljnjem razvoju turizma. Dodatno, utvrđeno je kako su osobe privrženije zajednici, imale pozitivnije stajalište prema ekonomskim i društveno-kulturnim učincima turizma. U skladu s rezultatima, turistički razvoj na području Grada Vrgorca može se nastaviti uspješno uz potporu lokalnog stanovništva.

Ključne riječi: učinci turizma, lokalno stanovništvo, Grad Vrgorac.

SUMMARY

Tourism is a global phenomenon, that is growing and changing rapidly and has an impact on society and individual. Tourism impacts can be both positive or negative and can be categorized as economic, socio-cultural and ecological impacts. In order to reduce the negative tourism impacts and achieve tourism development goals, cooperation and support of the local community is essential, which depends on their perception of tourism impacts. Therefore, the aim of this research was to determine residents' attitude towards tourism impacts in the city of Vrgorac, as a prerequisite for the successful tourism development. The results showed that the residents of Vrgorac have a mostly positive attitude towards the tourism impacts and that they show support for the further tourism development. In addition, results also indicated that people who were more attached to the community, perceived more positively economic and socio-cultural tourism impacts. Taking into account the results, tourism development in the area of Vrgorac can be continued successfully with the support of the local community.

Key words: tourism impacts, local community, City of Vrgorac.